EXPEDICIONS

VIATJES

DE

MOSSEN JACINTO VERDAGUER

BARCELONA
LA ILUSTRACIÓ CATALANA
1887

LA ILUSTRACIÓ CATALANA

REVISTA QUINZENAL

Se publica á Barcelona 'ls dias 15 y últim de cada mes, en números de 16 planas á tres columnas, ab profusió de grabats y en paper excelent.

Los escriptors y artistas més reputats contribuhexen al enaltiment d' aquesta ILUSTRACIÓ, que pot figurar entre las primeras, tant per la bondat de sos treballs, com per la adopció constant dels millors procediments moderns, com per la varietat en la presentació de sa part artística.

Par major convenciment, se facilitan números de mostra

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

	AN	SEMESTRE	TRIMESTRE	MES
Espanya	60 rals	32 rals	18 rals	6 rals
Pahissos de la Unió Postal	80 »	44 »	24 »	—
Cuba y Puerto Rico, pagant en or	5 pesos forts	3 pesos forts	—	—
Filipinas, Méjich y Río de la Plata, en or	6 » »	3'50 » »	—	—

Números solts: 4 rals

Jovellanos, 2, pral —ADMINISTRACIÓ —Jovellanos, 2, pral

EXCURSIONS Y VIATJES

EXCURSIONS

Y

VIATJES

DE

MOSSEN JACINTO VERDAGUER

BARCELONA
LA ILUSTRACIÓ CATALANA
1887

Ab llicencia de l' Ordinari

A MOSSEN JACINTO VERDAGUER

ESTIMAT AMICH:

Poch vos ho pensavau tenir un títol més á la llista de les vostres obres; y, ja ho veyeu, aquí us surt un llibre bo y llest, fet ab materials vostres, batejat per mi y ab llicencia de l' Ordinari. no hi falta sinó la llicencia de l' autor, y axò es lo que vinch á demanarvos

Quan vatx empenyarme en que 'm dexesseu publicar á LA ILUSTRACIÓ CATALANA les vostres notes de viatje, ab prou feynes creguereu que valguessen la pena d' estamparse. eran apuntacions escampades per quaderns y carteres de butxaca, apenes in-

teligible en molts endrets pel que no tingues ben coneguda la vostra lletra; eran, segons vos, impressions desligades, sense forma presentable, ni importancia de cap mena; però, més tossut jo en demanar que vos en negar, cedireu á la fi —¿A vos us agradan? donchs, ¡alabat sía Deu! aquí les teniu,— me digereu, y vatx endurmen los papers, més content qu' un gos ab un òs

Tot llegintles y corretjintne les probes, pensava entre mi qu' era una bona llástima que s' haguessen de quedar per sempre mes en les columnes d un periòdich; per axò vatx determinar ferne un volum, que ja me l' imaginava jo interessant y agradable com ha surtit Vatx pensar que si us demanava permís, potser trobaríau que les notes no merexían enquadernarse, y abans que me 'l neguesseu me 'l vatx pendre.

Lo llibre es fet; aquí 'l teniu. Conto que no us desagradará y 'm perdonaréu la llibertat que m' he presa. No desaprobaréu pas lo que ja ha aprobat l' Autoritat Eclesiástica.

Estich content perque ab la meva atrevidencia

he proporcionat un' altra obra á la nostra literatura Tots los amichs me 'n darán les gracies, com vos les dona per la vostra bondat aquest amich de veres qu' us admira y estima,

F. MATHEU

EXCURSIÓ

AL ALT PALLARS

Castellbó es l' únich poble important que 's troba anant desde la Seu d' Urgell á Sant Joan del Erm Es important per sa posició alterosa y extranya damunt d' altes roques, per sa fesomía d' estat mitjana y sobre tot per sa historia, lligada llarch temps ab la dels comtes de Foix. Ells comanaren als vescomtes de Castellbò la heretgía albigense, que com taca d' oli s' extenía, a sa influencia, en eixes valls tranquiles y plenes de fe alguna hora, com després ho tornaren á ser, gracies á Deu Tres frares dominicos que hi anavan á predicar foren rebuts pe'ls heretges á cops de pedres.

Dos d' ells eran de les antigues famílies de Moyá, La Cadireta y Planellas. Los dos son venerats públicament, y 'l primer té una imatge en un temple de dominicos de Roma Mossen Parassols ha publicat los goigs de cada un d' ells, dignes, per cert, de ser més coneguts.

Á la entrada del poble hi há una creu gótica de pedra, trepada, bellíssima, que surt á rebre 'l viatjer

com dihentli que ja no hi há heretges ni guerrers foixos, ni de cap mena, en Castellbò, ahont sols hi há avuy bons cristians y pobres treballadors de la terra. Lo castell que s' aixecava en mitj de la pobla ció y dominava la vall ha desaparegut gayre bé per complet, deixant dominar en ella la iglesia, que no es del tot indigne d' aquell temps. Es de gran preu l' altar gòtich de Santa Catarina, y no despreciable lo del Roser En la sagristía hi há una caixeta folra da de llautó, que te en tots costats grabada la imatge de una dama apuntant una sageta á un cavaller

S' hi conserva, encara que no com se mereix, la casa dels comtes de Foix, ahont se ven una finestra gòtica notable

Les armes de Castellbò son un castell quadrat ab una B y una O á cada banda

Lo mateix día, á les tres de la tarde sortirem de Castellbò cap á Aubet. Sendes y Arabell se veuhen á una banda y altra del camí Santa Creu es lo derrer poble que 's troba pujant á Sant Joan La pujada es dreta y penosa, trobantse, abans d' arribar al cim, grans boscos de pins y bedolls que dominan tot aquell pahís Dalt de la serra, entre 'ls pins comensan á barrejarse abets que 'ls dominan tot segut, aixe cantse drets y alts fins á les bromes

RUBIÓ

Es una amplíssima montanya, que deu lo nom á un poble insignificant que seu en sa falda á la banda de llevant. Té altres y altres pobles, y negres e interminables pinedes, en sos vessants Es tan alta que fou escullida entre totes pera la triangulació del pahís, com ho diu la torra que hi resta, mes acaba d' una manera prosaica no té la punta de la montanya de Saloria, la corona de roca del Tossal de Turbó, les Osques de Cabrera, ni 'l bech d' aucell d' un dels cims de la serra de Begas, que no li sé 'l nom Es, per dirho en una paraula, un gegant sense cap.

Desde allí 's veuhen les principals montanyes de Catalunya: l' interminable Montsech, á mitjdía y ponent, derrera la serra de Boumort; les serres de Bohí, la Malehida, Montvallier, Estats, cap al nort, y á llevant les serres de Cadí y de Maranges

Desde esta altura un se pot formar una idea del Pallars Lo Noguera Pallaresa, que n' ha tret la meytat del seu nom, passa, á ponent, per sota eixa gran

montanya, y ell nos ensenyaría 'l Pallars millor que ningú, acompanyantnos á tots sos pobles y valls, recons y reconets, si tinguessem temps pera ferho, mes ara 'l seguirèm solament, y encara de través y corrent, en les tres branques principals en que 's ramifica aqueix riu, dividint en tres valls principals l' alt Pallars

Desde Rubió baixarem á Sant Joan del Erm pe'l dret, asso es, pe'l camí que hauría seguit un gros penyal que hi fessen rodolar desde la cima

Tot aquell vessant immens fa vint y cinch anys estava cobert de abets, com un cap jove d' cabells, que abrigavan la montanya; era l' abetar més gran de Catalunya per sa extensió, y 'l més notable per la altura y groixudaria de sos abets descomunals, anomenats, en tota nostra montanya, gayre bé com en la Palestina los cedres del Líbano, donchs una torbera, com diuhen allá, o un terbolí infernal, que hi passá de deu á onze hores de la nit, ne trencá la gran part, los arrancá, transportantlos ab son gran pa d' arrels á llargues distancies, llansantlos á dreta y esquerra, torçuts, malmesos y aixonats Més avall los abets eran mes alts y espessos; y, no podentlos la ventada arrancar tots, los trencava arran de terra ò un tros amunt y 'ls llansava córrechs avall, á feixos, com si fossen cames de blat de moro. Cabussats, y confoses les branques del un ab les arrels del altre, jauhen per aquells rostos á milers, com cadavres de gegants insepults, que 'l foch dels pastors al estin, y la humitat que 'ls fa pudrir al hivern, no poden fer desaparèixer de la terra Tal me figuro 'l camp de batalla

dels titans després que 'l llamp del cel los hagué fet caure á cabussons del cim de son orgull al pregon abisme.

Algun n' hi há, entre 'ls que jauhen, que, més sortós, al caure ensopegá 'l forcat d' un germá seu més fort, y s' aguanta encara y trau algun rebrot de esperansa, com malalt sostingut en los brassos de sa familia. Com ningú replantá aquell bosch, ahont pochs abets jóvens se veuhen, ha de desaparèixer per força com los antichs abetars de Camprodon, de Lanos y d' altres mil endrets de nostre Pirineu, ahont aquelx arbre avuy ni es conegut. Si algun ne renaix ací, les cabres dels comuns vehins cuydan de escapsarlo, y, decapitats aquells gegants de la creació, quedan renocats y confosos ab los bedolls y ginebres que cobreixen la montanya.

Al ermitatge de Sant Joan no hi há document anterior al fatal any vuyt Uns quants retaulons de re lleu, clavats en l' altar major, que es nou, semblan denotar que hi havía allí ermitants vestits ab un caputxó, cenyit ab una corda. ¿Sería antigament un erm, ahont algunes ánimes bones se retirarían dels embolichs del món? L' arxiu de Castellbò, ple de documents y virginal encara, podría respondre á eixa pregunta.

Á la tarde del mateix día, ab un guía de Donadiu, baixí la serra fins á trobar lo riu de Santa Magdalena, que seguirem, tenint que passarlo penosament deu ò dotze vegades fins als cortals de Civís, ahont se forca Prenguerem lo branch del nort, y cap al tart entrarem en los cortals d' Os

Lo camí es penós, però magnífich l' abetar y pineda de Sant Joan s' hi esten per cada banda de riu, en cada fondalada desplegant pahisatges y vistes dignes del llapis de Doré Allí ningu talla 'ls arbres: quan se cansan de viure s' ajauhen als peus dels altres Si cauhen sobre 'l riu fan de passera a les vaques ò als mateixos llops que s' escauhen de passarhi, si cauhen sobre 'ls viaranys los tapan, obligant al pastor o viatjer á fer una llarga marrada. Mitja hora abans d' arribar als cortals de Civís, trobarem á esquerra la capella de Santa Magdalena, verament primitiva, com la de cortals d' Os; mes en cap d' ells hi há res de notable Era fosch quan hi arribarem Com nos convenia reposar, trucarem á la primera casa que trobarem no hi havia ningu; trucarem á la segona y á la tercera: fou en va, obrirem la quarta, que estava solament ajustada: estava deserta Ferem un crit davant una agrupació de cases ningú respongué No 's veya fum ni foch, ni altre claror que la de les estrelles; no se sentía lladrar un gos, ni belar una ovella, ni miolar un gat: semblava talment una ciutat encantada. Quan ja estavam aconsolats de dormir á la serena, en una casa apartada del poble vegerem obrírsens la porta y convidarnos á entrar un jove de divuyt anys, alt y ben plantat. Entrarem dins, y, fentnos gran extranyesa, vegerem que estava sol ab dues minyones, porqueres d' ofici com ell Un catecisme de la Seu d' Urgell, que ell havía deixat obert sobre l' escó pera obrirnos la porta, nos feu l' efecte d' una áncora de salvació pera aquell simpátich y bon jove Ab una

plana d' aquell llibret, ab sols los manaments de la lley de Deu, salvarían la ánima y lo cos un sens fi de jóvens que en nostres ciutats cada día s' emporta aygua avall lo riu de les passions

L' endemá, á les sis del matí, emprenguerem la pujada d' eixa aguda y hermosa montanya Del contrafort del OE ne salta una cascada bellíssima en forma de cabellera, cayent d' una altura considerable Á mitja serra 's troba una font abundosa y fresca, no tant, però, com una altra que rega uns verts y hermosos pradells á la banda de mitjdía La font y 'ls pradells s' anomenan *de la Regina*

Lo panorama es igual, si no millor, que 'l de Rubió Lo Pirineu se deixa veure desde 'ls cims de la Vall d' Aran fins á Soldeu, clapejat de congestes tot ell, y blanchs de neu sos cims més elevats Lo Pallars no 's veu tant com desde Rubió, per quedar Saloria á un costat, mes, en cambi, se poden seguir totes les grans y petites serres d' Andorra fins á Maranges Á mitjdía 's domina la serra de Bescaran, y al extrem del pelat y ferestech Cadí, com un punt final digne de tan enorme ralla, se veu la montanya de La Bansa La serra de Fornols li fa costat. Se veu Rubió á la vora, Bou Mort mes lluny y Monsech

á últim terme, y més aprop valls rientes y hermoses, aygues y fonts, pradells y boscurnes immenses.

Al ser un quart avall del cim de Saloria nos girarem extranyats, sentinthi uns gran crits d' alto. Era un carrabiner que 'ns encalsava ab la il·lusió de que portavam frau, y al atraparnos s' enfadá de mala manera al veure que era un capellá aquell que de lluny havía pres per un paquetayre Desde Saloria prenguí l camí de la Tor, y dues hores abans d' arribarhi

contemplava los margens y boscurnes
y, derrera 'ls pradells de la Regina,
una esmeragda en forma de petxina
tota plena de perles y de flors
es la vall delitosa de Saturia
quan ab son bes primer l' alba la rosa
sembla l' áurea conquilla en que flayrosa
sortt del mar la reyna dels amors

Lo pla no es més gran que 'l de Nuria, mes, sens veureshi gayre bé cap roch, tot ell es enherbat Lo fener ò herbey, desde lo més alt de la serra que 'l volta per Nort, Llevant y Mitjdía, baixa en línees corbes y suaus com les d' una gran petxina á reunirse al Sud-Oest Lo color vert es viu com d' herba regada sovint sols algun escamot de blanques ovelles o de rosses vaques lo clapeja No he vist en los Pirineus una vall més bonica de nom y de fet que la pera mi encantada é molvidable vall de Saturia

Desde allí baixí á Tor, poble arreconat y de mala mort que deu lo nom á una torreta negra y vella

que 'l domina per Occident, y sembla dur lo sagell dels temps de la reconquista

Lo camí que trau d' aquells caus de món es dolent com lo camí que hi mena, en lo mes alt y enasprat d' ell se troban dues creus grabades en la roca viva per lo bisbe Voltas, castellá, qui, al sortir de la visita pastoral dels pobles d' Os y Tor, se 'n despedí per no tornarhi, dihent —*Si puedo salir de aquí, no quiero más osos ni toros.*—

Al cap d' avall d' aquella serra 's troba 'l poble de Nuris, dommat á mitjdia per lo Saloria, que 's veu desde l' arrel, encara ab algunes congestes de neu Fins á mitj cos, ahont li arriban les montanyes vehines, está vestit de pinedes Aquí 'l día 11 de Juliol, en que m' hi ensopego, comensan á segar los blats' en la Tor encara hi verdejan, de manera que la cullita d' un any no serveix pera ser sembrat l' altre, tant temps está lo blat en la terra

L endemá arribí á Aynet: es lo poble ahont he vist la fe més fonda y arrelada, les costums més senzilles y patriarcals Allí 's presta (Deu li pach) á acompanyarme y ensenyarme 'l Pallars lo Dr Domenjó, catedrátich del Seminari de la Seu, y conegut poeta y orador. Lo guía que prenem es un tal Ventura, de barretina musca, armilla de coll dret y calsa curta Té cinquanta cinch anys y no 'n fa pas gayres que matá un os en lo bosch de pins davant del poble

La ribera avall es ben plantada de saules, pollancres, albes, freixes, arbres fruyters á hermoses fileres al costat de verdosos prats A mitja hora d' Aynet

se troba Arahós, galantment asseguda vora 'l riu Tota la vall té á cada banda montanyes de ferro que li han donat lo nom de Vall Ferrera.

Lo riu de Vall Ferrera embranca més avall ab lo de la ribera de Cardós, sota 'l poble de Tirbia, lo més important d' aquelles valls. Son nom ve de *Terra*, per encontrarshi los camins de Ferrera, y 'l de Llaborsí y 'l de Cardós

Per mitjdía lo domina Montesclado, montanya contrafort del Saloria, que té 'l poble d' aquell nom en la falda. La iglesia es moderna, com tot lo que hi há en ella

La entrada de la vall, per hont passa l riu de aqueix nom, es estreta y s' ànomena *Forat de Cardós*, nom que donan també á una cova que hi há a la esquerra del camí, niu d' encantades, segons la gent del poble

Una hora amunt, entre belles prades y camps, que donan son vello d' or ara mateix á la fals dels segadors, se veu lo poble de Ribera, dominat per un campanar bisantí, ab finestrals gòtichs de gran efecte algun d' ells está dividit per ayrosa y simpática columneta. Lo campanar bisantí d' eix edifici, que fou monastir de templaris, te la gravedat dels de Ripoll y Cuixá y la bellesa dels que s' aixecaren dos segles mes tart Es, sens dubte, dels més bonichs de nostre Pirineu

Surri no té res de notable Una cara seva domina la vall, y en una altura vehina apar que hi há hagut una torra.

Ferem nit en Anás, ahont lo millor es la natura lesa Prades verdoses y fresques y frexedes vorejan

lo riu y pinedes, abetars y bedollars cobreixen la serra més amunt Á la fundació d' aquest senzill poble va lligada una petita rondalla que pot ser veritat. En Nibrós, avuy pobres cortals d' Estahon, entre la vall de Cardós y la d' Estern, hi havía un senyor que tenía tres filles, que dotá ab très heretats, que llavors eran tres boscos; Anás, Estahon y Bonastarre Aquestos punts arribaren á ser pobles y ho son los dos encara, mes lo Nibrós desaparegue en un gran terratrèmol

En Bonastarre, sufraganía d' Anas, hi há un retaule gòuch d' algun valor y part d' un altre no despreciable, los dos son de la decadencia Sobre Anás hi há dues torres cavades en la roca viva, ahont hi caben quatre ò sis persones la una s' anomena *Cova de la Boja*, per haversh allotjat, temps enrera, una infelís que havía rebut del cap En la vall hi há algunes coves aixís, de les quals la gent no sab dir res ¿Serian d' èpoques primitives?

Lo riu continúa abundós, y la ribera verda y plena d' arbres Dues hores amunt trencarem á la esquerra, passarem per una font, anomenada *del Matrimoni*, y atravessarem la serra, plantada de pins y algun abet. La boscuria s' espesseix fins damunt Burgo, poble lo més mal col-locat que s' haja vist, dintre un canal per hont una alta montanya se desaygua La rectoría es al mitj del vessant; de manera que quan ve un temporal lo rector ha de sortir de casa, per l' inminent perill de ser xafat en ella; puix ab la aygua del torrental baixan uns enormes palets de riera, grossos com moles de molí, que ells ano-

menan *molars* Tres ó quatre s' en podrían portar la Rectoría, tal es la llestesa ab que baixan, y un centenar s' en podrían portar lo poble, com un joch de cartes, montanya avall, y no sería extrany que algun día ho sentissem dir.

Darrera Burgo hi há Llaborre, y sota Escalarre, digne de visitarse per son altar major y altre lateral gòtich.

Estos tres últims pobles pertanyen ja á la vall d' Aneu

ESTERRI

Sa capital es poble modern, assegut en un pla de una hora y mitja de llarch y un quart, segons los indrets, ò mitja hora d' ample; es vert y hermós. té mes prats hont peixer ses numeroses ramades, que camps de conreu, vora Escalarre hi há un fener anomenat Prats del Comte. D' arbres no n' hi há tants com n' hi caldrían, mes encara n hi há per aconortársen. Aquell pla sembla haver estat un immens gorch del riu Noguera, que ell mateix ha anat omplint de terra ab temps y paciencia, tornantlo de gorch en estany, de estany en ayguamoll y d' ayguamoll en conreu Al hivern encara tot allò brolla y remintola d' aygua, com si la plana 's recordás d' haver estat un estany Lo temple d' Esterri era iglesia de convent, com la capella de Santa María, situada davant d' Escalarre

Sant Pere, capella que está sota 'l castell de Valencia ó de Pallars, era la antiga parroquial d' Esterri, y les ja velles cases del costat foren les primeres del poble Al nort de Sant Pere, també sota 'l

castell que 'l domina per la banda de ponent, hi hà uns verdosos y frescos pradells que s' anomenan Clot de Gaynes, y 's regan tots ab la aygua del Noguera Per aquells fondals passava 'l camí d' Aran, desde la altra part del riu passant á aquesta per un pont, prop de la torra de Port Aran, que es esberlada de dalt á baix com per un llamp La roca viva en que seu está segada al seu voltant, de manera que hi havía fosso, y, segons la gent del pahís, contrafosso. Damunt hi havía una altra torra ó castell en l' anomenat Serrat de la Torra ó Serrat de Port Aran Lo Castell de Pallars era verament formidable, á judicar per lo poch que 'n resta Son perímetre es gran, quedantne grosses parets, una cisterna ó resó fonda y poca cosa mes.

Se troban per allí pedres arrodontdes, bales primitives, que 's tirarían per los matacans y per un forat fet arran de terra en lo tros de la muralla que queda, ahont se 'n veu una entravessada

Allò es un niu d' álligues espatllat per un temporal d' hivern; d' aquell casal de nostres antigues glories no 'n quedan més que pedres escampades, entre les quals torna á sortir la roca viva, que va esquexant y llevantse aqueix vestit que li serví per una estona.

Un gessamí florit que trobí entafurantme entre les ruines (n' envihí un brot á nostre gran poeta Aguiló) fou una gota de bálsam pe'l meu cor trist y adolorit, recordantme que no tot hi ha mort En efecte. de la plèyade de guerrers, comtes y hèroes que tingué per bressol lo castell de Pallars, no tot

ha mort en los llibres ni en la memoria d' aquells pobles Eixos y aquells vos parlarán ab gran entusiasme de Sant Dot, bisbe de la Seu, nascut dels comtes de Pallars en aquell castell memorable; y la tradició, que ha oblidat los cavallers y dames, les guerres y torneigs, recorda que anava cada día 'l Sant á apendre de lletra á Sant Esteve, convent que ha desaparegut, y que estava á la altra banda del Noguera, aprop de Port Aran

No en totes les rumes trobarem eixa flor de gessamí

Lo Castell de Pallars era 'l formidable centre d' un estudiat sistema de torres y forts que dominavan tot aqueix pahís. Quedan apuntats mes amunt los de Port Aran y del Serrat de la Torra, que 'l defensavan per llevant Desde allí 's veu lo campanar de Sorpe, que era fortificat Sorpe se comunicava ab Castellasso, aquest ab la primera y segona torra de Borent y la segona ab la de Aloí ultim poble de la ribera d' Espanya Al mitjdia tenía les torres de Isabarre, habitació dels Barons de Batella, la torra de Burgo, que está ab la de Roca Blanca davant lo Mall de Roldan; esta 's comunicava ab lo Pont de la Torra y aquella ab la Torra d' Escaló

Sota 'l Castell un repeu de la serra s' avansa cap á mitjorn, dominat per ell y dominant ell mateix la vall, y sobre tot lo poble d' Esterri se 'n diu lo Serrat de Sinboy ó de les Forques Desde allí prenían possessió de la vall los Comtes de Pallars, fins que s' extingí tan ilustre prosapia: allí juravan res-

pectar los furs del pàhis, davant lo llibre que com un rich tresor se conserva en la casa de la vila Lo Comte havía d' estrenar aquell día una capa, que restava depositada á casa del notari Sanci

Davant la casa del dit notari, que encara s conserva, hi há la casa del Duch, que es cremada fa poch, y sols ne quedan dos porxes, que ara s' han tapat ab una paret Del pilar que sostenia 'ls dos archs, que es de pedra y cals, ne diuhen encara *lo pilar del Comte*.

Al costat del Castell de Pallars ó de Valencia diu que hi havía 'l poble d' aquest nom, que 's traslladá en època mes moderna al punt ahont es ara

La tradició conserva 'l recort de dos ò tres altres pobles que han desaparegut en aquella vall Sant Quirch de Rosé estava en l' endret d' aquest nom entre 'ls pobles de Son y Jou una peste l' assolá y deixá desert, no quedant més que una vella, que deixá aquells prats y bosch á Esterri, unichs que tenen encara de comú los habitants d' aquesta vila En Port Aran, diuhen que hi havía també un poble, que quedá derruhit, no se sab còm, restant lo conreu dels vilatjans d' Esterri

Arreu era un poble que, com tants altres de les valls pirenayques, fou arrasat y esborrat per una llau ò esllevissada de neu. La poca gent que 'n sortí viva refeu lo poble un xich mes avall, en un endret mes abrigat d' aquelles espantoses torrentades Més amunt, vers lo port de la Bona Aygua, cada any hi cauhen llamps; y sota ses inmenses onades de terra

solidificades hi há més d' un pobre viatjer enterrat

Part d' amunt del castellet y la torra de Port Aran, hi ha un correch fosch, de gran fondaria, ple d' arbres y rochs; lo camí l' atravessa y s' anomena Torrent de Port Aran Allí, en mitj de tempestat, la fantasia popular veu un cavaller de foch y visions extranyes

Isabarre está una hora amunt de Esterri Es notable la creu de plata de les professons, de cinch ó sis palms d' altura, d' estil gòtich del bon temps, y finament treballada Hi há també dos canalobres de plata. Lo temple es sumament interessant, té de gòtich y de bisantí: d' eix ultim estil son uns capets que surten en la fatxada, un parell de filades de pedra de bonich efecte y un sepulcre de gran antiquitat que serveix de sient al costat de la porta En ell hi há una figura de lleó Dins lo temple hi há, á má esquerra, un altar gòtich de gran bellesa, y en ell una imatge bisantina de la Verge, d' hermosíssima forma y de gran devoció

D' Isabarre á Borent hi há mitja hora No hi há res de particular, sinó un finestral gòtich en una casa y petits recorts pera l' artista en altres La portalada de la iglesia es com totes les de la vall d' Aneu, exceptuada la d' Isil

Lo Castell d' Arreu es una gran casa espitllerada, ben conservada encara Allí posava 'l Duch de Medinaceli, qui apadrina una noya de la casa, deixantli la *primia* que cobrava dels tres pobles, Isabarri, Moren y Sorpe Eixa noya 's casá ab l' hereu de Presso de Burgo, y una filla seva porta a la casa Car

rera de Borent lo dret de cobrar la *primia*, que ha durat fins fa poch temps

Aquí fou desterrada per sa mateixa familia una gran senyora espanyola que havia donat que dir á la gent Havent reincidit, fou desterrada á Salau, poble francès de la altra banda del Pirineu, ahont fundá un temple, prop del qual hi ha una pedra ab la fetxa de 1056 Allí fundá un convent de monjes en que morí

Se conta aquí tambe que, havent entès lo Duch que una filla seva estava en males relacions ab un moro anomenat Almansor, feu bastir una torra ab parets de dos metres de gruix, tancantla dintre sos aposentos, que sols rebían la llum del zenit Li doná una cambrera pera cuydarla y ja no pogue veure á ningu més Encara se 'n diu la *Torra de la Mayona*

Lo camí de Borent á *Isil* es verament hermosíssim; camps, prades, herbes, arbres, torrents y cascades l' embelleixen per totes bandes

La iglesia dels templaris es notabilíssima, d' una sola nau bisantina, elevadíssima, que 's desprengué fa alguns anys, sent reparada ab taulons de fusta Los altars laterals están posats entre 'ls dos renchs de columnes que arrancan llises desde terra fins á la paret del temple, sostenint la teulada los archs botants que 's veuhen desde dintre.

L' altar major y 'ls dos laterals, únichs que 's conservan, son gòtichs del ultim temps y están á la intemperie

Tot lo d' eix edifici es rústich y fort com los

monjos cavallers que 'l fundaren La fábrica es de pedra en part, y 'ls revoltons de sota la barbacana son d' un bonich estil Paret amunt surten varis hermosos capets, com pera aguaytar, ab agrahiment, los pochs viatjers y devots que visitan aquell temple, alguna hora tan concorregut.

Se conservan los trossos de dues sepultures iguals á dues que se 'n veuhen á una y altra banda del portal de la iglesia d' Alòs

Poble que es á una hora més amunt d' Isil

Lo temple, com la portalada y tot lo de fora, es bisantí, á dins tot es nou

En lo poble hi há la gran casa d' Arnalot, més conegut pe'l nom de *lo Tort*, que es, probablement, lo mercader de bestiar més rich de Catalunya Ell fa anar bé ó malament les fires d' aquell cantó de provincia, segons ven ò compíra, y té un sensfí de ramades y heretats es molt estimat dels pobres, y apar que no posa fills al món sinò pera donarlos á la Iglesia

Sortint d' Alòs pe'l camí de Mongarre, no 's deixa may, en cinch hores de camí, la riba del Noguera, que es fresca y hermosa, com cap altra n' hi haja Les montanyes de la dreta son les de la frontera d' Espanya, y 'ls herbeys comensan al cim y baixan com domassos verts fins al Noguera, que murmureja y rondina angulejant per aquelles prades, y trona per aquells gorchs d' aygues blaves y pures com aquell cel Á la esquerra es tot bosch desde Alòs á

Mongarre, d' ayrosos abets y pins (n' hi há de roigs), bedolls, moixeres, mates y verdor. Á la dreta se veuhen blanques congestes, clapejant la verdosa y llisa cordillera.

Á una hora y mitja del camí, part d' avall de la Molina dels francesos, hi há les ruines quasi esborrades del convent de Santa Eularia La gent del pahís creu que hi há enterrades grans galeries, y sobre tot grans tresors Uns esterrissenchs que hi cavaren sense profit uns quants díes (m' ho contava un d' ells mateixos) trobaren reconades de caragols y petxines, y, creyent que eran dobles de quatre enmagicades, enviaren á cercar, pera desencantarles y tornarles á son propi ser, una dona somnánibula ò *dormidora*, com diu lo poble, que no hi arribá á anar La expedició acabá malament, puix, segons la gent d' Estern, los sortiren unes grosses mosques ò tábachs, que 'ls perseguiren fins á Alòs, embestint al principal d' ells, un tal Casanya, que morí en efecte als tres díes Altres diuhen que 'ls sortiren uns demoniots petits y llestos que 'ls deyan en francès *Que voulez vous? que voulez vous?*

Preneu d' això lo que vullau, mes no deixa de ser curiós veure com se va teixint en nostres montanyes la llegenda de la etat mitjana, que 's va desteixint á la marina, per la eterna Penèlope de la humanitat

L' endemá, en companyía d' espanyols y francesos, cantarem ab tot lo fervor de nostre cor, davant la Verge de Mongarre, sos hermosos goigs

Puix Senyora anomenada
de Mongarre ser voleu,
siamos sempre advocada,
reyna del mont Pirineu

Lo pla de Beret es l' herbey més gran d' aqueixes montanyes. Té dues hores de llarch y una d' ample. Lo forman dues grans montanyes, llises y verdes, clapades per molts pochs penyals y molt bestiar No es raro que hi pasturen 60,000 caps, en bon temps, que allí no dura gayre

Allí naixen, á un quart de distancia, lo Noguera y lo Garona, quals noms son anagrama l' un del altre, y quals cursos segueixen direccions totalment oposades, com si 's tinguessen por L' ull del segon es molt visitat pe'ls francesos, que retrauhen la promesa d aquell que volía fer un pont de plata al Garona, bastanth per axò tres napoleons Naix abundosament sota una roca y forma davant un gran viot

A cosa d' un quart á mitjdía se veu, plana avall, fóndres un torrental, y ficarse, com lo Guadiana, sota terra, pera ressortir, més avall, sota un serrat d' entranyes de marbre Son llit y la misteriosa y accidentada volta que 'l cobreix blanquejan, hermosament brunyits per l' aygua, en la nit dels segles Lo riu se deixa veure un moment en tan rica y esculturada finestra, y vergonyós torna á entrar en aquella tan bonica com extranya cova de fades, feta y compartida en diversos estatges y branques Es un gran torrent lo que surt allí y allí s' endinza murmurejant,

y 'l marbre es blanquíssim ab ditades ò tintes negrenques Lo brunyit y lluhentor que li doná la naturalesa es digne de la má del Escultor divi

Duescentes passes més avall se veu la Vall de Aran,

[illegible] APLECH DE MONGARRE

Carta a Mossen Jaume Collell

Mongarre, 15 Agost [illegible]

Carissim Jaume Día de doble festa ha sigut pera mi 'l de la Assumpció, que acabo de passar en est devot Santuari, desconegut per molts catalans, y quasi bé sostingut pe'ls francesos, y no puch deixar de dirten quatre mots

Mongarre está situat entre la Vall d' Aran y la d' Areu Es continuació del pla de Beret, hont solen péixer, á últims de la primavera, 60,000 caps de bestiar, y més notable encara per dar naixement al Garona y al Noguera, que, separantse en son bressol, se 'n van á regar tan distints pahissos Aquest con dubeix á l' ermitatge y al poble de Mongarre, lo més alterós del Pirineu Poques ermites conech més ben situades, prats de color d' esmeragda, y blats encara verts com ells, la voltan per tots cantons fins á les pinedes que baixan desde 'l cim de

les dues branques de serra que la abrigan per nort y mitjdía

Entre les dotze y una de la tarde d' ahir comensaren á vèures baixar dels ports la gent de la altra banda del Pirineu, que son los que quasi per complet fan l' aplech Los pastors se cobreixen lo cap ab un com solideu de drap blau, que adornan de vegades ab un brot d' herba. vesteixen tricot blanquinós ab ribet negre, y duhen esclops ab una enorme punta cap amunt Los pagesos van ab trajo de burell ò blau, desde la boyna fins als amples pantalons portan sabates grosses y ben ferrades, y un bastò llarguíssim, que saben rebatre quan los convé Algunes barretines vermellejan entre les boynes y 'ls casquets, y entre elles alguna de llarguíssima, plegada ab dos dobles al cim del cap

Les dones van vestides ab robes virolades, com en tot pahís senzill, y les franceses se distingeixen de les espanyoles per lo mocador enrotllat al cap á manera de capsana Les de Mamalé usan un trajo verament d' etat mitjana vestit negrench y esporret ab devantal groch, nuat ab llargues y amples cintes del mateix color, corbata senzilla blanquinosa y florejada, una caputxeta molt petita al cap que 'ls cau poch mes avall del coll, y damunt una especie de cofia vermella Les dones compareixen ab lo cistell al bras, los hòmens duhen la berena penjada al bastò

De bona arribada van á visitar sa virginal Patrona, y després al reverent Administrador, que 'ls reb á la porta de la rectoría davant una taula co-

berta ab un drap vermell. Qui li encomana una missa, qui li dona una almoyna pera la Verge; un li fa ofrena d' un gros formatge (n' hi he vist pesar de 29 lliures), l' altre una ovella ò un crestó, que mena á remolch per una banya. Per cada almoyna se 'ls dona una mesura de vi; present que á algú li semblará extrany, no sabent que venen de passar lo port per llarch y dolent camí en lo fort de la estiuada.

Se cantan després les vespres solemnement y 's va á acompanyar la Verge per aquella Vall hermosa, mostrantla als pastors y pagesos, que s' hi encomanan; als boscos, que la ombrejan; als prats, que reflorexen pera oferirli millor catifa, á les montanyes verdes y al cel asserenat. ¡Còm ressona de pineda en pineda l' hymne *Ave Maris Stella!* ¡Cóm responen lo riu y la boscuria ab sos remors, los aucells ab sos cántichs, y la naturalesa tota ab batements d' alegría, com si li tornás á eixir lo sol! La santa Imatge visita 'l padró ahont fa segles un bou la descobrí, y se 'n torna en triomf á la capella.

Á la nit, á les dones se 'ls permet, á falta de cambres, quedarse en lo temple, que fan ressonar fins á altres hores ab hymnes y cántichs á la Reyna dels Angels. Moltes passan la nit en oració, adorant sovint una imatge de la Verge, que 's deixa vora 'l presbiteri, pujant á genollons á ses plantes desde 'l cancell de la porta forana.

Á trench d' alba se diu missa, combregant en ella quasi tothom, y com un aixam d' abelles, al sortir en aquella hora del rusch, se 'n van, quiscú

per son cantó, girantse encara desde les serres pera despedirse una vegada més de sa Patrona de Mongarre, que no veurán fins al any que vé

Jo, encara que no me 'n sé anar, no trigaré á despedirmen també, mes ¿hi tornaré l' any que vé? ¿Podré tornarhi may mes? ¡No ho sé! mes lo cor me diu que tornaré á veure á aquells fervorosos pagesos y pastors del cor del Pirineu, si no en l' aplech de Mongarre, que dura sols un día, en altre gloriós aplech que no ha de acabarse may; á les plantes, no de la imatge, sinó de la vera, unica soberana Reyna dels Angels y dels hòmens

No obstant de que ma carta llargueja, no vull deixar de contarte un cas que he sabut del Reverent Rector d'aquest Santuari Día de Sant Tomas de 1808, uns paquetayres havían fet nit á Mongarre De bon matí sentiren tocar á missa: uns tenían son, altres jugavan y bevían; de divuyt que eran, quatre solament assisiren al Sant Sacrifici. Una estona després sortiren pera anar á passar lo port d' Orla, quan cau de la montanya de ma esquerra un *sobreneu*, ò esllavissada de neu, que 'ls colgá y ofegá á tots, menos los quatre afortunats que havían anat á missa

Altres coses te contaría d' est Santuari: mes, com veus, lo paper m' escasseja y 'l temps tambe Teu en Jesús y María

RECORTS

DE

LA COSTA D' ÁFRICA

s
a
c
g
x
t
d
e
ll
se
ti
tr

co
ar
M
tro
eb
d'

NOTES D' UNA CARTERA DE VIATJE

La sortida 5 de Mars de 1

Al sortir de Barcelona, la montanya de Montjuich sembla una proa inmensa que talla les onades cap á llevant, com ha dit un gran poeta, mes, com ses companyes, Sant Pere Mártir, Tibidabo y Montalegre, se va apetitant á cada rodada del hélice, deixant veure les veres montanyes. Montjuich sembla tot seguit abaixarse, abaixarse y pendre la forma d' una barca de pescadors anclada per una nit en eixa costa, niu de áligues de nostra marina, una llanxa penjada en los vaixells del gran port d' eixes serres; y les que á Barcelona rodejan semblan petits rebolls al costat del roure, petites arrels de nostres cordilleres que van á pèrdres en la mar

Montseny se deixa veure cada punt més y més coronat, com lo vell patriarca, de sa cabellera d' argent, que li baixa espatlles avall, y son company Montserrat aixeca ab sos cent brassos de titá lo trono de nostra Reyna y Patrona, per que benehesca eixes terres y eixes mars, eixes montanyes y valls d' hont lo catalá trau la forsa y los esplets; eixos bos-

cos hont se tallan los arbres mestres de nostres naus y les jáceres de nostres fábriques, y eixos pobles que blanquejan á la darrera llum del sol, com vols de tudons que van á joch

Benehíume també á mi, hermosa Reyna de la terra que més estimo, benehíu á mos companys de viatje, mentres jo us saludo del íntim del men cor ab l' *Ave maris Stella*

6 de Mars.

Al passar davant de Montgó, que, com un centinella, guayta 'l cap de Sant Antoni y 'l golf de Valencia, surt lo sol per entre les montanyes d' Ibissa, que son forcades, formant dues agudes puntes entre altres montanyes mes planeres. Semblan los macissos marlets de una ciutat enfonzada.

Montgó es verament imponent, es alt y d' ampla tossa, que sembla més estreta mirantla desde mitx jorn A la banda de ponent té Denia, blanca y hermosa, com una mòra que, banyant tranquila sos peus en l' ona del Mediterrá, s' hagués quedat sorpresa per la host victoriosa del rey En Jaume.

Algun poble rival de Xavia, que está á l' altra banda de la montanya, havía inventat la malèvola rondalla seguent-

Denia y les poblacions del peu de Montgó se disputavan en altre temps esta superba montanya Los de Xavia, per atráurela millor, la lligaren ab una gran soga, que anavan estirant ab tota sa forsa. Estiraren tant y tant, que se 'ls trencá la soga, y com

llavors seguía de cada cap sense destorb, cregueren que era talment la montanya que seguía

Mirada desde Denia sembla acabar en forma de tall de destral. No cal dir que, com totes les montanyes de la costa, está molt faltada d' arbres y vegetació En Les Planes, repeu del Montgó que forma 'l Cap de Sant Antoni, en altre temps hi vivían hermitans gerònims fins al número de dotze, com en nostre Montserrat, encara se poden veure ses coves solitaries, mes son ruscos d' hont les abelles han fugit.

Les montanyes Aytana y Puig Campana son blanques de neu fins de mitx en amunt, lo mateix que les que forman lo anfiteatre al centre del qual sèu també vora la platja Altea En la més alta, que es Aytana, la neu hi está llisa com á Puigmal y Montseny en les més fortes hivernades, mes la neu sols es sa corona, á lo més son capell; son vestit es de llum daurada de mitx día, de veres onades de claror que hi rodolan entre 'l blau clar del cel y 'l blau fosch de la mar Més enlla 's veu Benidorm, y Alacant ab prou feynes s' ovira, quedant per la distancia com amagat darrera les ones

Passant, una estona després, per davant del hermós palmar d' Elx, don Climent Miralles, un de nostres companys de viatje, me contá esta tradició.

Estantse un cavaller anomenat Francisco Cantó passejant per la platja de Tamarit, vora Santa Pola, ó, segons altra versió, estant de centinella en la torra del Pinet, que domina tota aquella costa, vegé aparèixer sobre les aygues y arribar una blanqui-

nosa barca sense rems ni timó. La aná á veure y trobá en ella una arqueta, damunt de la qual hi havía angels pintats, y dintre, sota un rètol que deya *So per Elx*, hi havía una hermosa imatge de Nostra Senyora de la Assumpció y un llibre ab les cobles que 's cantan en la funció que desde llavors lo poble li dedica lo 14 y 15 d' Agost de cada any.

En devota professó aná tota la gent del poble á cercar la miraculosa imatge en la veluna platja, que per rèbrela s' adorná de lliris blanchs, que tornan á florir cada any los dies en que la Reyna de les flors trepitja per primera volta aquella hermosa riba.

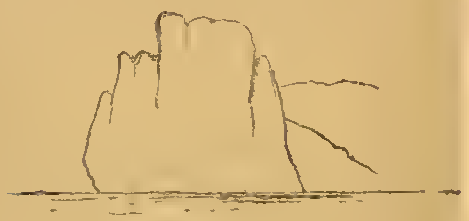

Penin e f ol o Gibraltaret

Hermosos noms catalans se barrejan ab los moros en la nomenclatura dels pobles y punts notables de la costa desde Vilajoyosa y Mont Ifach, mes conegut per Gibraltaret, per ser imatge, encara que humil, de Gibraltar, fins á Santa Pola, Cap Roig

y Sant Pere del Pinetar, més enllá del indret de Oriola (la anomeno aixís perque aixís l' anomenan los valencians y aixís, sobre tot, l' anomenava don Jaume, que fou son llibertador)

Illa Grossa *(sic)* sería 'l magnífich punt final del domini de nostra llengua en lo litoral de ponent, si no hi hagués més enllá Capnegre, poble situat entre cap de Palos y Mar Menor y l' illot Escombrera, que per fer nosa als barcos, está mal clavat davant ma-

Illa Grossa

teix de la ciutat de Cartagena, com un guarda rodas davant d' una porta. Illa Grossa, segons d' hont se mira, pren la figura d' un dofí de cap gros, com nos los pintan los antichs, que neda rumbós cap á ponent En ella no hi há més habitants que conills, gavines y aucells de mar, que poden ferhi niu sense gayre por de perdre la niada, com en nostres costes

Darrera Illa Grossa s' esten lo Mar Menor, estany inmens que comunica ab la mar, en benefici dels pescadors, que 'n trauhen les palles llargues, y en perjudici dels pobres peixos que s' hi troban presoners, pagant cara la curiositat de ficarse en un carrer sense sortida.

Part d' allá venen les illes Hormigas del Cap de Palos, que semblan continuació de la costa.

Cap de Palos

En la punta de Cap de Gata, prop d' Almería, se veu una gran taca guixosa, que ha donat al promotori lo nom de Punta de Vela Blanca. Contan que en la època del combat de Trafalgar la esquadra inglesa, passant per allí, una nit de lluna, la prengué per una vela ventable y li enviá deu ó dotze canonades, fins que, venint lo dia, vegé que no era mes que una roca.

Abans que la Punta de Vela Blanca, hem vist dues oviradores montanyes, vehines de la costa, anomenades Los Frailes, y abans que aqueixes ha passat per davant nostre un tossal escapsat y planer en forma de taula de gegants, anomenat Mesa de Roldan.

De ells, donchs, nos acaba de contar un pilot andalús aqueixa rondalleta, que, petita com es, per referirse á nostre inolvidable don Jaume, no volèm deixar al tinter

En Serra Callosa, d' Alacant, hi hagué un convent de frares menors, que 's dedicavan ab gran fruyt á convertir á nostra santa religió los fills de Mahoma. Lo Conqueridor n' hagué esment, y cri-

dant á sa tenda lo pare guardiá, li digué que li demanás la mercè que volgués per son convent. Lo pobre religiós li respongué que 's tindría per molt ben pagat si li donás tela per fer unes estovalles per una taula y drap per vestir dos frares.—Vos ho concedesch, digué don Jaume, ab tal que 'ls dos frares

Mesa de Roldan

no stan los del Cap de Gata y la taula no sía la de Roldan —

La maravellosa llegenda del Hèrcules de l' Etat mutjana, que 's troba en totes les valls del Pirineu,

Cuchillada de Roldan

desde Massanet de Cabrenys fins á Roncesvalls, rebrota en les vores del Mediterrá, ahont ha donat

nom tambe al *Cabezo* de Roldan, que he vist no se ahont, al *Monte Roldan*, que s' aixeca á ponent de Cartagena, damunt la illeta de Las Palomas, y en la Coltellada de Roldan, que es una gran fesa ò portella, oberta en forma de rodera d' un carro colossal, al bell cim de una montanya

Badia de Cadiz, 8 de Mars

La Cádiz de mos recorts es més hermosa que la que avuy se 'ns ha aparegut venint del Estret a punta de día Lo cel estava boyrós y no 'ns ha deixat gosar de sa singular hermosura En díes serens, quan un s' hi acosta, li sembla que veu sortir de les aygues una ciutat encantada, feta de marbres blanchs, ò de borrallons de neu congelats, en rengles de cases y palaus, de miradors y torretes y campanars que alsan lo front cel amunt qui més pot, desafiant la enlayrada torre de Tavira, la cupula y 'ls campanars de la Seu, coronats de lluhenta mitja taronja.

10 de Mars

Sortida de Cádiz, al clarejar. A les onze hem arribat davant del Cap Espartel y costejant hem anat acostantnos á Tánger La costa es de les mes hermoses del món, verda com una esmeragda en algun punt, emboscada en altres y en pochs cultivada. La etzebara y la figuera de moro donan carácter tropical á aquella vegetació.

A dos quarts de dotze anclávam en lo port de l'ánger. ¡Qué blanca y hermosa se presenta desde allí la ciutat, mal recolzada en la montanya que en semicercle s' alsa vora mateix de la platja! Llevat d' unes quantes cases modernes que s' han interposat entre ella y la mar, cercant la millor vista, tot es nou allí pe'l viatjer europeu. lo castell y les cases, los palaus y les barraques de la platja, los campanars y 'ls temples, y tot blanqueja com en una mar de llet

No trigaren á venirnos á veure quatre moros en dues pobres barques sense timó, com totes les de aquell port, veritable imatge de aquell país y de aquella rassa infortunada Ab ella vingué á veurens l' intèrprete Leví, simpátich jueu d' uns vint anys, petit y aixerit, xarrayre y falaguer; se 'ns mostrá poch amich de sa religió (ell se deya lliberal) y amich de la nostra, lo mateix que probablement dirá als moros y protestants y á quisvulla que acompanye, per ferlos plaher, ó millor dit, per ferlos caure los quartos més de bon grat Sía com vulla, nos servi admirablement.

LÁNGER

Pochs árabes vegerem remar en ses esmotxades barques, y en cambi ne vegérem molts mitx ajeguts en lo sorrai de la platja, mirant arribar les ones y la gent sense ferne altre estat, ni sortir de aquella extranya somnolencia que domina los algun día ter-

The

rables fills del Profeta En aqueixa desfeynada posició ne vegérem á dotzenes pujant á la Fonda Continental, sobre tot á la porta y amunt y avall del carrer, davant la casa del *Santó* de Atxam, que, tal volta per nostre bé, no poguérem veure En les finestres se veuhen cares joves y fins hermoses, mes fora de casa sols se veuhen vells esclaus afilerats y asseguts en terra, com extranya guardia de honor, á una y altra banda del portal Diuhen que está casat ab una inglesa, que abans de enmaridarse li feu prometre que no pendría cap més dona Ell li prometé; mes recordant tal vegada l'adagi de que lo prometre no fa pobre y aquell altre *lo promès es una beta que tot estirant se peta.* ara ja 'n torna á tenir una trentena Extranya santedat aqueixa, y més extrany y degradat lo poble que s' hi avé, ho aplaudeix y ho venera Axís equivocan també la idea del pecat; qualsevol cansonería la tenen per tal, com lo deixarse retratar les dones, lo deixar veure la cara, etz, y en cambi no tenen per pecat lo que ho es segons la lley de Deu, ni lo que ho es segons la lley natural

Per tot *portier* ò cortina portalera, los cafès tenen á la porta un filat d' amples malles y de fil prim, que no pot aturar les mosques ni la vista dels que passan pe'l carrer, ni la claror, ni res A dintre posan la tassa sobre un mal tamboret ò escambell y arreconats á la paret passan enrahonant hores y hores. Entrárem en un, sols per veure una cobla de músichs del país Estavan aquests asseguts á terra fent una rodona; lo més vell, de nas corvo y de cara

venerable, tocava un violí semblant als nostres, altres dos tocavan bandurries, l' un polsantla ab los dits, com se fa ab la guitarra, y l' altre fent plectre de una ploma Altre tocava un pandero d' un palm escás de diámetre, y 'ls dos restants, á falta d' instrument ò de habilitat, picavan de mans á estil andalús Tots cantavan al unison, los joves ab veu més forta, una especie de cansó religiosa, repetint á cada estrofa la mateixa solemne y devota tonada.

Jo no entenía una paraula de aquella extranya lamentació; mes sa solemnitat, sa melancolía dolsa, son sabor de pobles y de temps antichs se m' imposava y no sabía mòurem de aprop d' ells De tota la música, la popular es la que més parla al meu esperit per sa ingenuitat inspirada y per sa enamoradora senzillesa; mes no recordo que may n' hagués sentida d' altra ab tant gust Me semblava sentir una tonada de fa mil anys cantada per musichs desenterrats ab sos instruments mal afinats y polsosos Me semblava sentir la darrera elegía del barts del mahometisme, plorant sobre les tombes dels conqueridors de Espanya y de mitx món, que s' han amagat sota la terra, avergonyits de sa nissaga, cayguda de les cimes del poder al abisme de la miseria. Pareixía aquell cant la trista y dolorosa lamentació d' un Jeremíes mahometá, regant ab llágrimes les ruines de aquell poble extraordinari

Sense parar un moment, entonaren alguna altra cansó, amorosa y guerrera, mes sols me quedí ab lo recort de la primera, que encara rodola per mon esperit.

Tanger. Moro de rex

Pujárem á l' Alcazaba, que per la banda del nort domina la població y la petita badía. Una tradició del país assegura que fou ideada pe'l mateix arquitecte que feu l' Alhambra de Granada. Això es exagerat; á mon parer, mes encara que no tinga ni de molt la inspiració y riquesa de aqueixa maravella espanyola, no deixa de tenirne 'l gust, l' ayre de germanor, la retiransa d' època. Per un gran portal, guardat, de part de dins y de part de fora, per los ferrenys soldats del país, entrárem á un gran pati que en Espanya anomenaríam claustre, d' altes columnes corinties de marbre blanch. Damunt d' eixos pilars s' aixecan los archs y les voltes árabes, aquells en joganera retallada silueta, y aquestes en delicadissim cel ras, fet de agrupacions d' onades que, en l' Alhambra y en l' Alcázar de Sevilla, son d' or.

Les parets interiors y exteriors del pati, més que treballades, son brodades per les fades orientals que tant temps há deixaren eixes comarques Al centre de una de les ales del pati s' obra un elegant portal, y al fons, assegut en un coixí, está donant audiencia lo bajá de Tánger Es un home d' uns seixanta anys, cobert de robes de seda, de cabells y barba blanchs, com son turbant Mes la bellesa senil que adorna son front espayós no ha fet perdre encara á sos muscles la forsa, ni á ses faccions la vida y la animació de son bon temps Respon á nostre saludo mclinant lo cap á l europea, y al despedirnos nos allarga la má sonrihent, manant á dos soldats seus que 'ns acompanyen pe'l palau Los dos se 'ns

Ländger Porta de la Alcazab

posan al davant y 'ns ensenyan cambres y corredors y patis de la més hermosa arquitectura, però tot en la mes dolorosa ruina Al passar davant una porta, un dels soldats s' hi quedá com de centinella fins que haguerem tornat passar ¿Què hi hauría allá dintre? En un dels patis á peu pla del carrer, y lo més gran de tots, nos mostraren un portal treballat ab cisell fins á gran altura, en archs, arquets, relleus y motllures delicadíssimes Era de fusta, y en alguns punts estava ja oberta de pollada L' intèrprete 'ns digué que 'l poble de Tánger creu que dintre de aquells montants, baumats per l'escultor y 'l temps, les abelles hi tenen la mel guardada Idea poètica que faría content al arquitecte més pretensiós y que al mateix temps diu com les obres d' art parlan encara en son divi llenguatje als pobles avuy ignorants y abjectes que en més hermosos dies les crearen

Massa depressa haguerem de sortir de aquella gran casa, en quals inmensos aposentos no 's veya ningu, ni més ni menys que en los palaus encantats de les rondalles Massa depressa tinguerem de passar per davant de aquelles fonts ahont anavan á omplir ses ánfores les esclaves, de aquelles cases, nius de misteris, baixes, irregulars, cada una feta á sa manera Desde la porta nos miravan los noys ab curiositat, si esporugits no s' amagavan á la falda de la mare, que, amagantse també la cara, nos aguaytava ab un sol ull y entrava tot depressa cap á dins, com si fugís d' algun empestat ò verolós de verola negra. Sols, vensuda per la curiositat, alguna

The

Sevilla

més jove aventurava una mirada, per una escletxa de la porta, única obertura de aquelles extranyes habitacions, ò desde dalt dels terrats que totes les cases tenen

ALGER

1 d' Abril de 1883

-Alger se 'ns presenta de sobte ab ses cases y temples, *Kasba* y quartels, campanars y minarets, blanchs tots com un vol de coloms marins que, fugint de la tempesta, se 'n pujan esparverats per un rost de la costa No havía vist cap ciutat tan ben assentada aixís á la falda de una montanya, a la vora del mar; los carrers d' Alger moderns, paralels á la línea del moll, s' arvecan escalonats en los replans de la serra, com per veure, los uns per damunt les espatlles dels altres, què es lo que hi passa.

Les cases, en escalada gegantina, están á rengles damunt dels magatzems, los carrers sobre 'ls carrers, la ciutat mora damunt la cristiana; y al cim de la ciutat mora, apretada, embolicada com una madeixa en esbull, la Kasba ò castell que la domina per mar y per terra.

Quan un s' hi acosta darrera 'ls terraplens y primers rengles de cases, modernes, elegants y uniformes, desapareix la ciutat antiga, que apar s' enfile montanya amunt, no per dominar, sinó per amagarse y escapar de la ruina que se li espera

Los minarets, que algun' hora s' elevavan al nombre de 160, ja son avuy no més que 21, alguns han cambiat per la creu la mitja lluna que ab sos bechs cap al cel los coronava; y la veu del *muden* dihent als moros que « Alá es gran » es ofegada per les campanes de les iglesies, que llansan al vent tres vegades al día lo toch del *Angelus*

In che lande selvagge, oltre quei mari
di sì l'arbaro nome fior si coglie,
que non conosca de' suoi miti altari
le bene elte soglie

Les cases modernes van arreconant les cases mores, y, á la veritat, baix lo punt de vista artístich valdría més que fos al revés Res de més comoditat en estos climes, res de més bellesa que eixos antichs palaus, ò senzilles cases dels árabes y jubeus d' Alger. L' ánima de la casa es lo patí, aquest es lo lloch del esbargiment, del passeig, la claraboya que reb la llum y 'l sol en hivern, l' obertura que reb l' ayre y la fresca al estiu, tapada, com los colisseus romans, ab un gran vel Lo patí está construhit en forma de claustre, de quatre galeries de columnes de marbre ò de fusta, segons la riquesa del amo, sostenint una altra galería á primer pis. Los archs son de ferradura, en cada edifici retallats á sa manera, de una columna á l'altra per part de fora, y de les del primer pis á les del segon, enviantse faixes de rejola verdenca llustrosa d' un efecte incomparable.

Tambe son de rejola pintada y finament dibuixada les faixes que en nostres pisos solen ser de color. Les baranes, en general, son de fusta, d'un bonich treball d' ebanistería, lo mateix que les portes. Les lloses del pati de baix solen ser de marbre, material que tambe s' usa molt, y ricament dibuixat, en los muntants dels portals Desde 'l pati al carrer hi há 'l petit vestíbul, hont l' amo de la casa té son des paig y reb ses visites

A les galeries superiors donan les cambres, generalment petites, com totes les habitacions mores ques Aixís es la casa del senyor Arquebisbe, que visitárem, tenint á més en los plafons y sostres riquíssims treballs en marbres y fusta

Algunes cases aixís vegérem convertides en capella, despres de haver sigut cobertes ab una no massa artística cúpula de fusta ò de drap, en una d' elles, hont poguí celebrar missa, tingoí un goig extraordinari al entrar, sentinthi preguntar y respondre á un aixam de noys y noyes la doctrina en catalá. Lo doctrinayre era un Pare Missionista del Cor de María, Congregació fundada fa trenta anys en la ciutat de Vich per lo venerable Mossen Claret, y eran los noys de famílies dels molts emigrats de la provincia d' Alacant y altres del mitxjorn d' Espanya que van á cercar á l' Africa lo pa y la protecció que no troban en la mare patria.

Per aquells carrers, camps y camins, un se pot dirigir en catala á tots los noys ú homens espanyols, ab la seguretat de que en catalá respondrán en catalá d' Alacant, suau y falaguer com los ayres d'

Andalusía, ó en català de Mahó, grave y ressonant com les onades del golf de Lyó.

Ja que de càtalá parlo, vull consignar, per més que sía observació insignificant y de per riure, que aquí tothom anomena als ases *burricots*, y que 'ls *berrants*, indígenas d' Alger, pegan y donan ayre al sufert animal al crit d' *arri*, *arri*. Eixos senzills treballadors d' Alacant son molt estimats pe'ls francesos d' Alger y presos ab preferencia á altres en certes comarques del interior hont se cull l' espart, puix sols ells poden resistir aquell sol abrusador, y á més perque, vivint en les montanyes vehines dels Kabilas, serveixen com d' escut als pobles habitats pe'ls dominadors del país, essent sempre los primers de rebre les embestides quan los antichs possehidors, que en son odi als cristians no fan distinció d' espanyols y francesos, se insurreccionan, com feren ara dos anys há en Saida, y comensan la obra impossible de la reconquista, degollant als primers que troban.

Bona estona abans d' arribar á Alger, nostres ulls, que 'l cercavan en la costa, ensopegavan sempre ab un grandiós y estrany edifici, situat al cim de la petita serra que 'ns privava de veure la ciutat.

Es la capella de Nostra Senyora d' Africa, mare bondadosa dels cristians, que 'ls surt al encontre, riallera com eixint de la vila y pujantsen al promontori més elevat y ficat mar endins, hont puga veurels venir.

Vist de prop lo santuari, com de lluny, encara que no acabat, fa un gran efecte. Es d' estil árabe

modernisat, jugant un gran paper en sa decoració, com en tots los edificis d' Alger, la rejola de Valencia Entre altres faixes vistoses, me feu agradabilíssima impressió una d' ampla, que volta tota la iglesia á ran de la barbacana de la teulada, tota de rejola moradenca.

A Nostra Senyora d' Africa s' hi encomanan los mariners, y 'l santuari es ple de presentalles y llosetes de marbre ab inscripcions en agrahiment d' algun benefici de la Verge.

Sourieu, li diu Mistral en un *Cantico* de ses *Isclo d' or* dirigit á *Nosto-Dame d' Africo*,

Au poble d' Ismael, au sourne Musulman,
au Mouro, au Barbarin, douço reino dis amo
Sourrise! e vers l' Africo espandisse tu man,
car l' Africo a soun tour t' apello Nosto-Dame

Després d orar un moment davant l' altar, me 'n entrí á la sagristía y quedi parat al vèurehi un árabe. Ell conegué ma sofocació, y 'm digué que no era moro sinó un missionista del Africa. Eixa nova congregació, fundada á Fransa, vint anys há, ab l' objecte de predicar l' Evangeli en aquelles regions, te ja cent adeptes Portan un trajo árabe, y son la davantera de la civilisació en aquells pobles Lo bon religiós me digue que n' anavan á partir uns quants que estarían un any per arribar al punt de sa missió

A les sis, sortida en tren per Blidah La mar está llisa y serena com una lámina de plata, lo cel sens

un núvol, sols l' atravessa un petit ribet de calitja. Lo sol fa lluhir les gotes de rosada

La plana de Metitja té al Orient per capsalera lo petit Atles, que domina tot aquell país y abriga 'l port d' Alger dels vents del desert; y no es sols aquest lo bé que li fa, sinó que á més li envía lo tresor de ses aygues, que, repartintse en rius y torrenteres, rechs y reguerons, ne fa un verdader jardí. Los taronjers y llimoners hi creixen com en Andalusía; mes la principal culhta no será de taronjes y llimones, sinó de blat, puix verdejan los camps ab un vert tan hermós, que faría enveja á moltes comarques d' Espanya si 'l vegessen. En eixa plana no hi há un palm de terra en va; allá hont no hi há plantes, hi há sa verdissa ò herbey. Cap roca pelada, com una mosca posada sobre un quadro bonich, trenca la llisa verdor dels prats y de les vessanes. Los serrats del petit Atles son verdosos y rihents com la vall, y apar que entre 'ls blats que 's veuhen enfilarse fins á mitja serra s' hi veja traspuar l' aygua. Sols al cim se oviran algunes roques blanquinoses entre les garrigues y 'l verder que les vestexen hont lo blat les deixa nues per por de les fredorades del hivern.

Anant y venint de Blidah se veu un monument estrany, especie de pirámide esmotxada y mitx enrunada, que per sa propia altura y per estar al cim d' una petita carena domina tota eixa interminable vall.

En sa base se veu sancer encara un tros de paret ab les pilastres á ella adossades.

Es una montanya de pedra picada que 's va des fent, esllavissant y aixaragallant, com les altres montanyes, sota la terrible má del temps Los moros li donan lo nom, tan bonich y misteriós com ella, de Tomba de la Reyna.

De Blidah sols es bonica la posició

Los camps tenen per ciedes una filera de figueres de moro enmaridades en digna y bona parella ab les romagueres, y forman una paret que 's necessitaría una corassa y vestit de ferro per probar de atravessarla, y 'ls muscles dels lleons de Sahara per traspassarla. En los prats, entre 'ls bous y vaques de llet que hi pasturan tot deixant la mamella á sos badells, se veu algun árabe repenjat en son llarch bastó de pastor

Los árabes d' ací no son pas comparables ab los de Tánger; aquell front altiu é indomable s' es arrugat, y la vergonya del venciment entristeix y apaga la mirada serena y encesa de aquells ulls de son natural ardents Han quedat abatuts, mes no s' han donat encara, la civilisació per ells es una cosa estranya y no 'n prenen sinó la mínima part. lo tranvía y l ferrocarril quan lo necessitan y no ho poden suplir per lo camell y l' ase del país, petit y lleuger Per son gobern y sa manera de ser, no volen de nosaltres ni una idea, per sa casa, ni un llit, ni una cadira, ni cap classe de moble; y per son vestit, ni una beta. Si la pobresa no 'ls permet anar de gala, van ab trajo de feyna, brut, cusit, apedassat, estripat si convé; mes, ab rares excepcions de noys que á Alger usan pantalons ò gech, han d' anar tots ves

Bhdah [illegible] de la Reyn

tits ab son trajo. Bé 'ls anirían nostres sabates, però mes s' estiman ses babutxes, que aixamplan horriblement sos peus, be 'ls anirían nostres escambells y cadires, però es més barat y més senzill seure terra enllá; en lo camp, en la ciutat, en lo temple o en lo carrer y hont se vulla que s' ensopeguen, sempre tenen lo sient apunt. Es una civilisació que morlluytant, prometent encara segles y segles de agonía, si 's dona per vensuda jamay. Casi fa mitja centuria que Alger es dels francesos, es dir, de cristians, y cap moro ni cap juheu s' es abrigat sota la bandera santa de nostra religió. Los francesos, més que més avuy día, no fan pas gayres esforsos per conventirlos; s' acontentan ab la conquista del territori y de la gent sols per ferlos subdits de la Fransa, no importanli res al gobern que seguescan á Jesucrist ò á Mahoma. Molts anys estigueren los conquistadors sens un temple ni un altar, y axò no deixá de ferlos mal, puix los mahometans los prengueren per ateus, que per ells es com si diguéssem unes bestes, y de llavors los tractaren ab menys respecte. Mahoma no pot treballar may á favor dels cristians, professen ò no sa religió sagrada, y los que pretenen lligar un poble á la civilisació sens aqueix lligam sagrat, volen domar un cavall sens posarli brida, volen guiar una nau sense timó, y aclarar una cambra fosca ab fochs follets que 'l vent apaga.

Lo millor temple de Alger no es fet pe'ls francesos; es una conquista a Mahoma feta per Jesucrist. Es una mesquita hermosa per dins y bellíssima per fora. Son frontis de pedra, que arrenca al cim d' una alta escalinata, es de gran efecte.

2 Abril, á les cinch de la tarda

Llevam áncores, y á les sis tocades, sortits de la badía de Alger, passam davant lo cap Matifou, que es lo bras dret d' eixa ampla, neta y espayosa cala. Lo sol, com una gran roda encesa sortint de la fornal, s' enfonza en les aygues d' Occident, enviant sos raigs al blanch Djebel ò Kabilia, que no trigará gayre á pérdres en les ombres de la nit Les montanyes de Djebel Djurjura dominan totes les del país y la neu hi blanqueja llisa, com deu blanquejar encara en nostres Pirineus

Ve despres lo cap de Set Puntes, elevadíssim com la montanya que 'l forma, y 's comensa á entrar en lo golf de Philippe-Ville, amplíssim y fondo.

Tota eixa ribera del Mediterrani es verdosa y fèrtil. Los arbres abundan per totes parts y l' herba no falta en lloch Baix aquest punt de vista me sembla molt superior á la ribera oposada Eix tros de costa té á més una varietat de siluetes y una hermosura de paisatjes que enamora; mes d' un promontori al altre no hi há pas grans planes· sols petites vails ò córrechs enfondits per algun riu s' hi interposan Los conreus son pochs tambe y dels kabilas, puix los francesos no s' allunyan gayre dels ports y de les vies fèrrees

Philippe-Ville

Antiga ciutat romana de la qual ne quedan algunes ruines, mes no se 'n sab casi res mes que 'l nom de *Buricada* que 's llegeix en alguna de les moltes lápides de marbre y de pedra calcinosa que s conservan en un tros del teatre romá que ha sobreviscut á la total ruina de la antiga población Se veuhen encara alguns banchs ab ses parets y voltes, sobre una de les quals una alzina superba enfonza ses arrels y branda son brancatje de cent anys, com per dir á les generacions que la naturalesa sempre regnará sobre les obres del home, baldament sían aquestes obres de romans.

Allo es lo petit museu romá de la población Entre altres estatues hi há la del emperador Adrná, un quadrant de marbre blanch, columnes, capitells, relleus, entre 'ls quals trobí molt notable un que representa la vida del cassador y la vida del pastor. Lo cassador, abrigat ab son mantell, está muntat á cavall tirant una arma (no s veu que) á una llebra que fug seguida de dos gossos. Lo pastor es una figura mes tranquila, voltada de ses ovelles, que pasturan davant una cabanya hont treballa sa esposa

Totes eixes ruines y 'l terreno que ocupava la ciutat antiga, foren comprats als kabilas en 1828, per 150 franchs, pe'l general Negrier, y no trigá á edificarshi la nova ciutat francesa, que es la porta de la provincia de Constantina

Los voltants valen me[illegible] la vila Son plens d' arbres y de blats d' un vert llustrós La terra es negra y bona y de fácil conreu En una magnífica possessió d' un particular que, entre altres coses, té un gran riu que la atravessa y 'l mar al cap del riu, vegerem un lleó y una lleona dintre una gran gabia de ferro, guardats per un árabe de figura gegantina jove, dret y elegant Son gech tenía les butxaques ribetejades de fil d' or de bonich dibuix. Duya babutxes de marroquí vermellós, y entre 'l mitjó y les bufes se veyan sobre 'l coll de la cama unes ralles en zig zag fetes ab color groch, y del mateix color duya un gran pich al front

Constantina

Lo camí que hi du desde Philippe-Ville es de 40 hores de llarch y molt entretingut. La vegetació va cambiant, millor diríam va faltant, desde la mar al interior del Africa, per graus Los fruyterars dels regadius los pruners, les pomeres y presseguers se van quedant endarrera; y los cactus, les figueres de moro los van sustituhint. Les oliveres seguexen al viatjer fins á Constantina, cendrejant aquells rostos y formant petits bardissals quan se les deixa créixer sens espurch, en completa llibertat.

Los aubons, parents del lliri y de bon auguri pe'ls pagesos [1]), fan blanquejar aqui sa darrera flor com en les encontrades de Mallorca La argelaga abriga

1 *Ivy é ameb un any de cabagons* diuhen las mallorquias

Alger [illegible] Forsch

ab mantell d or los marges sechs y se [illegible] la espinosa lloba trau sa blava flor en les [illegible]es dels camps, com vora ls horts la humil y sanitosa borraja, tan cercada per les abelles Los romanins, per mi l rey dels arbustos, no hi abundan gayre Les lleteroles son aquí més grogues y les ortigues tenen en la serra de ses espines les dents més sortides, com si tinguessen més malicia, y la senzilla margarida, ab sa corona de raigs de llum voltant son petit sol, apar que 'ns seguesca desde les marjades d' Espanya Algunes palmes, no gayres, nos recordan de tant en tant lo país hont som Los francesos han plantat aquí molts eucaliptus y desmays, lo que dona al país un carácter tot foraster

A 56 kilometres de Constantina se troba la vila de El Harrouch, que 'ls árabes anomenan *Lo bressol del Sefir*

Los arbres, fins la olivera, van faltant, pujant de montanya en montanya per suaus pendents y ondulacions de terra, per reaparèixer de sobte en una vall fonda, poblada y emboscada que recorda la horta de Valencia

La montanya, hsixa y sinuosa, s' aixeca tot plegat tallada en roques perpendiculars; lo tren les atravessa, y á l' altra banda, d' una ullada se veu en una península formada per la dita cordillera de roca, la encantadora Constantina, á la qual se arriba passant lo córrech que la 'n separa, per un gran pont de ferro

Per eix precipici baixa murmurant lo Rumel, riu que casi volta tota la ciutat, embellintla ab ses en-

madeixades cascades, bonichs sarrells de aquell cinyell de plata Més avall, á semblansa del Guadiana, s' enfonza dues vegades en la terra pera reaparèixer cent passes mes enllá. Constantina es, donchs, una formidable ciutadela de muralles naturals de roca viva de 50 ó mes metres d' altura, y per la unica banda abordable está guardada ab fortes muralles aixecades pe'ls árabes y completades pe'ls francesos.

En altre temps se la podía comparar á una reyna kabila, encastellada en sa torra y dominant sos estats, avuy, esclava en son mateix palau, lligada y encadenada per sos poderosos enemichs, gemega portant lo jou del cautiveri y va perdent sa oriental y cavalleresca fesomía

Quan los francesos no havían aterrada la Kasba, que desde son punt més alt la dominava, los árabes la comparavan á un albornós moresch, del qual era lo caputxó la antiga fortalesa.

La ciutat, com totes les d' Argelia, se divideix en dos barris, lo francès y l' árabe. En lo primer hi há de notable lo palau de Ahmet-Bey, ab sos tres patis de columnes de marbre blanch, tan grans com los claustres de nostres monasturs. La Catedral, vella y grandiosa mesquita, Souk-el-Rezel, notable tota ella per sos arabeschs, ses grans columnes y sa trona, antich *muezar*, desde ahont lo marabut feya en altre temps son cant ò sa pregaria Lo barri árabe se 'n porta ab preferencia la atenció del viatjer. Ni en Tánger ni en Alger hem vist tanta bellugadissa y activitat, mes no ho extranyará qui sápiga que aquí

hi há 18,000 árabes, y que est es llur centre comercial del interior del Africa La industria més extesa es la dels fabricants de babutxes, un de sos pochs productes que arriban á nostres mercats Carrers hi há enters en que no 's veu altra cosa que babutxes, sabatots, una especie de polaynes y pells llensades á mitj tallar per aquells recons de botiga, als peus del sabater, que, assegut en terra, estira 'l nyinyol y ab la lesna forada lo ros cuyro de bou y l vermellench marroquí

Les botigues son molt baixes y petites, en un espay de dos metres quadrats te 'l mestre sabater los taulells y aparadors, sos martells, ganxos y agulles, ses pells y trossos de cuyro, fils, pots, sa tauleta d' un palm ò dos d' alt, y encara li sobra espay per seure ell ab sos fills y aprenents.

Hi há també moltes botigues d' especiería, d' hont surten olors que venen de nou y no sempre agradables N' hi há de fruytes, especialment de dátils, posats en petits cabassets, hi há ferrers, manyans, tabaquerías, terrissers, barbers, sastres y brodadors Aquestos fan en seda y or, en les mánegues y butxaques del vestits, en caftans y vestits de jueuha, dibuixos verament artístichs y nous per nosaltres

No cabent les botigues en la ciutat, se 'n exten un carrer en una de les entrades, verament digne de visitarse. Les cases, que 's podrían anomenar caixes, son de fusta, de pochs palms d' ample y de llarch Lo venedor la omple ab lo poch que puga vendre, y ;ls compradors, que s' asseuhen en terra per poch que hajan de parlar, hi están davant, obstruhint lo

carrer hont passan l'árabe encaputxat ab son albornós, lo kabila carregat ab un paner de fruyta ò ab un bot d'oli, lo spais ab sa capa vermella, la mora ab son vel blau, com lo vestit del suavo turch ò frances, lo juheu ab ses amples calses y albornós negre y la jueuha ab son trajo de mil colors

Los pobres van vestits de blanch y molts descalsos, ensenyant ses negres cames y sos brassos y tapant sempre, generalment ab més d'un drap, sa testa; los richs gastan una gran varietat de trajos En tres me fixí, gallarts y hermosos, que vegí parats enrahonant en la estació, Los prenguí per tres joves comerciants de familia rica Lo un vestía sota albornós moradench, gech, saraguells llarchs, mitja y babutxes vermelles Lo segon portava gech groch, saraguells y mitja morats, faixa de seda vermella rallada y magnifich albornós blanch. L'altre, de figura arrogant y aristocrática, anava ab albornós blau de panyo molt fi, vorejat en la part interior de dos galons d'or sobre un ample ribet vermell, damunt d eix albornós altre blanch del color del sedós turbant, calsa moresca blava, gech del mateix color ab galons d'or á les mánegues y butxaques Això sí, pobres treballadors com richs comerciants, duhen lo seu vestit ab lo garbo d'un senador romá, la noblesa y la dignitat están pintades en sos fronts serens, encara que sovint tristos y melancòlichs.

A mitja hora de Constantina, tornant de veure l'aqüeducte romá, vegérem un aduar de árabes De lluny semblan clapes negres de la terra aquelles pobres tendes desiguals y anguloses, hont sembla

impossible que puga viure tota una familia Son bastides fins á l' altura de cinch palms ó sis, de pedres y gleba en paret mal feta, que se sosté ab claus y lligams, y la veritable tenda, que es una tela negra rallada de pardo, que sostenen en l' ayre y auxecan per hont convé ab pals y branques d' arbre Per un portal de quatre palms de ample per cosa de sis de alt entrárem en una de elles, tenía un vestíbul ò entrada que dividía en dues la habitació, sobre la paret hi havía unes quantes botelles extranyament fetes, en figura de *pernils;* dins se veya la llar de foch, com les nostres, entre dues pedres, un parell de jassos de palla, davant cassolas y atuells extranys per nosaltres, trossos de corda, de vestit, ferregots y bastons en mal barreig, guardat tot per un gat que, fredaluch en Africa y tot, jeya damunt la llar, y un gos que tingueren agafat, perque poguessem entrar sens perill á la tenda Diguerem al home que tenía 'l gos si 's volía deixar fotografiar, a lo que accedí noblement, sense posar obstacle, sa mare s' afilerá ab ses dues nedes, y á la novedat se vegeren sortir caps y caparrons de totes les tendes y xichs y grans acostarse tímidament, lo més xich á quatre grapes, á nostre collotje Una noyeta de deu ó dotze anys s' acostá poch á poch, posantse á la filera Era una figura hermosa, plena d' ignocencia y de candor, morena, d' ulls negres y flamejants y de gran inteligencia Nos digueren que acabava de quedar òrfana de mare y que la suplía en los trebails de casa en sa tenda Tal volta com á signe de dol duya una tunica morada novenca, damunt una

Constantina Un aduar

blanca roba interior que deixava descoberts sos brassos, com es costum aquí en les jueuhes fins á deu ò dotze anys

Constantina guarda, á més del nom y de algunes lápides, clavades en la paret del quartel francés que ha substituit la kasba árabe, alguns trossos de muralla romana á la banda de terra y sobre les roques, desde hont los moros llensavan al precipici del Rumel les dones adúlteres, pero lo monument romá més notable es un aqüeducte del qual ne restan cinch amples y macisses arcades de vint á trenta metres d' altura Los peus d' aquell enorme pont tenen l' amplada dels nostres, y no 'ls han pas d' envejar res en bellesa, perfecció y fermesa.

Part d' amunt del aqüeducte romá pasturava una ramada de dromedaris, algun ab son pollinet mamant ò joguinejant per allí, tots tenían l' albarda posada per empendre lo viatje cap á algun oasis del Sahara Los conductors menjan y enrahonan mes enllá, fent rodona sota una pila d' herba seca, d' ahont se veu arrancar tot sovint lo vol á una cigonya, coll llarga com lo bestiar que allí reposa, portant en son bech una palleta ò un bri de fanassa per son niu. Eixos singulars ancells, desapareguts de Catalunya, nían á centenars en les teulades de Constantina, sense por de que aquells barbres los ne tragan á escopetades, com faría la gent civilisada de nostres comarques. En les provincies de Extremadura, hont eix aucell es estimat, puix diuhen que

porta sort, nia també, y se 'l veu, com amich del home, trescar per les eres, netejar de serps y males cuques los camps, fer son niu de brots y brossa al bell cim de les cases y espadanyes dels temples y adornarlos, quan ella s' hi escau, ab sa espadada si lueta.

Constantina té al NO. una vall célebre dos mil anys há entre totes les de l' antigua Numidia: es la de Hamma, veritable oasis d' aygues y verdor posat entre aquelles montanyes secardines y despullades, niu encantador penjat á la pelada muralla d' eixa fortalesa de roca Quan se descubreix á la entrada de la ciutat, plena de saules, ametllers y baladres en flor, regats per rierons y fonts jogunoses, fa una gran impressió Lo delitós del clima, més que les aygues termals, cridavan aquí als romans cansats de treballar y amants de la bona vida Un d' ells s' entretingué en escriure sobre 'l marbre eixes paraules=*De meis tumulis avis attica parvula venit—et saturata thymo stillantia melle reliquit—Mi volucres hic dulce canent viridantibus antris—hic viridat tumulis laurus prope Delia nostris—et auro similes pendunt in vitibus uve.*

«De mes montanyetes ve lo petit aucell de l' Atica—y, saciat de thym, destila en eix lloch sa mel —Per mi los aucells fan ressonar ab sos cántichs les voltes de fullatje —Aquí reverdeix lo llorer de Delos d' aprop de nostres montanyes.—Semblants al or penjan los rahims de la sarment.»

La Salta de Rumel

Altra vall, no menys cèlebre per lo regalada y més per lo sanitosa, te Constantina a la altra banda, en la de Kheneg, ahont conduheix lo Rumel Allí s' elevava la ciutat de Tiddis, notable pe'ls seus sis colonos centenaris. tres dones, Burososa, Januaria y Porcia Maximina, y tres hòmens, Quintus Julius, Sittius Januarius y Ehus; aquest últim arribá á cent cinch anys

Poques hores poguí estar en la ciutat de Constantina, que volaren com instants en la contemplació de tantes belleses impossibles pera mi de recordar y més de descriure ab sos detalls; mes de lo que resta d' una manera vaga en ma memoria ja 'n puch estar content, y puch benehir lo viatje y á aquell qne m' hi ha duyt.

No sé quines ciutats me restan á veure en los díes de ma vida, que ja no poden ser llarchs, mes lo món oriental, lo món del color y de la fantasía, lo dels autors del alcássar de Sevilla y de la Alhambra, ha passat davant mos ulls, y sento com may haja sentit no teoir la paleta dels grans pintors, ni l' estre dels grans poetes pera traduhir al llenguatje dels art mes pobres impressions

Altre sentiment m' ha acompanyat, ò millor diré no m' ha deixat, y continua donantme pena després d' eixa expedició, y es de veure aquell poble, un día dominador de mitj món, encastellat, com fa mil anys, en sa ignorancia y en son fanatisme, fer lo sort á la veritat, tráures los ulls, si convé, per no veure á nostre Deu y Senyor, unich camí pe'ls que van errats, unich port de salvació pe'ls pobles.

A VOL D' AUCELL

APUNTACIONS D' UN VIATJE
AL CENTRE Y NORT D' EUROPA

Sortint de Lió, 13 Maig 1884

A la una de la nit entrárem en esta immensa ciutat després de haver atravessat á les fosques la terra del sol, la bella Provensa, á l' hora en que dormían en la fosca pineda les ardentes cigales, sos rossinyols en lo frescal de les riberes, y sos trobadors, en viles y ciutats germanes de les nostres, acabavan lo somni dels trobadors antichs, que despertaren l' Europa dormida al sò dolcíssim de ses arpes

Les vores del Rose estavan magnificament il lumi nades per la lluna de Maig, que mirava sa cara des colorida dintre ses aygues, ajudantnos á veure tam bé la ciutat de Lió, que s' acabava d' adormir Poca cosa hem pogut contemplar d' ella nosaltres á la misteriosa y blanquinosa claror de la lluna, y á la groguenca, descolorida y no gayre poètica, dels llums de gas, que s' anavan apagant com ulls somiosos que s' aclucan cansats de vetllar. Be solen dir que qui se 'n vá al llit tart, no 's lleva d' hora; mes

Vol. I. Pl. 1.

nosaltres nos llevárem abans que 'l sol, y això fou la causa de que no vegéssem de Lió gayre més de lo que 's pot veure á les fosques Vegérem, no obstant, encara que un sol moment, lo riu verdós y ample, deixarse anar plana avall, segur de fer sa tasca, movent ò ajudant á moure 40,000 telers de seda, que de lo que filan podrían fer un sudari cada any per la ciutat entera.

A la vista del Rose y de Lió, que 's desvetlla á l' hora de l' alba, involuntariament ve á la imaginació la idea del cuch de seda que fila y s' amortalla ab sa mateixa fusada, en la tardor, per sortir novella y somiadora crisálida en primavera.

En la plassa major, Bellecour, senzills y escayguts jardins coronan una superba estátua equestre de Lluís XIV. Corona la ciutat una grandiosa catedral de quatre torres, que s' está acabant, dedicada á sa patrona Nostra Senyora de Fourvières, en la montanya d' aqueix nom, á la qual está recolzada la ciutat, que creix vora amunt y avall del Rose en la estesa plana, prenent y regatejant lo lloch als blats, á les vinyes y boscuries De tant en tant s' ovira en aquell bosch de cases, una esglesia que s' adressa y s' esforsa en alsar lo seu campanar per damunt les negres xemeneyes de vapor, que també s' aixecan, qui pot més, cap als núvols, que acostan á la terra ab ses glopades de fum Quant la Fransa torne á unir en una eixes dues forses que 's preté separar, la esglesia y la fábrica, tornará á ser lo que era en millor temps.

Lo *parch, Tête d' or*, que está á la banda de solixent, seguint lo Rose llarga estona, es ple d' alts y

ombrívols arbres. Entre ells torrejan gallarts abets, los cedres de nostres montanyes, que la incuria espanyola deixa perdre en nostres Pirineus, que, fa doscents anys, materialment n' anavan vestits

La Catedral de Lió

La posició de Lió es envejable; está á la mateixa porta de dues nacions, Suissa é Italia, tant aprop del Mediterrá com París del Atlántich, entremitj de

dos rius, un d' ells lo major de la Fransa, que li serveix de camí; á un costat té la mar, que espera sos productes, que escampa per les quatre parts del món, y per l' altre 'ls Alpes alterosos, que li envían lo tresor inestimable de ses aygues Lo Rose, que'ns havía guiat estona abans d' arribar á Lió, fou lo camí que segufrem al sortir. Un riu sempre es bon company de viatje, y més si es, com aqueix, planer, abundós, assosegat, entretingut y treballador al mateix temps. Aquí lo Rose, que s' acosta á la gran sepultura del mar, es imatge de la vellesa, calmosa y reposada; més amunt, quant s' acosta á son elevat y boyrós bressol, es tot un altre, joguinós, entremaliat, esbojarrat, saltador; com als infants, li agrada moure bruyt, remoure les pedres del fons, vinclar les canyes, esbrancar los arbres de la vora, y després, afadigat, ajáures a dormir en un estany, y allí recobrar les forses pera tornar als salts, corregudes, despenjaments y entremaliadures infantils Los amples camps de vora 'l Rose, tan aviat tenen la verdor clara del sègol que vá á espigar, com la vermella apagada de la trepadella, la més declarada ò moradenca del fè ò fench, y á claps á claps la encesa de les roselles, que per cert no abundan tant com en nostra terra, preferint, sens dupte, lo país ahont floreixen ses germanes, les barretines, que comenso d' anyorar

Les flors grogues de la mengívola vicoyra, humils com son y sens ofèndres de que ningú se 'n adone, estan devotament girades de cara al sol, que puja per un cel serè y sens una boyra, mes polsós y ter-

vol, com un riu en temps de pluja. Aixis en aquexa mateixa hora los ulls dels infants se desclucan pera mirar al cel, y 'l cor de la gent cristiana se desclou pera enviar al Senyor lo tendre *A Deu m' encoman*, antiga y celestial primicia de les oracions del dia.

En Vallbonne se 'ns presenta de sopte, y per la primera volta, la blanca aparició dels Alpes, altivols, majestuosos y per maravella assoleyats. Com la calitja no 'ns los deixa percebre be, la fantasía, que tot ho pinta a sa manera, acabant los quadros com be li plau, y l' amor, amich de comparacions, me 'ls fan semblar una altra Montanya de Montserrat, vista de lluny, crescuda, agegantada y encapuxada ab un llensol de neu.

Los pobles francesos del departament d' Ain, mes vehins d' aquexes altes montanyes del Jura, van prenent fesomía suissa. Lo de Rousillon ocupa á esquerra del Rose una reduhida y hermosa vall entre altes terres, cobertes de plansons y rebolleda de roure. En mitj del poble hi ha les ruines d' un castell que serveixen avuy de pedestal á una bonica imatge de la Verge de les Gracies, que sembla demanarme al cel á favor dels paysans y dels viatjers. Abans d' arribarhi hem trobat dos petits estanys, y part d' amunt del poble un altre, aclofats tots tres en lo pregon de la vall, á l' ombra de les montanyes.

A prop de Bellegarde Ain' lo paysatge augmenta en bellesa extraordinariament. Lo Rose negreja baix al fons de son negre llit, entre dues montanyes de verdor, trencades per roques espadades y ploroses, per córrechs que, com canals mit-

janseres, envian al gran riu argentós caudal de serres més llunyanes, per prats hont s' hi veuhen remintolar blanquinosos fils d' aygua, y per tot l' obra del home, la carretera, lo correu, la masía, lo molí, la roda, adés inventada, transmisora de la forsa dels salts d' aygua, armonisantse ab la obra de Deu.

La entrada de Suissa está defensada per un bonich castell de pedra picada, penjat en un tost de montanya, com la hermita de Sant Jaume de Montserrat. Desde allí una quants homes, á colps de pedres, poden aturar un exèrcit.

Part d' amunt la vall s' aixampla, fentse enllá les montanyes á una y altra banda, com per fer lloch al Leman, lo rey dels llachs, y á la bella capital de Suissa, que ha nascut com una flor á la dolsa regor de ses onades.

Ginebra, 11 Maig

La posició de Ginebra es encantadora y no se sembla á cap altra: indolentment recolzada al repeu de la montanya Saléve, s' emmiralla en l' immens estany que en forma de mitja lluna lluheix á sos peus, com una hermosa obrera que, cansada de treballar, s' acaba d' asseure en aquella vora, sembrada de palats, y cases de plaher, y blanques viles, d' ahont, com alats missatgers, li venen, matí y tarde, ayrosos vaporets y veleres barques, gavines d' aqueixa singular y reduhida mar dels Alpes. La Rose, canant

Vista de Ginebra L' ila de Rousseau

de reposar en l' ample llit del Leman, ahont s' ha despullat de la sorra y llim y de la fredor de les montanyes, com per entretenirla, torna á empendre la correguda costa avall, esmunyintse llest entre sos peus de marbre.

En la cua del estany ahont, ja entrant en la ciutat, s' estreny, camina, deixant tot seguit lo caminar pe'l córrer, com pera tornarse riu; hi há dos hermosos ponts, lo de Montblanch y de Vergues, y entre ells una illeta ahont verdejan pollancres, xiprers y quatre ò cinch olms ó tells centenaris, á l' ombra dels quals negreja una estátua de bronze de Rousseau Aquella magnífica estátua, tan bellament situada, ¡que tristes idees fa venir á la memoria de qui ab cor cristiá pensa ab lo passat y ab l' esdevenidor d' aquell poble, en lo cor del qual l' autor del Emili ha replantat lo dupte que á mitj segle XVI hi sembrá Calvino! Mes, com l' arbre dona 'l fruyt segons l' empelt, avuy amarguejan com fel les doctrines y males llevors que de Ginebra baixan á malejar, embolicar y dividir als pobles d' Europa ¡Ombra benefica y amorosa de Sant Francisco de Sales! encara t' he trobada en eixa infortunada ciutat, teatre de tes victories sobre 'l protestantisme, vessant la mel de la paraula y lo dolcissim nèctar de tos escrits en alguna ánima pura y arreconada, ver lliri entre espines que resta del místich planter que tu hi deixares. De la llibertat que hi regna, tan simpática á la joventut incauta, sols ne daré una mostra, coneguda per cert, mes encara no prou. Fa uns quants anys, hi havía en Ginebra un núcleo de ca-

tòlichs, que feya nosa als protestants, y aqueixos determinaren desférsen Entregaren ses esglesies á la nova secta, los catòlichs vells, que son los protestants nous, y 'ls catòlichs veritables, llensats de sos propis temples per un gobern despòtich y tirá, en l' hora menos pensada se trobaren al carrer No falta algun traydor (quant se tracta de diners may falta un Judas) que tornás vendre á Jesucrist y entregar sa esglesia santa á sos hipòcrites y més cruels enemichs. Los catòlichs han fet ò comprat altres temples, segons sos recursos, y los temples robats á la nova secta estan deserts No vull deixar de notar, no perque ho prenga per bon auguri, sinó per ser agradable cullir una flor entre tantes espines, que la casa del carrer dels Canonges, ahont habitá Calvino, avuy pertany á les Germanes de la caritat, filles de Sant Vicens de Paul.

La ciutat es de bon aspecte; sos carrers estan ben empedrats, ses cases son espayoses y ben construhides, encara que hi há algun descuyt, que no 's tolerarìa en Barcelona, ahont tot se tolera Bella es Ginebra, mes l' estany Leman, que té á sos peus, m' agrada mes encara De gustos, si no es veritat, com diuhen nostres pagesos, que no hi há res escrit, cada hu té 'l seu Jo, francament, trobo més bonich que la superba reyna de Suissa lo gran espill hont s' enmiralla Recantme, no obstant, sortirne tan depressa, l' endemá á les vuyt del matí nos embarcam en lo vaporet *Helvetie*, cap al NE del estany, que forma 'l fons d' eixa gran plana, que está penjada, com nostra bella Cerdanya, entre

montanyes, que me la recordan cada punt, á pesar de ser la plana més gran, la vall immensament mes ampla y de dirse les dues serralades que la enclou hen y sostenen lo Jura y los Alpes.

¡Oh Catalunya estimada! ¡còm me persegueix ta hermosa imatge per tot arreu, y còm les montanyes més altes d' Europa me fan pensar ab les teves, y còm les primeres belleses de la creació, me fan anyorar y estimar tes inestimables belleses! ¡Oh Montserrat, Montjuich, Montseny y Canigó! jo us veig passar, un darrera l' altre, davant mos ulls, que ploran d' anyorament, y vostre dols recort s' uneix á la calitja per distráurens de la enlluhernadora vista del Jungfrau, vestit de glas, y del Montblanch, coronat de neus eternes, que aguayta per damunt de totes les serres vehines, com un pastor que vetlla son blanch ramat que blanqueja entre la boyra. Les rodes del vapor esquivan los cignes y tirons-selvatges que 's rabejan en l' estany, ensemps que hi esborran l' imatge d' eixes grans montanyes, que desde 'l march blavós del cel en elles se traspinta. Imitadora de les orenetes d' estany, alguna barca obre ses blanques ales en la ribera, y batentles amorosament al bes del ayre gelat, vola y aleteja com una papallona als raigs del sol. Davant Rolle, bonich y reduhit poble catòlich ahont tocam, hi há una agraciada illeta, feta jardí, y dominada per un monolit en forma de prisma, dedicat á Laharpe, promotor de la independencia *vaudoise*.

Desembarcam en Lausanne, ciutat penjada sobre l' estany, mal asseguda en tres turons, als quals se

puja per un camí de ferro-funícular, que trau la forsa d' un salt d' aygua La jóya de la ciutat es la Seu, una de les millors de la Suissa, que té la forma d' una creu llatina Fou fundada en l' any 1000; reconstruhida en lo segle XII, fou consagrada per lo Papa Gregori X, en presencia del emperador Robert de Habsburg, y fins á la calamitosa època de Calvino fou Sede episcopal.

En Romont se veuhen dues torres antigues y rodones com fetes al torn, prop d' una esglesia gòtica. Les montanyes s' abaixan, y la catifa de verdor de la vall puja suaument á esténdres sobre les comelles y turons, coberts d' abets d' un vert negrós, que contrasta ab lo vert clar dels tells, verns y freixes Les pomeres, pruneres y demés arbres fruyters, estan en l' esplet de llur florida, com en Catalunya fa un mes. En los jardins dels *châteaux* y de les viles veig plantes y arbres desconeguts per mi, de flors blanques, vermelles y de mil colors Los violers viuhen en les torratxes dels finestrals, ó en petits vergers, vora la porta forana, ab grans rosers carregats de roses Lo llirí blau, que en la baixa Catalunya profanam ab lo nom de *sort*, plantantlo vora 'ls caminals del verger, y que tenim més ufanós y bonich en les altes ubagues pirenayques, lo veig assí en bonichs testos com á flor exquisida, cuydat y regat per les blanques mans de les donzelles

L' aucell que mes abunda assí, després del pardal, que pe'l color de son vestit, y per son carácter y hábits democrátichs, sembla ser lo vulgo dels aucells y estar per tot arreu, es lo corb, més xich que

Vista de Friburg

'ls dels Pirineus y més gros que la merla. Per totes bandes se 'l veu, ja bequejar en los gorets, com la cuereta, ja saltar en la teulada de les cabanyes, ja sortir d' entre 'ls arbres com una bola de sutja. De tant en tant, perdut per eixos boscos, se sent algun rossinyol, que ó n' hi há menos ó no cantan tant ni tant be com en les riberes d' Espanya. Ni á les flors ni als aucells los agrada pujar tan amunt

La naturalesa tot ho fa bé' á eixes montanyes los basta sa mateixa grandiositat, los bastan sos estanys, rius y escabellats saltants, sos núvols, que embarretan los cims; los verdosos y frescos prats que encatifan llurs fondalades, les neus eternes y 'l cel, que veuhen somriure de més aprop, encara que no ab lo somriure del cel d' Espanya. A una noble y hermosa matrona no li escauhen les llenticueles ni 'ls petits joyells de l' argentería; deixaula enjoyada ab sa propia bellesa.

Fribourg y Berna han passat davant mos ulls com dues aparicions, sense gayre bé deixarse veure y molt menys contemplar; abrigada eixa ab una boyra, borla del mantell de núvols d' eixes serres. Quant n' eixim fa sol y plou, y he vist l' arch de Sant Martí, cama ensá cama enllá, pontar lo riu de vora la muralla, un de sos brassos deixantse veure sota 'l tren, baix al fons, com un riu de set colors, que s' anava á unir al torrent de aygues clares y argentines

No he vistes valls més verdoses y serres més vestides de bosch espès y atapahit L' abet es l' arbre dominant, qual tint negrós lliga ab aquest cel llega-

Vista de Berne

nyós y núvol; lo faig, de vert mes clar, se comparteix ab ell aquella hermosa y humida terra. Desde assí comensa á deixarse sentir menos la llengua francesa, ofegada per la alemanya, totalment nova pera mi: los noms mateixos de les estacions estan escrits en lletra gòtica En tota l' Alemanya central se veuhen les carreteres incomparablement més cuydades que 'ls carrers de Barcelona y ombrejades per arbres fruyters, pomeres, pereres y cirerers, que si estan cansats de sostenir sa dolsa càrrega, la deixan caure, pròdichs, als pens del viatjer, convidantlo á seure á sa benèfica ombra. La fruyta que cau en lo camí es de qui la aplega, mes está prohibit ferne caure. Lo tipo alemany se manifesta en tota sa puresa, d' alta estatura, de front quadrat y testa ampla, gros, serio y solemnement grave, de cabell ros tirant á roig Alguns hòmens de poble portan anell á les orelles, com los gabatxos ò fills de l' Aude que vènen y adoban perolas en Catalunya. Les terres son plantades de blat y d' arbres, y millor conreades que á Fransa, los camps son estrets y llarchs, tal vegada per no haver de girar tant sovint lo parell de bous al llaurarlos.

Aqueixa nit hem passat lo Schwarz-Wald ò Selva-Negra, hont hi há un gran monument á Germania, en un punt en que derrotá l' exèrcit romá. Me diuhen, que en Heidelberg, poble vehí de pochs habitants, estan tant ben avinguts catòlichs y protestants, que 's parteixen l' únich temple que tenen, servint la nau pe'l culto protestant y la part del chor pe'ls catòlichs, que estan en minoría.

Maguncia 15 Maig

Hi arribam á les vuyt del matí, atravessant lo Rhin per un ample, fort y superbo pont de ferro. Se 'n veu un altre més avall, tan grandiós com aquest, y es lo primer en que he vist donar al metall formes arquitectòniques. Part d' amunt n'hi há un altre de barques arrenglerades, que se surten de filera respectuosament quan convé obrir pas á una barca més grossa ò á un vapor.

Maguncia es fortalesa de primer ordre; mes nosaltres, cristians y hòmens de pau, acontentantnos de mirar les fortificacions per fora, hem entrat á la ciutat, desitjosos de veure, si altre no, una esglesia per dins De bona arribada hem ensopegat la de Sant Cristófol, ahont deyan missa, cantant dolsament los devots, en llengua pera mi completament desconeguda, mes que no deixava de parlar á mon esperit La religió té un llenguatge universal, senzillíssim, que 's fa entendre de tothom qui vol, y que, per cert, es lo més dols, més pur, més espiritual y celestial de tots los llenguatges. Després de la missa, lo sacerdot ha dit les tres *Ave-marías*, la *Salve* y la oració que acaba de manar lo Papa

La esglesia es gòtica y ben proporcionada En un altaret, á la dreta, se venera un Sant Christ antiquíssim, del qual contan que una vegada un heretge li trencá les cames, y al mateix temps á ell li queya 'l cap, tallat per una má invisible La santa Imatge té un gran senyal als genolls.

La catedral de Magunc ia

La Seu es del sigle x, tan bella en sí mateixa com en los petits monuments, altars y, sobre tot, sepulcres d' Arquebisbes que conté

Entre 'ls monuments de la ciutat, son notables la estátua de Gutenberg, en la plassa del mateix nom, y entre les curiositats, la casa ahont nasqué y la casa ahont fou estampada la primera *Biblia*.

Rhin avall, 15 de Maig

Prenem passatge en lo vapor *Humboldt*, d' uns 80 metres d' eslora y 9 de mánega, y encara estávam despedintnos de Maguncia, que vèyam fugir ab sa corona de campanars y castells, que ja 'ns escometen per l' altre costat del barco hermoses illes plenes d' arbres y de verdor. Son les primeres de les 49 illes que clapejan de vert lo Rhin blavós, desde Maguncia fins á Colonia. Eixes van mal afilerades, en mitj del riu l' una prop de l' altra, com naus que en alta mar navegan de conserva. Desde la derrera d' aquelx hermosissim arxipèlach fluviátil, lo primer que he vist en ma ja llarga vida, n' oviro un altre part d' avall, les illes del qual estan més aferrades á una y altra vora del riu, com apartantse pera deixar als marxants y viatjers la vía espayosa y lliure. Sota 'l mantell de verdor de quiscuna blanqueja alguna cabanya, niu d' alguna humil familia de pescadors ó pastors que allí veuràn passar les hores de la vida cap á l' eternitat, com les onades del riu cap á la mar ¡Quin greu me sap l' haver de passar tant

depressa davant d' elles, davant d' eixos pobles riallers, davant d' eixes torres, castells y temples, sen se temps ni ocasió de preguntar ses histories y llegendes, ni de vegades sos noms! Desfilan tan llestament á una banda y altra de riu com los cotxes en una carretera concorreguda, y les persones en un carrer cèntrich d' una gran ciutat; y quant un se 'n adona ja han passat, y quant un s' ha enterat de son nom, ja sa fesomía está esborrada per un altra fesomía que també 'ns interessa Ab lo riu d' aygues alpines per damunt quals onades rossolam, veyem passar un veritable riu de belleses del ordre de la naturalesa y del ordre del art. Los pobles se tocan ab los pobles, los palaus estalonan los castells, los castells les esglesies gòtiques y bisantines, y entre uns y altres extenen ses varies y hermoses empaliades, les molses roqueres y les vinyes, los prats y les boscurles, per hont les fonts y abundosos torrents deixan anar ses bellugoses cintes, sos escumosos dolls d' escabellades cascades, que, blanquinosos com entremaliats cabrits, baixan, tot saltant, á barrejarse ab lo riu

En les comellades d' Elville, que no 's trigan á veure, comensan á verdejar los ceps, d' ahont raja per la tardor lo vi del Rhin, tant saborós pera 'ls paladars alemanys.

En Geisenheim, davant l' últim estol d' illes que hi há en lo riu, veyem un palau; sembla, per fora, un pilot de ruines, extranya petjada de les moltes que 'ns diuhen per hont han passat los barbres moderns, mes que, per dins, está habilitat, com ho

diuhen prou los rossos capets que surten, entre les flors, á les finestres.

Bingen está situat á la boca del Nahe, y es un dels primers ports del Rhin; té en lo alt un hermós palau ab una superba torre gòtica. Davant per davant, al cim d' una vistosa serra, á l' altra banda del riu, s' aixeca la gegantina estátua de la Germania, que domina, imperiosa, los boscos de faigs y abets, com los turons y montanyes d' aquella encontrada, deixant en l' esperit del viatjer una impressió inesborrable.

Derrera aquella serralada, en Zanberhohle, veyem un col·legi d' aixerits estudiants, de pochs anys, en excursió. Van ab grossos bastons de montanya, y mentres l' un devalla á un córrech á cullir una planta rara, que ha ovirat desde 'l camí, l' altre s' enfila rost amunt, ab lo martellet de geòlech, es bossinant y fent mal-be les pedres, y unes y altres van á parar á ses motxilles, del color de l' herba, que, ab quelcom per donar á moldre á les dents, duhen á la esquena. Los més enneulits y de poques forses, puix no tots son grans y grossos, ni es or tot lo que llú en Alemanya, muntan cavalls petits, que caminan com unes daynes.

Part d' avall, en un bech de la mateixa serra, s' aixecan les rumes d' un gran convent-castell de templaris. Davant d' ell, part d' allá del riu, s' alsa un altre castell, que deixa penjar ses enormes teyeres sobre l' aygua.

En una reconada del Rhin se veu aparèixer de sobte, Pfals (palau), aixecat sobre un escull en mitj

Vista de Coblenz

de la corrent; está voltat de troneres de fusta, y coronat de torretes ab una de més grossa al cim. No hi há més que una porta, y encara, pera arribarhi, se necessita escala

Mes avall, quant les aygues estan més baixes que enguany, se deixan veure unes roques, anomenades *Les set vèrgens*, que 'l deu del riu convertí en pedres, en cástich de sos desdenys. Petrificada com elles, y sempre visible, no triga á mostrársens, recolzada en la serra, la gegantesa Lurley ó Loreley, la visió estimada del poetes alemanys

Prop de Coblenz hi há un pont de ferro enorme, que atravessa 'l riu ab dues gambades. Á cada cap de pont hi há una ayrosa torre gòtica, de mahó, ab quatre petites troneres. No trigam á trobarne un altra de tres arcades y quatre torres, que 'ns fa oblidar lo primer, formant part de la fortificació de la ciutat Aqueixes torres son verament superbes. Á dreta n' hi há una altra, mes doble y formidable encara, ocupant, com una centinella, lo cap espadat d' una serra, davant la Mosella, riu que banya un altre bossí de muralla de Coblenz

Riu avall, com nosaltres, si be que ab més calma, van alguns rays de set ò vuyt trams, de rehinosos pins de Suissa Un n' hem vist ara tot just, verament monstruós, no he contat sos trams, mes m' ha semblat una trentena de vegades superior als més grossos que baixan per nostre Segre Tenía vuyt remers, quatre davant y quatre darrera, movent quiscun son enorme rem, fet d' un pi mitjanser, tal com surt de la tallada, escalabornats sos dos caps, l' un pera po

Rhin avall

sarhi les mans, l' altre en forma de paleta pera pendre aygua. En mitj s' aixecan quatre ò cinch barraques de posts per la tripulació, á la que no mancava pilot. Aqueixa estranya embarcació no tenía arbre mestre, ni pals, ni *stais*, ni veles, ni tant sols un dit de murada pera guardarla de les ones, mes no hi faltava la creu, encara que era senzillament feta de dos tronchs encreuhats y lligats ab una badia de ridorta. ¡Dolsa creyensa! Ben segur á l' ombra de la creu aquells hòmens senzills s' adormen cada nit ab menos temor sobre 'l móvil y perillosísim llit de les aygues.

De barques y barquetes, de vapors y vaporets ne passan y repassan, amunt y avall, en creu y á recreu, carregats de mariandises y de gent, y això que no tot, ni la meytat, passa pe'l riu, puix á cada vora, arrans de l' aygua, hi há un camí de ferro, ahont los trens sovintejan y passan xiulant com serps escalfades pe'l sol. Cap camí, que jo conega, du tanta gent, cap deu de vida ne dona tanta á una nació.

En Andernach se veuhen, en un petit clap de cases, cinch campanars románichs, alguns d' ells de primera época. Enfront, Leutesdorf ensenya sa antiga y hermosa esglesia gòtica, y entre ella y 'l riu nos surten al encontre un gran Sant Crist, á peu pla, ab les imatges de Sant Joan y la Verge als costats, de figura casi bé al natural. Aqueixes santes imatges respectades en un regne protestant, en nostra terra no podrían estar á peu pla; haurían de pujarsen á un alt pedestal y voltarse de reixa doble pera que una mala ánima, per odi ò entretenument,

Vista d' Andernach

no 'ls fes malbé. ¡Còm mereixem los meridionals que aqueixa gent del Nort nos puje á sobre, nos domine, com en temps d' Atila, ja que no hem sigut fiels á la missió que ha assenyalat á les nacions neo-llatines la Providencia!

Entre altres innumerables esglesies, capelles y oratoris gòtichs y de tots estils, es digne d' esment Sant Apolinar, temple ojival de quatre torres, enfilat al cim d' una montanyeta, com pera vetllar tota aqueixa vall. Un arquebisbe de Colonia feya transportar á sa capital les reliquies de Sant Apolinar, bisbe de Rávena, y del tres Reys Magos, quant una forsa misteriosa aturá en lo Rhin la barca portadora del gran tresor, no deixantla moure fins á tant que fou ofert á eixa capella lo cap del Sant Bisbe, que li doná 'l nom.

Nonnenwerh es una illa espayosa, ahont hi há un convent deshabitat desde 1802, que, com un niu sens aucells, plora y s' anyora solitari entre ombrívols arbres.

Á la dreta del riu s' aixeca una gran montanya, coronada del imponent y antiquíssim castell de Drachenfelds «Roca del Drach», que hi matá Siegfried, l' hèroe del Nibelungs.

Colonia 15 Maig

Llarga estona abans d' arribar a Colonia, á pesar de la pluja menuda que 'ns en ve, desde 'l pont del vapor he estat mirant y contemplant aquelles dues

Sant Martí de Colonia

maravelloses agulles que la primera Seu del món envía á aqueix cel núvol y emplujat. Domina tota la ciutat y les terres del voltant, per estar en sa part més alterosa, y sobre tot per ser d' estatura veram ent colossal. Les cases y palaus més altívols, los temples y campanars més enlayrats, li arriban, ab prou feynes, á la cintura. Comparada ab les Cate drals que conech, que no son pas gayres, es com lo cedre entre pins, como lo Montblanch entre les montanyes. Les línees que pujan de les socalades á combinarse dalt en agraciats lóbuls, trifolis, fulles, flors y espigues, son innumerables, com los tronchs d' un bosch d' abets dels que 's veuhen negrejar en exes serres, ab los quals semblan tenir algun parentiu aquelles altes y primes pilastres y aquelles ayroses cresteríes que 's dibuixan en los núvols. Los dos campanars, no obstant de semblar baixos á qui mira la Seu de massa aprop, s' aixecan á la altura de 159 metres; es dir, que son les agulles mes altes del món. Setcents anys han calgut pera acabar aquesta maravella del art gòtich, que 'm dol no poder contemplar, ai no uns quants díes, al menys unes quantes hores.

La primera pedra fou posada en 1248, y la der rera en 1880, en presencia del emperador d' Ale manya.

Entrí á la cayguda del día, y, no obstant de ser feyner, un gayre bé innumerable estol de fidels estava davant l' altar major, ahont lluhía, entre cirís encesos, una bonica imatge de la Verge María. Després de resar lo sant rosari, sis escolans, vestits

La Lloja de Colonia

ab cota vermella y garnatxa blanca, entonaren un himne religiós, devotament agenollats en la mateixa tarima. La tonada era calmosa y solemne, com lo vol de la áliga, y les posades ò versos d' aquell salm rodolavan per aquelles voltes plenes de bellesa artística, d' aromas d' encens y oracions, d' ombra y de misteri La Verge celestial semblava que somreya á son diví Fill, assegut amorosament en sos brassos, y'l bon Jesuset semblava aguaytar compassiu aquell poble devot, obrint sa blanca má de nin pera benehirlo

Com un home afamat á qui arrancan sobtadament d' una taula ben provehida, quant tot just s' hi acaba d' asseure, he tingut de sortir d' aquella admirable basílica, sens haver pogut donarhi més que una lleugera ullada. No hi he estat mes que un quart d' hora, y encara, pera no destorbar als devots, no he gosat badar y curiosejar per allí, estimant més aixecar, ab la seva fervorosa, ma pobra y curtíssima oració.

Altres esglesies notables té Colonia, gòtiques, com gayre bé totes les d' aquella regió, en que sembla haver vingut á florir aqueix místich estil, de tots los arquitectónichs lo que puja més dret de la terra al cel, lo que ajuda més á aixecar la volada del ánima á Deu; mes la extraordinaria bellesa y soberana grandor de la Seu les ofega totes

En la estació de Colonia he vistes, per derrera vegada en Alemanya, germanes de Caritat, humils y modestes, y retirades en un recó de la sala d' espera, que aquí es la fonda, ahont los plats y 'ls

Un mirador del segle XVI á Colonia

enormes vasos de cervesa 's buydan de bell ayre Semblavan talment dues violetes amagades dins un romaguerar.

Berlin, 16 Maig

Per qui no ha sortit de les assoleyades terres del mitjdía d' Europa, tot fa novetat al entrar en Alemanya: lo cel, que no 's deixa veure gayre, y encara á través de una glassa cendrosa, y tot sovint plovent; la terra, més verda y més humida, però coberta de plantes y arbredes, encara que aquelles sense flors y aqueixes sense gayres fruyts. Tot al revés ho diríam dels hòmens, si les flors son lo símbol de la bellesa y 'ls fruyts lo símbol de les obres, mes, suposat que valgan tant los uns com los altres, los del nort com los del mitjdía, ells saben aprofitar més que nosaltres los dons de la naturalesa ab una constancia digne d' imitació. Les idees de religió, de ciencia, de llibertat y de patria, s' arrelan en sos cervells, é hi creixen com arbres en bona terra, y ha de ser molt dolenta la planta que regada y aconduhida un mes, un any y una vida entera no doné 'l seu fruyt. Per altra part, no s' evaporan en interminables discursos, com algunes nissagues del mitjdía, que semblan estudiar y apendre, no pera fer, sinó pera esbravarse en enrahonades sense fi, ni terme, ni profit; vent de boca, que solament serveix pera estufar la cua de pavo de la vanitat personal.

Berlin 17 Maig

Vinch de celebrar la missa en Santa Edwigis, esglesia edificada per lo rey Frederich.

Mentres estava en l' altar se resava altra missa en l' altar major; les noyes de dos ò tres col·legis catòlichs la ohían davant dels fidels, posades en semicercle entre ells y l' altar, sota la barana del presbiteri. Un xich més tart hi van los col·legis de noys, y ouhen tambe missa, cantant dolsament al sò de l' orga ¡Quín efecte 'm fan á mi eixes veus angèliques cantant en lo més august dels sacrificis, les alabanses del Senyor! Me sembla la veu de la ignocencia que, plorant, demana perdo per lo món culpable; y assí, que l catolicisme está pres y lligat sota 'l feixuch jou de la heretjía, sos plors y gemechs me recordavan los sospirs del arpa d' Israel, plorant dessota 'ls saules de Babilonia.

Poques vegades la fe ha parlat ab tant imperi en mon cor naturalment creyent Podent ab prou feynes aturar les llágrimes, he acabada la missa y me n' he anat á donar gracies, resant y plorant y regalantme derrera l' altar major. ¡Oh fe! ¡oh dolsa fe catòlica! ¡que son de plányer los que no 't comprenen! ¡qué sorts son los que no volen escoltar lo teu llenguatje celestial! ¡qué cegos los que no volen veure tes obres!

Berlin, 18 Maig

No hi há pas en Alemanya les conversions al catolicisme que hi há en Inglaterra, encara que no dei-

xan d' havernhi sovint, puix solament á Berlin s' en contan 200 anyals; mes los catòlichs guanyan cada día en consideració á vista de la fredor del protestantisme, que avuy no es més que la religió de la rahó, ò millor diríam de la indiferencia. Es per això que la Emperadriu d' Alemanya, de qui 'ls protestants tenen les mateixes sospites respecte á religió que de la Reyna Victoria, té sempre 'ls criats y servey catòlichs.

¡Quín contrast fan les esglesies catòliques, petites, humils y pobres, ab les protestants, grandioses, artístiques, riques y voltades de jardí! Mes, en cambi, en aquelles hi há lo Santíssim Sagrament, en un sagrari de fusta, sense daurar, moltes vegades; y al seu entorn hi ha fidels que combregan, y que cantan ses alabanses, mentres la capella protestant está deserta y tancada, no podentse dir d' ella: *Ubi fuerit corpus illic congregabuntur et aquilæ.* No hi entra un protestant en tota la setmana, ni les obran solament, á no ser per a cuydarles, desde 'l diumenge al vespre fins al diumenge seguent al matí. Lo cardenal Manning diu que les esglesies protestants son bonuques per fora y senzilles per dins, perque 'ls protestants estan sis díes de la setmana veyentles per fora y no mes una estona del diumenge per dintre, y per una estona no s' ho val pas gayre fer grans gastos.

No es pas protestant lo primer y més magnífich monument de Berlin aquéix es la Sinagoga. La fatxada es de mahons, com molts y molt notables edificis d' assí, dominada per una mitja taronja de 48

metres d' altura. Per dintre, les formes recordan l'estil bizantí, y la ornamentació es arabesca. Abans d' aixecar aquest imponent edifici, los arquitectes passaren tres anys á Espanya, estudiant la Alhambra, l' Alcássar de Sevilla, y 'ls pochs monuments que 'ns restan de la dominació dels moros. Al cap d' amunt del temple, corresponent á nostre altar major, hi há un templet, qual part superior es d' ala bastre, sostingut per dotze columnes de marbre de Carrara. Allí, sota les taules de la Lley, se guardan, enrotllats en un bastó polit, alguns exemplars del antich testament, verament notables; n' hi há algun que té 500 anys. Derrera d' això, á cinch metres d' alsada, hi há una galería ahont caben 80 cantors. Dintre la paret, tancada ab una reixa, hi há una gran orga, disposada de manera que no pot ser vista, y apar que se sente fora de la Sinagoga. Té aquesta sients pera 6,000 persones, te 4,600 llums de gas, 2,000 d' aqueixos en lo sostre; repartint la llum en forma de focos zenitals. Los bechs de gas s' encenen per medi d' una corrent elèctrica, tots d' un plegat. Les finestres tenen doble vidriera; la exterior, de vidres blanchs, té per objecte guardar lo temple dels forts cambis atmosfèrichs d' aquest país, y la interior representa en sos vidres assumptos del antich testament, que fan ressaltar les llums que tenen derrera.

Lo cost de la Sinagoga es d' un milió y mitj de duros, y això que 'ls juheus á Berlin no son més que 60,000, classificats de la manera seguent pe'l mateix porter del hermós edifici: 20,000 se diuhen

Vas

erlin

moderats, que son los que l' han construhit, estant entre ells les primeres bosses de la ciutat; 10,000 ortodoxos; 30,000 d' idees racionalistes, que no segueixen ni practican la lley de Moysés.

10,000 catòlichs que hi han á Berlin, sensible es haverho de dir, no han pas fet un monument religiós que puga compararse ab la Sinagoga; però val més que quatre parets ben adornades la obra pausada y difícil de la reconquista que fan de palm á palm, á copia de virtut y bon exemple, parlant en les Corts y escribint en los periòdichs, orant, treballant y combatent com verdaders soldats de Jesucrist.¡ Oh! si'ls catòlichs del Mitjdía, en lloch de perdre la pólvora y lo temps en fernos la guerra (¡guerra fatal!) uns als altres, ajudassem als catòlichs del Nort, combatent seria y noblement com ells, quiscun en son terreno, no solament los donaríam consol, sinó que 'ls donaríam també ajuda Ara sols servim pera donarlos escándol, pera omplir de goig lo cor dels enemichs de la Esglesia, y de pena amarguíssima 'l cor de nostre Santíssim Pare Lleó XIII.

Berlin 19 Maig

En un país ahont no s' esperan impressions religioses, aqueixes, per petites que sían, fan mes efecte Avuy, rodant tot sol y desfeynadament per la ciutat, m' he parat á mirar una imatge daurada del arcángel Sant Rafel sobre una botiga de medicinas: la farmacia de Sant Rafel; veus' aquí un bonich

Berlin —Igleua de Sant Frederich

nom, y un bonich y celestial patrocini pera una botiga d' apotecari Sobre una font de carrer he vist també un senzill relleu representant al bon Jesús conversant ab la Samaritana vora 'l pou de Jacob. ¿Què valen tots los noms mitológichs de fonts, la *Castalia*, la *Fons Blandusiæ*, al costat d' aqueixa sempre nova y hermosa idea bíblica?

Cito això com excepcions de la regla, puix l' espiritualisme no avansa ni un pas de tortuga á Berlin; tot al contrari, la marejada del materialisme va pujant fins á tapar los ulls y la rahó, y si això 'ls ha vingut de Fransa, no hi há pas dinamita que puga ferlos més mal, ni ametralladora que puga vèncer més aviat y mellor.

Aqueixa arma, que ferí, no fa gayre, lo cor de la Fransa més que la llansa dels hulans, Deu vulla que no corseque un día son enemich més terrible, com va corsecant y consumint á son vehí formidable del Nort Eixos pobles, quan s' entregan á un sentiment ò á una idea, sía pe'l mal sía pe'l bé, s' hi entregan per complert, quan pujan, pujan de debò; quan cauhen, cauhen de soca á arrel, com un arbre que té 'l cor podrit.

Berlin, 20 Maig

Santa Edwigis es la esglesia catòlica més important de Berlin, pobre imitació del Pantheon de Roma. Dintre hi hán 24 columnes, que adossades á la paret li ajudan á sostenir la espayosa y blanca mitjataronja. L' altar major está dedicat al bon Jesús

Berlin —Teatre imperial é Iglesia nova

Crucificat, lo de la esquerra á la Santa Patrona del temple, que, pintada en los vidres de colors del finestral, té als peus eixos versos.

Hedwigis inclita
nos serves á ruina
nosque frui facias gratia divina.

L' altar de má dreta está consagrat á la Inmaculada Concepció, y, encara que senzill y pobre, com lo restant del temple, no deixa de ser agradable, y, sobre tot, de fer devoció. Cada día de Maig s' hi fan tres funcions de mes de María per tres distintes nacions, a hores diferentes; á les tres de la tarde pe'ls francesos, á las set pe'ls alemanys, y no se á quína hora del matí pe'ls inglesos.

La funció es senzilla per demés. Lo sacerdot, ab capa pluvial, acompanyat del turiferari y dels escolans, ab cota vermella y garnatxa, exposa 'l Santíssim Sagrament, cantant lo poble en massa, acompanyat de la orga, lo *Tantum ergo*, en llenguatge vulgar, ab una tonada que participa d' ell y del llatí. Segueix lo cant solemne de la lletanía, cantantse, en llatí solament, l' *Oremus* de reserva y 'l versicle. S' acaba ab un entusiasta cántich á la Verge, que jo no comprench, y ab la benedicció ab la Custodia. La imatge de la Verge se retira molt á la del Roser; té son Fillet ab lo bras esquerre, y ab la má dreta un petit sceptre. Té, derrera y als costats, una muralla de verdor que baixa, com los bechs d' un mantell inmens, fins als costats de la tarima, aca-

bant ab dos pinatells, ab dos testos, com los rosers, sabines, boixos, llorers, hortensias y altres plantes y flors, humils y belles cortesanes de la Reyna de Maig.

Berlin, 22 Maig

La manera d' afavorir los pobres es original y extraordinariament práctica Existeix una societat dedicada á això; los associats donan un tant al mes, y cuyda per ells de distribuhir les almoynes y, sobre tot, d' examinar les veritables necessitats. Los contribuyents posan una placa de porcellana en la entrada de casa seva que diu *Individuo de la associació contra la mendicitat* Al pobre que truca á la porta li mostran la placa; si es verament pobre sap ahont té que demanar almoyna, y si es dels que especulan ab la caritat, robant les almoynes als pobres de debó, no hi gosa tornar més, per por de que sa necessitat s' esbrine més del que li convindría

Excepció feta d' uns quants hòmens dels ultims oficis de la societat, tothom va vestit d' una manera, distingintse les classes sols ab lo mellor ò pitjor vestit y calsat' de manera que 's veuhen carreters y escombriayres ab levita y barret de copa, que Deu perdó al seu primer amo Preferim l' humil gech de vellut ò de panyo de nostres pagesos y obrers, y fins la brusa blava dels treballadors de nostres fábriques.

Los militars van, generalment, vestits de blau de varis tons, de vermell y groch, la alta gorra

que cobreix sos amples caps no deixa de escaure á ses altes estatures, com á una gallarda columna un ayrós capitell. Duhen la espasa sota la levita, deixant sortir fora solament lo puny. Se saludan ab molta calma y respecte, y gayre bé aturant se. Fan centinella ab lo fusell al coll, y sempre se 'l col locan mes còmodament, fent que l' ángul obtus que forma lo canó ab la culata s'encaixe á la espatlla, al revés de nostres soldats, que l' han de sostenir ab contínua pena.

Los soldats duhen calses blanques, y aixo que estam en primavera, mentres á Espanya al fort de l' estiu les duhen de pana. Lo feixuguíssim *poncho* que duyan no fa pas tan temps, ab lo qual feren la guerra d' África, *mutatis mutandis*, es lo capot dels soldats russos ¡que ni en tant petites coses tingan los espanyols lo do d' encert!

En les esglesies es ahont de vegades un se pot fer la il·lusió de que no ha cambiat de país, y aixó respon al carácter universal de nostra divina religió, que en totes bandes y en tots los temps es la mateixa, perque es immutable. Una circunstancia 'm fa novetat en la ceremonia del baptisme, y es que 'l sagrista es qui tira la aygua al cap de la criatura, mentres lo sacerdot diu les paraules de rúbrica y la aixuga. Los escolans portan cota blava sota una ayrosa garnatxa, en los dies de festa; los dies feyners sobre 'l roquet duhen una valona, també blava, á la qual estan cusides, rallantlo de dalt á baix, unes quantes trenes de cordó vermell, que tenen al cap d' avall una borla de sarrell del mateix color.

Berlin —Le Musée

Ajudan la missa ab les dues mans plegades devotament. Ells, com la demes gent, fan les reverencies molt pausades, tenint un moment lo genoll en terra

Los noys van al estudi y les noyes á la costura ab una motxilla plena de llibres, y tal vegada quelcom més, á la espatlla, com petits soldats del exèrcit de Minerva. Tenen alguns jochs diferents dels nostres, mes lo de la corda sembla un dels predilectes, y allí te més rahó de ser, pera poder ab ell ferse passar lo fret Dona gust vèurels córrer, y veure bellugarse en los jardins ses testes boniqnes y rosses, ¡llástima gran que, recordantse de qui sòn fills, tot sovint armantse de bastons, canyes y mánechs d' escombra, si altre no, s' afileran pera jugar á soldats. ¿Que fan los infants? lo que veuhen fer als grans Quant son més avansats, per no sortir del ram d' estudiants, no passan tot lo temps fullejant llibres, alguns més que 'l llibre saben manejar l'espasi y, per un tres y no res, se desafían los de una societat ab los de la altra, y 's rallan les cares, deixantla devegades com un camp quant n' ha passat la rella. Això no, no n' hi mor cap, puix se cobreixen desde 'ls ulls á la boca ab una careta de fil ferro. Lo distintiu dels associats es una gorreta de guardia civil al cim del cap, tan petita que 'ls cuyda caure, quiscuna ab lo color de la societat respectiva.

Les finestres dels pisos y botigues no tenen porticons, tancantse solament ab vidrieres, lo que es signe evident de no abundarhi 'ls lladres. Per si algun n' hi hagués, en los punts cèntrichs de la ciutat

Berlin —Le Palais impérial

en que la gent s' atura, bada y fa cotillotges, hi há uns rètuls ab aqueixes paraules: *Teniuvos compte*, ò *Guardeuvos dels lladres*.

Als gossos los posan un mos que no 'ls atura de menjar, mes sí de mossegar. Aquests animals ajudan á tirar los carretons per los plans y llisos carrers de la ciutat, al costat del home que fa de timoner ò guía tan solament.

De Berlin á Russia, 23 Maig.

Laskowittz.—Lo país es sorrench y pobre de vegetació. De tant en tant un tros de sègol u ordi migrat anima la ingrata monotonía del paisatge, y un bosquet de pinatells lo fa pujar de color. Se veuhen grans colles d'hòmens y dones herbejant pe'ls camps; eixes van ab mocador blanch al cap y corbata vermellenca. Molts rascles y arades van sobre rodes menades per tres caballs, y á voltes, á més del llaurador ò rasclador, hi há un baylet que, muntat en un dels caballs, los guía y fa girar á dreta ò esquerra.

Per lo pont de Dischau, que es lo major d'Alemanya, atravessam lo riu Weichsel, planer, ample y majestuós. Alguns camps son plantats de raps florits, planta petita que trau, després de la flor, tabelles, com los fasols, y 'n fan oli ho pera l' amaniment, á falta del d' olives. Sa flor es groga com la de ginesta y l' argelaga, y, com estan atapahides y planeres, los camps semblan d' or, com lo del escut de Catalunya.

Com en la Manxa, roda y brasseja en algun cap de carena lo devanell colossal d' algun molí de vent.

Vers Manenbourg, sobre moltes masías, en una punta de teulat, hi há un cercle de ferro acistellat perque les cigonyes hi fassen niu En los pobles de Suissa fan lo mateix, y diu que un niu de cigonyes assenyala pau en una casa. Elles, respectades y estimades, bequetejan tranquilament per aqueixos camps, sens esparverarse dels treballadors ni dels ramats d' ovelles que hi pasturan

Passat Elbuig, se troba á má dreta un ample estany ò maresma, ahont, entre jonchs y canyes de boga, s' oviran blancha ánechs bosquetans y alguna barca de pescador que, blanca també y ab les ales esteses, sembla un cisne que nada y se rabeja. Desde 'ls humils tossalets que dominan la campanya, alguna creu ab la santa imatge de Jesucrist sembla benehirla, y més d' una capelleta de padró guarda los caminals solitaris No son, donchs, tots juheus y protestants, encara que hi abundan, los habitants d' aquest país

Braunsberg es ciutat mitjansera, tota feta de mahó, desde la estació al magnífich campanar bizantí que domina totes les cases y 'ls pochs temples que s' hi veuhen; s' assembla als cloquers quadrats y monumentals que 'a construhían en l' any 1000 Desde assí s' ovira 'l Báltich allá d' allá, com deixant fondre sa calitjosa blavor ab la cendrosa del cel.

Un xich mes enllá, lo camí de ferro voreja una estona la mar, que es de poca fondaria. Més enlla-

net s' ovira una llengua de terra, plena d arbres, que s' aprima desde Dantzig á Pillau, fins á semblar un fil, que de tant prim se trenca y 's pert de vista en alguns punts, com pera donar pas lliure á les naus En un cap d' aquelx fil de terra suranta, com altre Cádiz en mitj de les ones, blanqueja la población de Khalberg. En la immensa bahía á que ha donat nom voleyan algunes barques pescadores, y més lluny se veu balancejar algun vaixell de tres pals, fent cara á aquelles aygues revoltoses A dreta y esquerra pasturan pacíficament ramades de bous blanchs clapats de negre, ó negres clapats de blanch Sobre 'ls sorrals inmensos d' aquesta marina s' estenen negroses formacions d' hulla, algunes aprofitades com á combustible, altres conreades com los camps. En los vehinatges de Lugwinchsthor, negroses é interminables pinedes segueixen la vía llargues estones.

Kœnigsberg es la darrera ciutat de Prussia per aquelx cantó; plassa forta y centre d' un gran comers, está assentada vora la mar en la boca del riu Cregel Son nom vol dir montanya del rey Es patria del crítich hebreu Herder y del filosoph Kant, que vivía no gayre lluny d' aquí, y es enterrat en la Catedral, que está dins una illa del riu Crégel. Al centre de la vila 's veu un gros castell, coronat de una torre gótica. En sa capella 's coroná, en 1861, lo emperador Guillem

La major part de les cases son de fusta, molt baixes dels dos costats; si tenen primer pis, les finestres donan sobre la teulada en forma de clara-

boya. Moltes teulades son de palla, ennegrida per les plujes y la humitat.

Los fossars d' aqueixos pobles son petites illes de verdor en mitj dels camps; los difunts dormen dins sepulcres coberts d' herba en flor, sagellats ab lo sagrat signe de la Creu, á quiscun li fa ombra un saule, un roure ò un desmay plorós, que es l' arbre més amich de les tombes La paret del cementiri no es més que un marge aglebat, de quatre ò cinch palms d' alsada. Allí, sense sortir de sos camps, van á fer l' últim son en l' hivern de la vida los senzills habitants d' aqueixes pobres cabanyes, voltades moltes d' elles d' arbres fruyters, avuy en tota sa florida Si 'ls habitants fossen catòlichs, no 'm des agradaría viure y morir en tan hermós país

Russia, 24 Maig

Eydkuhnen es la darrera estació d' Alemanya, Wirballen la primera de Russia. Aquí tot cambía de fesomía, lo país y la gent, y tant de sopte que costa de donársen compte De Catalunya á Fransa, de Fransa á Suissa y á Prussia hi há una gradació los cambis son suaus, les diferencies de que s' adona 'l viatjer no son grans; mes al entrar á Russia un se troba á la porta d' un altre món.

Les altes gorres alemanyes fan lloch á les russes, negres y peludes, adornades ab una placa de llautó ab un áliga de dos caps Los soldats, á semblansa dels ajudants de nostres generals, duhen cordons vermells entortelligats del coll al bras dret; enlloch

de levita senzilla duhen un gros abrigall, llarch per gaban y curt per hábit, y unes grosses botes, calsat molt important en clima tan humit. Los paysans van vestits ab un gaban de color de sach, y que participa de sa forma, llarch, uiá y no gayre net, y generalment folrats de pell. Cobreixen son cap ab un barret de pel negre y gros, semblant al capell dels pagesos mallorquins.

En mitj de la sala de la aduana hi há una taulet, y desde allí, tot examinant los passaports, un empleat del gobern crida d' un á un los que han de ser registrats. Fan aquesta operació uns hòmens vestits ab una, dihemli levita, ab faldons arrugats com faldilles, sota un devantal blanch penjat al coll y cordat á la cintura. Regiran de dalt á baix les maletes y bahuls, mostrantse rigorosos ab les estampes, que esqueixan é inutilisan sense pietat, ni mes ni menos que 'ls cartutxos de dinamita; llástima que aqueixa hi entra més que aquelles á despertar ab ses desastroses explossions aquell poble adormit en lo cisma.

En un cantó de sala, lo mateix he vist en totes les estacions, hi há una hermosa imatge de Jesucrist, en un quadret d' un palm y mitj de llarch, pintada en fusta y ab fons d' or, al estil bizantí, vers la qual se giran, trayentse la gorra, los soldats y empleats del gobern al sentir tocar certes hores del dia, y resan les seves oracions, deixant qualsevol feyna que tingan entre dits, y fins als viatjers, per presa que tingan.

La primera dona de poble que he vist en la fron-

Una villa russa

tera, anava descalsa, y, encara que ho cregui casualitat, no deixá de ferme mala impressió, trista impressió que aná creixent quant vegí que altres y altres, gayre bé totes les pageses y vilatjanes, ab gayre bé tots sos fills y filles, fins á catorze anys, anavan sense res als peus

Es molt que no 's conegan los esclops en aquesta terra tant freda, molledissa y fangosa; si un escloper de nostres Pirineus hi anás á plantar botiga, si s' escapava de ser apedregat per lo poble fanátich y estancat en sa rutina, podría ferse la barba d' or. Casi tots los hòmens que 's veuhen son pastors y llauradors d' aspecte pobre. Lo jou que en los restobles uneix lo parell de bous que llauran, es llarguissim, de manera que hi cabría, ananthi ben ample, un tercer bou entre mitj

En gayre bé totes les estacions d' aquest cantó de Russia veyem gran bellugadissa de juheus, que van perduts d' una banda á la altra ab la maleta á la má, rebujats per tothom No n' hi há cap que tinga les mans botllofades de treballar; tots viuhen ab la esquena dreta, comerciant ab los bens del próxim. Aqueixa es la causa segona (la primera es més alta) del moviment anti semítich de Russia. ¡Pobre gent! Fa llástima vèurela anar d' assí y d' allá, cambiant de patria cada vegada que 'ls arbres cambían de fulla, portant en sos ulls la esperansa del Messíes, y en son front la inesborrable taca de sanch del deicidi

Kowno es la primera ciutat important que trobem Es capital de provincia y de 33,000 habitants,

y está asseguda á la vora del riu Niemen. L' aspecte de la població té més d' estrany que de bonich y falaguer. Á dues milles d' ella passaren lo Niemen les tropes franceses en 23 de Juny de 1812 A la altra banda del riu hi há un serrat que 'n diuhen encara la montanya de Napoleon Lo poch que restá d' aquell exèrcit formidable repassá lo Niemen á 13 de Desembre, en un estat de completa indisciplina y desorganisació, y ab 9 canons no més dels 800 que duyan en la anada.

Devant la casa de la vila, y en lo centre de la plassa del Mercat, hi há un monument commemoratiu de tan famosa retirada, ab la següent inscripció: «1812—Russia fou invadida per un exèrcit de 700,000 homes; al repassar la frontera ne tenía 70,000.»

Assí, com en lo que hem vist de Russia, y lo inmediat d' Alemanya, apenes se veu un palm de pedra picada en los edificis Allí supleixen sa falta ab mahons aquí ab obra cuyta en las ciutats; en lo camp ab sola fusta. Per una casa no 'ls cal cavar los fonaments fins se poden estalviar lo cercar un lloch definitiu pera assentarla; ja 'l cercarán després, quant la casa sía feta. Los fusters, puix hi serían de sobra 'ls mestres de casa, lo manobre y l' arquitecte, fan un quadrat ab quatre vigues de pi, ajuntantles pe'ls costats y aplanantles de les cares superior è inferior; n' ajauhen altres quatre damunt d' aquelles, y altres y altres, fins que son prou altes les quatre parets del edifici Abans de cobrirlo ab una teulada de palla, obren lo portal y les finestres, si

n' hi volen, ficant senzillament un xarrach entre les bigues, y serrantne uns quants caps, fins que 'l futur masover trobe la obertura prou gran.

Ab un ò dos envans de pots y taulons divideixen la casa, en cuyna, cambra y corts, y, abans de moblarla, com es d' una pessa, la fan ensá ò enllá, ò la mudan de lloch, si 'l vehinat no 'ls agrada prou.

Algunes d' aqueixes cases son molt mal tancades, deixant entrar l' ayre plujós y escapar lo fum per una gran obertura que hi há entre la paret y la teulada, com en les barraques dels pastors del Pirineu.

Per més avesada que estiga al fret aquella pobre gent, esgarrifa pensar lo que deu sofrir allí dins al cor de l' hivern en aquelles nits de 18 ò 20 hores, per divertir la gana, mirant com neva eternament per les escletxes d' aquella freda y desmantelada cabanya, coberta ja ab una groixuda capa de neu.

Los brocals dels pous son fets, pe'l mateix estil que les cases, de 8 á 12 caps de viga, units pe'ls extrems y formant un quadrat.

Russia, 24 Maig.

Ostrof, ciutat notable, assentada en mitj d' inmensos camps de blat, té moltes esglesies, embarretades ab estranya cúpula verda. N' hi há una, que deu ser la Sen, que 'n té cinch altíssimes, dominant tota la ciutat. Les teulades dels temples son tambe pintades de vert, color que, com entre 'ls mahometans, deu estar reservat pera les coses sagrades, no

Casas de fusta russas

obstant, he vist alguna teulada de casa particular, pintada del color de l' herba; moltes més n' hi há tenyides de color vermellós.

En algunes estacions surten noys y noyetes pobres, nusos de peus (no calía dirho) y sens un tros de drap pera abrigar de la pluja batent ses rosses testes d' ángel, menys hermoses que ells, á oferir als viatjers ramells de flors. ¡Pobres criatures, mal abrigades, amarades, tremolant de fret, y demanant la almoyna d' un *cepek* á cambi d' unes quantes flors, hermosa imatge d' elles! ¡Quína llástima fan!

Les flors son inginides, aygualides, sense color ni perfum, com plantes d' estany, no 'ns les ofernrian los pobres infantons si sabessen que venim d' Espanya, la terra de les flors, d' hont hem sortit en plemes de maig, quant los jardins son plens de roses, y les verdisses de rossinyols

Assi no es molt que hi escassejen les flors, puix encara molts arbres no han tret la fulla, y estan despullats com en lo fort del hivern

En algunes estacions alteroses, ahont deuhen esure llamps, descomponentlos é inutilisantlos la corrent elèctrica, veig los pals del telègrafo armats de parallamps.

Son les dues de la tarde, y 'n deu fer vint y sis que veyem passar pins y pinatells, albes y pollancres, pe'ls dos costats del tren, en boscuria interminable; de tant en tant, com un oassis en eix desert, ó mellor, com una illa en eixa mar de negrosa verdor, hi há un clap de terra, despullada d' arbres, ahont, entre esmps de sègol migrat y petit,

[illegible] Russia

se veuhen negrejar les cabanyes d' algun poble de mala mort. Lo pahís es pla com lo més planer de Castella, sens una montanya que limite l' horisó per cap banda. Sols al acostarnos al Niemen, la terra ha semblat voler aixecarse; la té un moment arrugada en petites montanyoles verdes y emboscades, per ajaures altra vegada en esplanada monòtona y sense fi.

Lo cel está del color del tronch de les albes que, á quatre metres de la vía, afilerades per la má de la naturalesa, copsan, sense mòures, ses abundoses llágrimes, puix há llarga estona que está plovent á sa malades.

Atravessam sovint terres estancades, ó maresmes herboses, que prenen lo color cendrós del cel y de la espessa boyra; á voltes un se fa la il lusió de que 'l tren es un vaporet que navega á tota máquina per un riu avall ò per un mar endins, ò un montgolfier que, atravessant los núvols, se 'ns ne du á volar, per sobre terres y mars, á regions desconegudes. Mes tot seguit, cayent dels mons de la fantasía, un se torna á veure arrossegat per la geganta locomotora á través d' albaredes y fresques pinedes que no se acaban may. De temps en temps, se veu passar un estrany y rònech edifici, d' ahont surt algun caparró de criatura, com pera dirnos que allò no es un cadavre de casa, que aquell cos que semhla mort te ánima, que allò que sembla una ruina es un niu d' amor y de vida. Mes, de tart en tart, per damunt les puntes de llansa de les capsades dels pins, se veuhen, del color d' elles, verdejar les agraciades

cúpules semi-moresques dels temples cismátichs, que recordan les gorres de cop dels infants de nostra terra En Luga estan fent obres en les dues que coronan sa grandiosa esglesia; y, aplegant diners per aqueix fi, en la estació hi han dos retaulons de la santa Cara y de Jesús, entre dos ángels, damunt d' una guardiola de fusta ab unes lletres explicatives d' aquella almoyna.

En la estació de Gatchina, residencia imperial, á deu passes de la vía, hi há un hermosíssim oratori d' arquitectura russa Son únich altar está dedicat á Pere I, que ells adoran com á sant. Está representat ab un pendó á la má, ahont hi há pintada la imatge de Jesús. La porta es de fusta fina entretallada, y ab vidrieres, pera que 'ls seus devots pugan encomanarshi desde 'l tren; la paret está emblanquinada, y á claps blava, que es lo color de la indispensable cúpula.

Una capella semblant trobam en gayre bé totes les estacions fins á Sant Petersburg, fundades, totes elles, per la pietat y munificencia dels emperadors, que van y venen cada día.

Tot aquell tros de vía está vetllat per uns quants soldats que, armats ab bayoneta calada, se passejan, camí amunt y camí avall, en los punts perillosos ò amenassats pe'ls nihilistes

La primera cosa que 's veu de la capital de Russia, al arribarhi,es lo cementiri; veritable bosch de creus cismátiques, á l' ombra de les quals dormen, per no despertarse més, unes quantes generacions

La ciutat dels morts á la porta de la ciutat dels

vius, en lo pahís clássich de la dinamita, no deixa de fer impressió al viatjer R I P

St. Petersburg, 25 Maig

Ahir vespre arribarem á esta; estava plovent á samalades, cosa á que 'ls russos estan avesats, mes que pera nosaltres, los espanyols, es una novetat

Formats en filera davant la estació, esperavan als viatjers uns cotxes, que deuhen ser los trineos d' hivern, per gran estranyesa destapats, y completament á la intemperie Los cotxers van ab una bata de panyo blan, folrada de pell, lligada á la cintura ab un cinyell vermellós ab dibuixos blaus, botes de montar de quatre ò cinch soles, com tothom, y ab un barret rodó de mitj palm d' alsada, ample de dalt, estret de baix y ab unes ales mitjanseres. Es un barret tant estravagant com lo trajo, que dona á ses cares barbudes y descuydades aspecte de gent d'un altre món Dones y hòmens van, més que abrigats, carregats d' abrigalls· elles y ells, paysans y tropa, duhen llarchs y groixudíssims russos, que gayre bé arrossegan, fent resaltar tan particular hábit en los richs acaudalats la riquesa, y en los pobres la més trista miseria.

Tot seguit d' arribar me n' he anat, tot sol, á la ventura, á cercar una esglesia católica, que no ha trigat á deixarse veure, com una mare que surt á rebre un fill que la cerca 'Trobantla tancada, per ser tart, he demanat ahout vivía 'l vicari ò 'l rector. La rectoría era un convent de frares dominicos, los

Un tamálock rus

quals, al saber que venía d' Espanya, la patria del seu Pare fundador, m' han abrassat y omplert les galtes de petons Si haguessen sabut que Vich es un xich lluny de la casa payral dels Guzmans, tal volta no m' haurían rebut tant falaguerament

Lo P. Guardiá es un vellet calvo, de cara venerable y de cor angelical: surt á rebre 'ls visitants (que poden ser cismátichs, y, en l' estat d' intolerancia en que estan, acusarlo y donarli mal temps) vestit ab un hábit blanch com los pochs cabells que li restan, abotonat en forma de bata, que pot passar per les dues coses Me manifesta gran sentiment per veure minvar la Comunitat, composta de frares d' etat y caduchs com ell, sens esperansa de rejovenirla, com caldría, á aquella antiga y fructífera vinya de Jesucrist que ha passat á les mans de sos enemichs

Son no més dos los frares y dispostos d' aquell convent, un es polach, y, no cal dirho, ni 'ls hábits de frare han pogut esmortuhir ni dominar son sentiment hermosíssim de patria, que no es lo mellor pera fer entendre l' Evangeli als russos, que li han robada Al botxí impenitent li costa molt escoltar los consells, per bons que sían, de la víctima L' altre, lo P Schum, es alemany Parla, confessa y predica no sols en sa llengua propia, sinó ademés en rus, italiá y francès; l' espanyol l' enten, mes no 'l parla.

En l' estiu, quan los russos van á banys, ell se' n va tot sol á fer missions en les dilatades terres de Finlandia, ahont es esperat com la pluja de Maig en Espanya. Eloquent, amabilíssim, ple d' amor de

Deu y del pròxim, se compren que 's fasse escoltar per aquest poble, pobre y esclavisat per la tiranía dels czars.

Los sacerdots catòlichs tenen privat predicar fora del seu temple, lo ferho, lo convertir, ó solament intentar convertir, á un cismátich á sa antiga fe catòlica, es considerat com un crim, y 'l criminal es enviat á Siberia ab los nihilistes. Tal es la lley Mes de fet, mercès á la inercia, al quietisme, á la ignorancia, y no sé si diga al embrutiment del clero rus, que, nadant en or, s' oblida de que hi han pobres que aconsolar, y que deixa 'ls interessos de Deu pera cuydar dels seus y de sa familia; lo sacerdot catòlich s' insinúa, predica, converteix y bateja tota classe de gent, nacionals y estranjers, paysans y soldats, gent de policía; de modo que en aquesta ciutat cada any aumenta d' alguns cents lo petit remat de Jesucrist Axò es una gran vinya sens obrers, me deys 'l P. Schum Ell y son company polach han de ser los missionistes, los confessors, los que ajuden á bé morir, y, en un mot, gayre bé 'ls unichs sembradors de la sagrada llevor del Evangeli en la major part d' aquell reyalme, que es la meytat d' Europa.

La esglesia dels P P. Dominicos era dels jesuites, fins que foren tiránicament expulsats de Russia. Es d' estil modern, y te molta semblansa ab la Mercè de Barcelona, encara que es mes petita En los dos oficis que avuy hi he ohit estava plena á vessar; de manera que molta gent, que no cabía dintre, estava en lo cancell, que es molt gran Hi havía militars,

rasos y de graduació, senyors y pobres, homes y dones, y daba plaher veure llur compostura y devoció. Res del entrar y sortir de nostres temples, de girarse á veure quí va ò ve, res de badar ni xarrar; estan en lo temple com en lo temple, y no pas com al carrer

L' ofici era celebrat ab tota la solemnitat domini cana. Al chor hi havía bones veus, alguna de dona, y la orga ompla de torrents d' armonía les voltes espayoses del temple

L' altar major es á la francesa, de marbre blanch y senzillíssim Damunt del sagrari hi há un Sant-Christ, ab sa creu de bronzo, al costat sis enormes canalobres de per banda, y darrera, penjats á la paret, grans quadros del naixement, sant Joan, etz. Al costat esquerre blanqueja lo gros ciri pascual, lligats sos cinch punxons de cera ab una cinta blanca, y més enllá, en lo cantó del banch del chor, que volta l' ábside, lo bastó ab los tres petits ciris, que s' usa en lo dissapte sant. En lo punt de l' altra banda del altar, corresponent á aqueix, hi há la creu alta que té lligats ab una estola morada los quatre brassos, de manera que la creuheta daurada del mitj de l' estola queda visible sobre 'l cap del Sant Crist, que queda voltat ab ella, tenint los dos caps inferiors voltats als peus

Algunes diferencies he notat també en les poques ceremonies religioses que en dos dies de estar en St. Petersburg he pogut veure Lo missal no está collocat en un faristol sobre l' altar, sinó damunt d' un coixinet, finament brodat, que té quatre borletes en

sos quatre cantons L' escolá gira sempre ab lo llibre, sinó al últim evangeli, que, deixant lo coixí, trasmuda 'l missal, y, apoyantlo d' un cap sobre l' altar, la sosté mentres lo sacerdot llegeix les sagrades pagines

En la santa missa, lo celebrant, abans de la comunió, fa una genuflexió, detenintse un xich en terra. Mentres la dona als fidels, l' escolá va tocant la campaneta. Aquest va vestit ab cota vermella, garnatxa y valoneta ab coll, del color de la cota. L' isop que usan pera fer asperges es de brots de la planta del mateix nom, lligats en un bastó de quatre palms; sembla talment una escombreta

He volgut presenciar una funció del mes que dedican á María los alemanys que viuhen á St. Petersburg Á las set de la tarde 's reuneixen en la capella fonda, ahont l' altar está dedicat á la Anunciació Sota aquest quadro hi há un roser de roses veres, y un de roses blanques á cada banda. Entre 'ls blanchs y grossos ciris hi há dos gerrets ab jonquillos blanchs y morats, violes y altres flors molt boniques, que sento no conèixer Al costat de la mesa dos bargullons aixecan ses fulles planes, que semblan mans, ab los dits estirats, que un alè d' ayre fa tremolar Sota la barana del presbiteri canta y gemega un armonium, tocat per una senyora; y derrera seu los cantadors y cantadores, flor de la colonia alemana

Lo dominico compareix ab son simpátich hábit blanch, y ab sa garnatxa, encara més blanca. Una ampla estola francesa de bonichs galons d' or li baixa fins á la cintura, y lliga ses dues branques un ample

llas blau, símbol de la inmaculada puresa de la Verge María.

Comensan y acaban ab dos solemnes y bellíssims cántichs, que, sens enténdren un mot, m' han fet plorar á llágrima viva, recordantme 'ls que 's deuhen cantar lo mateix día en ma estimada y anyorada Catalunya, desde 'ls temples de Barcelona, tan grans y espayosos, fins al del meu humil y may oblidat poble de Folgaroles, ahont, com eixos noys y noyes, agenollat á la tarima del altar, cantí un día les alabanses á la Verge. Recordí que, tal volta en aquella hora mateixa, algun de mos pobres cántichs de maig rodolava, ab lo remor de les oracions, y 'ls núvols del incens, y l' aroma de les flors, per les voltes d' algun temple; y exclamí, no sé si cantant ò plorant, ab la veu del cor: «¡Oh Verge! tots son alemanys los que us obsequían ara aquí, en aqueix benehit recó d' una terra cismática: ohíulos, si us plau; protegíu la seva patria, tambe encorvada sota 'l jou de la heretjía. Mes ohíume també á mi, entre les onades del riu de ses pregaries y cántichs, acceptáu la gota d' aygua de ma oració, que us oferesch per la cristiana y ferventa Catalunya. Si jo no meresch ser ohit, escoltáu á tants cors purs y amorosos que allí, en aquella tan llunyana com volguda terra, vos invocan en eixos díes de gracia y benedicció.»

Á les vuyt del matí, en la mateixa esglesia celebran lo Mes de María los simpátichs y bondadosos fills de la infortunada Polonia. No 'l celebran en la reduhida capella fonda, perque no hi caben ni ells ni 'l seu dolor immens; necesitan més espay pera

Un pobre pelegri

llensarhi á volar ses oracions, necessitan un llagrimatori més gran pera ses llágrimes eternes.

Mitja hora abans de la funció ja compareixen á grans ruas, gayre bé tots vestits de negre, símbol del dol del seu cor, y ab un ayre de melancolía propi dels pobles esclaus. Jóvens estudiants, obligats á beure la ciencia en terra enemiga, haventla de demanar tal volta als matadors de sos pares, militars, forsats, potser, per la miseria, á servir als botxins de sa molvidable patria; vells, que haurán vist blanquejar sos cabells en lo captiveri de Babilonia, hi acompanyan los tendres noys que hi deuhen haver nascut; mares desterrades hi encaminan ses filles, tal volta ab por de que cambíen de sentiments, havent vingut á florir entre 'ls enemichs de sa patria y de sa fe.

La funció es senzilla per demes. Un dominico polach los diu la santa Missa, y després los fa una petita plática. Mentres dura la Missa, ells van cantant una especie de lletanía en son propi llenguatge. La tonada es monótona y calmosa, però s' instúia y agrada més á cada repetició, com fan á cada posada les antigues cansons de nostra terra.

Jo recordava, adolorit, l' inich e indisculpable esquarterament de la Polonia per les tres grans potencies vehines; recordava haver vist lo dia abans, en la esglesia de la ciutadela *Petri et Pauli*, sobre 'l sepulcre de Nicolau primer, la clau enorme y artística de la fortalesa de Varsovia; veya aixugarse los ulls, mitj d' amagat, algun veterá de aquella rassa tant heroica com infortunada; y aquelles estrofes

me semblavan gemechs, y traduhía tots los versiculs d' aquella extranya lletanía, de que no 'n capía un mot, per eixa paraula: *¡Oh, Verge María! ¡tornádunos la patria!*

Acabada la prèdica, entonan un himne, també polach, que, per la tonada, sembla d' esperansa y de conort. ¡Pobre poble! ¡no ho ha perdut tot encara; encara té més que sos botxins, que semblan tenirho tot: té més que la inmensa Russia y la potenta Alemanya; ha perdut la patria, mes li resta la fe!

Vejam ara, tot depressa, les espines del ram de 201 esglesies que hi han á Sant Petersburg, sis solament son catòliques Hi há temples protestants de diferentes sectes, sinagogues, pagodes; però les que hi abundan més, y les que 's fan ovirar més de lluny son les esglesies de la secta cismática. Llur planta es rectangular L' últim ters sol estar dividit en tres parts: sagristía, baptisteri y altar, que está en lo central del fons del ábside. Davant l' altar, únich del temple, hi há unes portes de quatre ò cinch metres d' altura, daurades generalment y esculturades, que 's tancan durant la consagració de la Missa, com pera aumentar la solemnitat y 'l misteri. En l' altar, y dins aquell extrany presbiteri, hi há 'ls quadros mellors y 'ls més richs, y les principals joyes del temple

Lo restant del edifici está dividit en tres naus, formades per dos rengles de columnes greco-romanes Les columnes, les pilastres, los plafons, recons y reconets, estan adornats profusament ab quadros bizantins de tota mida La imatge que més s' hi veu

es la de la Verge, que devegades está en la mateixa paret, encara que de distinta manera, repetida en cinquanta retaulons, que recordan los innumerables *ex-votos* de nostres hermites, als quals, com als quadros de nostres temples, guanyan de molt en lo valor artístich.

Les imatges de talla son prohibides per la secta, y considerades com ídols; tal vegada això ha contribuhit á que 'l gust artístich se reconcentrás en la pintura.

Per raho de l' època en que foren construhides les esglesies de Sant Petersburg, pertanyen al estil greco-romá, essent molt semblantes, exterior é interiorment, á les catòliques. En cambi, les capelles mes modernes son de planta inspirada en l' estil bizantí, y estan decorades en lo mateix estil, un xich mes florit; però unes y altres se caracterisan per la cupula ò cúpules de formes orientals, coronades de una creu, dels brassos de la qual penja una doble cadena fermada en l' arrel de la cúpula.

Sant Isaach es la mes important esglesia de Sant Petersburg, y una de les mes riques del món. Fou comensada en 1819 y consagrada en 1858 Los fonaments, que son un bosch de bigues clavades en terra pera afermarla, son d' un milió de duros de cost, y 'l total del edifici costa quinze milions. La planta es una creu grega de brassos iguals, corres ponents á les quatre grans entrades del edifici. Cada una té, sobre una espayosa escalinata, un superbo peristil de columnes de 60 peus inglesos d' altura per 7 de diámetre, d' una pessa de granit de Fin-

landia, y estan coronades de capitells de bronze Damunt les 112 columnes, y á doble altura d' elles, s' aixeca la cúpula central de 296 peus d' alsaria, coberta d' una planxa de bronzo daurat Lo pes del or gastat en daurarla es de 185 llures. L' interior correspon, sinó sobrepuja, en riquesa al exterior Les parets y çolumnes son de marbre, jaspis, y en totes bandes se veu lluhir lo bronzo, l' or y la plata y les pedres fines. Son lo més notable dues columnes de 45 palms d' altura, de *malaquita*, material que no s' emplea gayre sinó en vasos, anells y manilles; y vuyt de finíssim *lapis-lázuli*, superiors unes y altres á tot lo conegut, exceptuant algun altar de Roma Aquest gran temple, que preten ser lo Vaticá de la esglesia russa, está (¡imatge d' eixa en tot!) feta en terreno maresmós, sobre'l falsíssim y costós fonament de milions de bigues clavades á terra. Quant eixes bigues se pudreixen, que pot trigar mes ò menys, lo temple s' ha de esllevissar, això si ho espera, puix alguna de les columnes de granit hi há ja esquerdada, y alguna de les parets del temple somoguda. Si 'l cisma, que tant minat está avuy per sectes y religions, y sobre tot per la dinamita, no estigués mes ferm que Sant Isaach, no duraría pas gayre

St Petersburg, 26 Maig

Lo segon monument religiós de la ciutat es la esglesia de Sant Pere y Sant Pau, no 'ls apòstols sinó 'ls ctsars, que ells santifican sense com va ni com costa, y situada dintre una illa fortificada del Neva. La agulla daurada que la corona es de 129 peus inglesos d' altura, y 's veu de tot Sant Petersburg, contrastant ab les moltes cúpules, també daurades, que s' oviran per totes bandes

Tots los ctsars de Russia, menos Pere II, estan soterrats allí, desde Pere 'l Gran, que jau sota son propi altar; sa esposa Catarina I jau al seu costat en la mateixa tomba Lo sarcófach de Nicolau I se coneix per la clau de la fortalesa de Warsovia ab que está adornada. Les parets y pilastres estan cobertes de penons, banderes, claus de castells, cuyrasses, destrals, etz.. presos á suechs, polachs, francesos y turchs.

Lo monestir de Sant Alexandre Newski es un dels més notables de Russia, y está col-locat al extrem del carrer principal de Sant Petersburg, lo Newski Prospekt, á que ha donat nom.

Feyan una gran funció quan hi entrarem. Lo sumo sacerdot y 'l que fa de xantre estavan en l' altar cantant, alternativament ò plegats, melodiosos versicles en llengua slava Lo sacerdot branda un incenser ab sa má dreta, é incensa, primerament, les imatges dels quadros del altar, d' una á una, després al sant titular del temple; després al xantre,

Pepe (sacerdot vus)

que no 's mou de vora seu en tota la ceremonia; als sis ó set popes del chor, que estan á la dreta del altar, vestits ab son gran y ample hábit negre arrossegant, y coberts sos caps ab un barret de copa sens ales, al cim del qual penja fins á terra un vel negre Prop seu n' hi ha d' altres que semblan també popes, mes van ab lo cap descobert. Despres encensa també als choristas ó estudiants del Seminari, que estan afilerats enfront, á l' altra banda del creuher D' eixos n' hi há una trentena, y responen de tant en tant al cántuch sagrat ab un chor de vens que enamora. Á la incensada que reben, cada hu correspon ab una solemne reverencia. Després, per fi, incensa 'l poble, que abaixa 'l front humilment fins á terra

Los popes no s' afaytan may, ni 's llevan los cabells, y per los carrers y en lo temple passan continuament la má per ses barbes, que 'ls baixan pit avall, desmadeixades é incultes. No deixaran de ferlos nosa, com les femenils y esbullades cabelleres; mes contribuheix á donar un carácter y una magestat tota oriental á ses imponents ceremonies Los jóvens destinats al santuari, á falta de barba, cuydan mes son cabell, que pentinan y clenxan ab l' afany d' una noya presumida

La tomba ó altar d' Alexandre Newski es lo més notable del temple y son mellor monument. Está coberta d' una com pirámide d' argent esculturat, que puja fins á la volta de la esglesia. Lo pes de la plata en ell esmersada es de 325 lliures.

Innumerables son les altres esglesies, esglesietes,

capelles grans y petites ab que s' enjoya, com ab son primer y més rich adorno, la capital de Russia. No hi há plassa, ni carrer notable, ni quatre cantons,

Lo palau d' hivern á Sant Petersburg

sens que un oratori, profusament il luminat, obri ses portes davant del viatjer, enlluhernantlo ab ses enramades de retaules bizantins, del Salvador, de la Verge y dels Sants, que aguaytan amorosos als passants y sonriuhen, com estrelles en un cel d' or En cada casa y en cada tenda hi há 'l seu retauló, unes voltes dins y altres fora, á la entrada, tancat en una petita escaparata, il luminant lo carrer ab sa celestial mirada, y fent náixer en los cors terrenals alguna idea divina. Los cismátichs, que passan da-

vant d' un humil quadro com davant d' un sumptuós temple, se llevan lo barret; lo cotxer com lo senyor, lo pagès com lo ciutadá, lo pobre com lo rich, fent tres repetudes reverencies, se senyan tres vegades, mes sens tocar la espatlla esquerra; açò es, desde l' front, portant, ò mellor dit, llansant los dits mitj closos á la cintura, y desde la cintura al mus cle dret. Dins lo temple, senyantse, fent inclinacions y besant la terra, passan la estona devegades, y això fa témer que la devoció es més de fora que de dins, que es més co los llabis y en les mans que en lo cor, ahont, si es verdadera, resideix en companyía del amor diví, del qual es filla.

Cor de Jesús, sol de les flors de la Esglesia, astre de les ánimes pures. ¿trigarèu gayre á vessar vostra vivificadora llum en eixa terra viuda de son Deu, y á desterrarne les espesses, negres y palpables tenebres, hiperbòrees, feréstegues nuvolades ahont avuy rogeja la llum?

Los palaus que adornan les vores del Neva son á dotzenes; mes no se si per estar monòtonament afilerats, com soldats rasos, ò si per estar dolorosament castigats per la cruesa del clima, ò per ser d'arquitectura poch lluhida, no fan l' efecte que s' en espera.

Los jardins particulars y públichs tenen totes les desventatjes de clima. Los arbres d' eixos llarchs passeigs de vora 'l Neva estan avuy, vint y sis de Maig, nusos, sense una fulla, com al cor del hivern, esperant la Pasqua florida, que deu venir assí per Sant Joan. Vuyt mesos de l' any estan veyent sos

tronchs despullats en los grans estanys naturals, que beuhen per sota terra les aygues del gran riu, mirant com se gelan á sos peus, y s' hi posan set sostres de glas, per hont patinan los noys entramaliats, encalzantse tot tirantse boles de neu Més avall d' aqueixos jardins se veu al Neva reunir en un feix totes ses branques, pera entrar més solemnement al mar Báltich.

Lo Neva, com los altres rius d' assí 'l Nort, es inmens, mes llurs aygues s' adormen, emperesides, tot caminant; y pera atravessar la Russia hi estarán més que 'l riu d' hòmens que hi envià Napoleon, la major part del quals s' hi quedaren á fer lo son de la mort Tenen molta amplaria y poch fons, y es tal sa calma, que un dupta devegades si caminan avant ò enrera. Nostre Ter y nostre Llobregat son raigs de porró comparats ab ella; mes se mouhen, corren y saltan y ballan, mes no es tot jugar y saltar, sinó que treballan y ajudan als pobles que s' han assegut en ses riberes, y 'ls han cinglat ab artístichs ponts de pedra. Lo Llobregat naix, y, petit com es, á quatre passos del bressol fa moure les moles d' un molí; lo Neva mor sens haver donat moviment á una fábrica. Com á medi de transport, son incomparables; los nostres treballan y s' desagnan, tant que 's quedan anèmichs, arribant á la mar sens una gota d' aygua; los altres hi arriban plens de caudal, com richs marxants al milionari; y li donan un vaixell de tres ponts, com ne reben un vapor de cent tonelades; y quan, inflats per l' orgull volen fer una fantasía, aixecan la veu y les crins escumoses, y la mar

mateixa sembla temer y recular davant ses remillantes ones

Bèlgica, 31 Maig

Poca cosa puch dir d' aqueixa hermosa terra, per la que passo volant, sens aturarme en lloch, com un aucell de retorn a son niu, que anyorava fa estona La Bèlgica es ver jardí; les arbredes, los camps, les tant boniques com espayoses prades, estan intercalantse y succehintse continuament, y armonisantse ab las necessitats d' un poble intel-ligent, treballador y actiu per demés. Vora grans rouredes y alzinars, d' ahont s' espera vèuren sortir un ramat de bous, s' aixeca una artística fábrica, y entre ses gallardes xemeneyes enlayran la apuntada agulla 'ls campanars que dominan les poblacions fabrils com un pastor plantat en mitj de ses esgarriadisses ovelles

Riquíssimes menes de ferro, zinch, estany y plom fan rajar á dojo llur tresor al peu dels camps de blat, que ara escogulan, tot cantant, fileres d' herbejadores Los rius que, sols ò ajudats del vapor, fan moure les fargues, molins y fábriques, portan, incansables, d' un poble al altre, sos productes ò 'l material que ajudan á obrar, en barques que, pera aprofitar lo vent, se coronan d' una petita vela

Les poblacions més insignificants que seuhen vora un riu tenen un moll de pedra picada, mellor que 'l de moltes viles espanyoles del Mediterrá De llarch á llarch del riu no falta may carretera, per bont passa

l' animal, que en díes de calma ajuda ab una corda á pujar la barca riu amunt Pera mes aprofitar la aygua, y això que 'n tenen més que nosaltres, giran lo torrent quan los convé, ò 'l decantan ab rescloses de pedra ò de planxes de ferro, d' ahont no se 'n escapa una gota.

Uneixen los rius ab hermosos canals, nous rierons que regan y treballan com sos pares, y lligan les poblacions ab camins de ferro, per hont van y venen en gran número los trens de viatjers, de marxandises y de mena obrada y sens obrar. Los pobles y les masíes escampades mostran en son exterior lo benestar y la pau del interior, y ni en les habitacions del més humil treballador se veuhen indicis de pobresa y desordre

Tot aquí produheix y treballa. les montanyes, desagnantse de ses riqueses interiors, lo bosch fent créixer sos arbres com lo prat ses ramades, los camps, la aygua, lo foch, la electricitat y l' home, sobre tot l' home.

En lloch se troban aquells estols d' hòmens aturats de nostres ciutats del mitjdía mirant qui fa 'l cap més gros, ni les pletes de dones que en nostres pobles s' aplegan en lo portal de la més desenfeynada á mormurar ò á fer anar la llengua, que es llur eyna que may se rovella; tothom se belluga, tothom treballa com tothom menja.

París, 5 de Juny

Ab sentiment deixí, fa 18 díes, ma estimada Barcelona en lo poètich mes que 'ls hòmens, y no sé si diga les flors y la naturalesa, dedican á María, sols per no poder veure aqnelles funcions en que 'l cor del devot de la Verge s' umple y sadolla de dolses impressions, nadant entre 'l cel dels recorts y 'l cel dels somnis, entre 'l paradís de la infancia y 'l de la eterna vida, ahont los cántichs y música, les flors y l' amor á María nos trasportan. Mes me 'n aconhortí veyent que Deu m' ofería ocasió de veure com es honrada María en altres pobles He vist, en efecte, funcions d' aquelx dolcíssim y rejovenidor mes en Maguncia, Colonia, Berlin y Petersburg; no obstant lo cor encara no 'm deya prou; desitjava vèuren un altra en una de les basíliques de París; mes he arribat á nit en les ultimes hores del mes de Maig, y avuy, al córrer de bon matí á *Notre Dame*, ja no hi era á temps Les onades dels devots s' havían perdut entre les columnes bizantines del temple, los oiris y llantias s' havían apagat y sols quedavan les flors, les humils companyones de la Verge, en rams y toyes inmenses en pitxers y jerros, y escampades y escalonades en son altar, formant desde ell fins als peus dels fidels com una cascada de flors baixant d' una montanya de verdor Mes, pobres filles del mes de Maig, estavan totes tristes, com si pressentissen lo seu destronament, y doblavan lo cap destrenades y musties, resignantse á morir des-

prés d' haver ofert l' últim alè de sa vida y de son perfum á sa Reyna celestial.

La oració es lo perfum del cor; jo fin la meva pobra y humil oració de despedida als peus de la Verge, y me 'n ani á dir Missa al altar del Sagrat Cor, ahont ja s' havian donat cita les roses y clavells del Maig ab los resplandors del Juny, símbol uns y altres del amor d' aquell Cor dolcíssim y adorable

Despres de dir missa, he donat una ullada per aqueix magnífich temple, hermós entre 'ls hermosos de la cristiandat Está dividit en cinch superbes naus, quals voltes gòtiques reposan sobre columnes bizantines rodones y estriades una per altra. Lo chor es rodó, seguint la corva del ábside, y té en son dors tota una filera de relleus preciosos, representant la historia de Nostre Senyor Jesucrist. Hi há algun altar de senzillesa primitiva. La trona, dibuix de Viollet-le Duc, es una obra d' art. En la sagristía s' ensenya 'l tresor de la esglesia, essent notables lo mantell *du sacre* de Napoleon y la sotana de Mgr Affre, mort sobre una barricada, tot predicant la pau al poble somogut en 1848

Lo més notable de Nostra Senyora es, sense cap dupte, la part exterior, y especialment lo frontis, que es de principis del segle XIII, y d' una delicadesa de líneas incomparable. ¡Llástima que les dues torres no sien acabades, y que, ab sa forma quadrada, y sense les ayroses agulles, donen al temple cert ayre feixuch! Mes lo que sobre tot es verdadera llástima es que aquell bellíssim y gegantí edifici, ab

sos retaules y marbres, ses estatues de bisbes de París, de reys y de sants, ab sa llarga e interessanta historia, ab sos recorts y hermosura, y sobre tot ab lo Senyor dels senyors que ab tant rich mantell de pedra s' abriga, atrague tan poca gent á sos altars!

Avuy es una gran diada pera 'ls cristians; es lo día de Pentecostes, y á les deu del matí, oficiant lo senyor Arquebisbe, se poden ben contar los fidels que assisteixen al ofici, ovelles de son *pusillus grex*, perdudes en lo bosch de columnes del santuari. No he vist may tan poca gent en los oficis de la Seu de Barcelona, ni en los més senzills diumenges d' entre any. Això, encara que es un fet aislat, explica l' estat y la cayguda de la Fransa, quan los hómens han deixat á Deu, no es molt que Deu també 'ls abandone.

Felís escayensa es estada pera mi la de trobar á París, la única vegada que hi só estat, al incomparable Mistral, que feya divuyt anys no s' hi havía acostat. Catorze 'n fa que jo l' havía vist á Barcelona, en la flor de sos díes, alt, ros y ben plantat com cap home hi haja, y guspirejant en ses paraules, en sos ulls y en son front espayós, la flama del geni que jo admirava en sos llibres Jo acabava de llegir *Mireya*, y venía, per lo tant, ben preparat, mes may la vista de cap homé m' ha fet tanta impressió Ara sos cabells rossos s' han tornat grisos, preparantli una hermosa corona d' argent pera la vellesa, que encara está lluny d' ell Encara guarda quelcom d' aquella hermosura varonívola, y no es pas veritat, gracies á Deu, lo que ell afirma, per humilitat, en

los primers versos de *Nerta*, de que son astre está en la *devalado*

M' abrassá afectuosament al regonèixem, y 'm demaná noves de Catalunya y de sos principals escriptors y poetes, ab molts dels quals feu coneixensa en 1866 Coneix molt bé les flors de nostra literatura y les obres mestres de nostra llengua, en la que s' expressa algunes vegades, trobant en sa memoria los mots y frases, que lliga y ordena ab gran facilitat, cosa que apar increible, no havent estat entre nosaltres més que mitja dotzena de dies Mes l' amor es un gran mestre; y Mistral, que sab que un doble lligam uneix nostra terra á la seva, estima á Catalunya, gayre be ab amor filial, y als catalans (ne podem respondre) ab ver amor de germá. Aquell vespre los *Cigaliens*, ò sía 'ls membres de la societat felibrenca *La Cigala*, oferiren un dinar á son digne president. Era la primera vegada que 's trobava entre ells, encara que á sa escalfor devía sa existencia la naixent associació Tots, ò gayre bé tots, eran provensals, y l' amor de sa patria, de sa Provensa, que desde París se veu més aprop de Catalunya, los congregava. ¡Qué cosas tenían que dirse! ¡qué recorts y somnis que contarse, realisats molts d' aquestos en eixos dies de triomf del gran poeta! S' aixecá ell pera fer lo primer brindis ¿De què parlará? ¿què 'ls contará de la terra que tant anyoran? ¿què portará en son bech d' or als rossinyols de París la áliga de Provensa? Los parla de Catalunya, de la anada que hi feu fa catorze anys, de la coral y entusiasta rebuda que hi trobá, desde

Figueras, ahont entrá al repich de les campanes, tocant á un solemne ofici de difunts pe'l seu pare, que per allí havía passat en les guerres del Imperi, fins al cim de Montserrat, ahont los poetes catalans responían ab lo crit de ¡visca Provensa! als seus entusiastes de ¡visca Catalunya!

Per últim, ab una amabilitat suma, me presentá als simpátichs felibres de París, contantlos fil per randa, ab paraules que 'm confonían, l' argument de *La Atlántida*, fantasiant ab sos passatges y poetisantlos ab los mágichs colors de sa eloqüencia.

Jo plorava, recordant nostre primer encontre, y entre agrahit, confós y avergonyit, no sapiguí què respondre.

Altres s' aixecaren pera brindar y enrahonar darrera seu, entre ells l' autor de *La fille de Roland*.

Com s' estila en los dinars felibrenchs, després dels brindis vingueren les cansons, y Mistral, com á rey dels trobadors, tingué que cantar la primera, que fou encara un xich per nostra terra, mes tambe per la seva. *Lou bastiment ven de Majorco* fou la cansó que refilá de la manera que sols ell sab ferho, puix á sos molts y brillantíssims dons Deu volgué afegirh lo del cant. Lo primer baix de la Ópera, fill del Ariège, que cantá després d' ell, no feu pas tanta impressió en aquell estol de poetes y artistes que l' escoltavan.

Després del rossinyol cantaren les cigales, mes ¡oh dolor! tots havían oblidada la cansó del seu terrer, la que haurían apresa á la ombra dels saules del Rose y de les oliveres d' Avinyó. Tots llegiren

hermoses poesíes, mes franceses, ab llenguatge, inspiració, accent y ayre parisench.

Coronava la festa, ostentant en son pit una cigala d' or, símbol de la societat felibrenca, la noble, hermosa y digna esposa del *calignayre* de Mireya; la Mireya de nostre Calendau.

Eixos dias, á París, Mistral es lo poeta de moda, en tots los kioskos se veu lo seu últim retrato, que ha publicat *Le Monde Illustré* y algun altre periodich.

Se troba son nom ovirador en tots los periòdichs de tots partits y colors, y en molts títols de llarchs articles sobre 'l derrer de sos tres poemes, *Nerta*, la derrera y gentil filla de Mistral, germana de Mireya. L' han convidat á honrar sa taula los primers escriptors de París, artistes, sabis y fins polítichs de tan diferenta escola com lo duch d' Orleans y l' actual President de la republica. Se li ha dedicat un magnífich álbum d' escullides poesíes, delicats dibuixos y bells trossos de música ab 800 firmes de les primeres de Fransa. De sos pensaments sols me recorda, per sa senzillesa, lo de Víctor Hugo, *Aimer c'est agir*, que va en la segona y tercera plana. *Amar es obrar;* té rahó l' autor de las *Orientals;* Mistral amant, va refent la Provensa; amant y cantant son passat y recullint les pedres escampades de la llar y del santuari assegura son esdevenidor; mentres aquell, cantant ab sa gran lira les revolucions, atiant les passions del poble, votant la expulsió dels frares al mateix temps que la toroada dels comuners, y donant ultimament un *sí* en la

fatal lley del divorci, va destruhint la familia, socavant la fe y donant una empenta més á la Fransa, que cau de la altura á que la Providencia la havía aixecada.

Mistral y Víctor Hugo representan avuy les dues grans corrents de la poesía contemporánea; aquest canta les conquistes de la llibertat y als pobles anant en romiatge al temple de la rahó, y l' altre lo retorn á la deserta llar dels avis; l' un te escrites en son escut les tres paraules *Liberté, Egalité, Fraternité;* y l' altre hi té les que tenim en los nostres los trobadors de Catalunya: *Patria, Fides, Amor*

Los que desitjam la descentralisació dels pobles, los que volem que la ciutat no 's menje 'l vilatge, ni la capital, per alta y gran que sía, la provincia; hem d' agrahir á Mistral l' haver enarborat aquest penó á la altra banda dels Pirineus, en un poble germá de Catalunya y que 's troba en consemblant situació, y 'ls que creyem devem agrahirli més y estimarlo més encara. La *Nerta*, que es obra d' un verdader creyent, va precedida d' un pròlech que es una verdadera professió de fe. Anant, donchs, á publicar en la corrumpuda y descreguda París aqueixa obra, hi ha anat á plantar una bandera, que es la nostra, y ¡cosa rara! no ha sigut apedregat, ni xiulat, com era de temer, sinó aplaudit ab entusiasme. Y no per catòlichs y provensals solament, sinó per gent de totes maneres de pensar, desde alguns Rectors de Seminari, que 'ns consta l' han felicitat, fins á periodistes y escriptors que no crehuen en res d' aquest món ni del altre.

Es més notable aquest triomf ara que l públich que llegeix ha arribat á tal degradació que, no sols fuig de tot lo religiós, sinó que compra les obres pe'l escándol que produheixen; bon exemple d'axó es *Les blasphèmes* de Richepin, obra sens cap valor ni mérit literari, que deu pura y simplement al bombo de la impietat mes descarada les onze edicions que se 'n han fet en tres mesos

Á Mistral la Providencia li ha donat grans é indiscutibles dons de que ell usa á favor de la Provensa, com un bon fill que aplega sols per sa mare ¡Y cóm ha despertat aqueixa provincia ab sos cántichs, fentla ressucitar, cantar, escriure, pensar ab lo passat y ab l' esdevenidor! Ell ha fet aixecar de ses oblidades tombes los trobadors, los mestres de la moderna poesía de la Europa, ha fet que 's tornessen á obrir les poètiques *corts d' amor*, los torneigs del *gay saber;* ha fet tornar los ulls al campanar dels pobles antichs á molts provincians que s' avergonyían de serho y de dirsho, y ha tornat á encendre en los vilatges y en les masíes de Provensa y del mitjdía de Fransa lo foch de la llar, apagada feya quatre centuries

Monmartre

Lo día 8 de Juny, festa de la trinitat, á la hora de la tarde en que, plovent y tot, París se despoblava pera anar a veure l' afortunat caball que guanyaria 'l gran *prix* en la carrera, tot solet me dirigí a Monmartre, desitjós de visitar lo naixent monu-

ment nacional de la Fransa al Sagrat Cor de Jesus. A mitja pujada, sota unes grans escales de pedra que hi conduhexen, trobí uns noyets que 'm deman naren una estampa, petició que no se m' havia fet, desde Espanya, en tota la Europa que acabo d' atravessar Es que 'l Cor de Jesus, abans de pendre per trono aquell turó, que deu son nom als mártirs y bona part de sa celebritat a nostre gran sant Ignasi, ja comensa á vessarhi sos dons.

Mes amuntet, en la reduhida capella provisional, m' agregut á la pelegrinació de Sant Roch, la parroquia de París hont dich missa eixos dies La esglesieta estava plena com un ou, extenentse la gent fora 'l cancell; los canticbs y l' encens la acabavan d' umplir, vessant per les portes, finestrals y claraboyes, com vessa per ses adorables ferides l' amor de nostre Jesus crucificat

Sortiren los pelegrins, y entre la petita capella y la gran basílica s' organisaren en devota y llarga processó Les fílles de María de la parroquia, vestides de blanch, portavan en un ayrós tabernacle una preciosa imatge de la Verge del Roser, derrera de la qual tocava escullides pesses de música la cobla de Sant Roch, composta d' uns 60 noys músichs, dirigits per un jove germá de la Doctrina Cristiana Dona plaher veureli manejar la batuta desde 'l cim d' una restallera de pedra picada, ab lo barret de tres bechs á la má, y atrossat son gambeto, que tremolava, semblant mes negre sota son *rabat* blanch, que l' ayre feya voleyar

Al mateix temps que mestre de capella, era 'l

tambor major de 16 timbalers que rompían la marxa d' aquell petit regiment de la fe, fent redoblar aquell aixordador instrument, tan grat á les orelles infantils

Derrera la *fanfare* seguían uns 200 hòmens, jovens y vells, pobres y richs, paysans y soldats, umplint de cántichs devots y entusiastes los intermedis de les tocates La processó entrá per un cantó de la fonda, obscura y llarga cripta, desenrotllanse de capella en capella per lo interminable corredor que volta 'ls fonaments de lo que ha de formar la nau interior del temple L' himne era dedicat al Sagrat Cor, y la resposta la tan sabuda com sempre bella

Dieu de clemence,
Dieu protecteur,
Sauvez, sauvez la France
Au nom du Sacré-Cœur

¡Còm ressonava per aquelles voltes y soterranis aquelx crit d' esperança d' aquell poble catòlich, que ha sofert tant, y que, si Deu no fa un miracle, tant li resta que sufrir! Jo 'm figurava veure la esglesia de Fransa cativa y encadenada en les catacumbes, aixecant sos ulls a la escassa llum que entra per aquells finestrals bizantins, y plorant, plorant sa llibertat perduda, son Deu tret ignominosament de les escoles, dels llibres y de la ánima de la novella generació, plorant sos amadissims religiosos llansats de llur mística celda, les germanes de la Caritat tre

tes del peu del malalt, que mor sens un consol y una esperansa, la indiferencia del vell, la llicencia del jove y l' escándol dels petits, aquexos ángels de la terra, á qui no 's deixa aixecar los ulls al cel, que s' enmiralla en sos ulls y en ses ánimes pures Lo cel, que estava plujós y ple de núvols negres, regatejava la llum al finestrals de la cripta, pera ferla mes ombrívola y misteriosa No trigá á sortirne la doble filera de la processó pera entrar en lo temple del Cor de Jesus

Jo, que acabava de visitar per la primera vegada á París, la Babilonia del Apocalipsis, ab la copa del plaher á la má convidant á tots los passants, no sabía donarme compte de lo que veyan mos ulls aquella gent que sortía de sota terra, orant y cantant, me feya l' efecte de gent d' altre pahís y d' altra època; dels mártirs companys de Sant Dionís, que sortissen de llurs sepulcres, dels fills de Clovis, de Carlomagne y de Sant Lluís, que, obrint ses parpelles al enderrocament del santuari, rompessen les lloses de ses tombes y vinguessen á acabar en eixa Fransa desventurada la obra salvadora que hi comensaren, y á encéndrehi de nou la flama del amor de Jesucrist, que s' hi apaga

La grandiosa basílica está encara no á mitj fer, se construheix ab tanta penal Cada parroquia de París paga un pilar; cada associació religiosa, de les poques que suran en aqueix diluvi de materialisme, costeja una columna, cada familia religiosa un bocí de paret ò d' arcada; cada devot una pedra, que quant s' ha arrancat, escalabornat, duyt assi dalt,

picat y col locat, vai un pesant d' or Per altra part, per assentar com calía 'ls fonaments, s' ha tingut que cavar molt fondo, y atravessar los sediments de runa, argila y pedregam, de la mateixa manera que pera trobar la roca de la vera gloria francesa cal cavar y atravessar totes les capes d' argila y totes les runes d' un segle de revolucions, segons imatge d' un autor

La esglesia, donchs, creix poch á poch, com un gros arbre en terra mal assahonada, mes ella creix; no está encara mitj feta, mes se fará tart ò d' hora, com Deu ajudi á sos zelosos e incansables iniciadors; y un día, que no sabem si es lluny ò prop, la París revolucionaria, desvetllantse al só de campanes may sentides, obrirá 'ls ulls y veurá en sa montanya més alta una basílica major que totes ses basíliques, més alta que 'l panteon y la esglesia dels Inválits, més que 'l superbo edifici de la Ópera y l' Hotel de Ville; un campanar més alt que 'l monolit egipci de la plassa de la Concordia, més que la columna de Vendôme, un edifici més alt que tots sos edificis, y al bell cim la creu, que dominará la París antiga y la moderna, la ciutat y les afores, les cases, los boscos, los camps y les montanyes; y aixecant al cel sos brassos, rosats ab la sanch d' un Deu, demanará perdò per la ciutat culpable

Ja avuy s' aixeca la creu en un altar provisionalment posat al mitj del presbiteri pera conhort y símbol d' esperansa dels devots y pelegrins

Senzilla y tendra es estada la ceremonia principal de la pelegrinació. La imatge de la Verge, que

la presidía, ha sigut col·locada en lo presbiteri de cara al poble, rodejada sempre de sa guardia d' honor, de les filles de María, que la han pujada sobre ses espatlles Lo Rector de Sant Roch, venerable sacerdot de cabells blanchs, s' ha dirigit al auditori ab enceses paraules, recordantli sos devers envers Deu en nostres díes de tribulació

Los parla d aqueix gran monument expiatori de la Fransa, y ab llagrimes als ulls los mostra la columna que ells mateixos, los parroquians de Sant Roch, van aixecant de pedra en pedra, y que avuy está engarlandada de flors y coberta de banderes Despres obra 'l Sagrari y 'ls dona la benedicció ab lo Santíssim Sagrament, com solen á Fransa, mentres lo poble, á grans crits, canta per tres vegades, tot plorant y gemegant *Parce Domine, parce populo tuo, in æternum non irascaris nobis.*

Tot seguint les onades d' aquella multitut, penitenta y compungida, orant, cantant y sospirant ab ella, en aquell cim de serrat, sota aquell cel nuvol y tempestuós, tota aquella tarde me persegueix lo trist recort del Calvari, ahont á la vista de la *ciutat ingrata* se consuma la obra de nostra redempció, y de Maria Magdalena, la pecadora arrepentida que arriba á ser la amiga predilecta de Jesucrist, per aqueix camí la Fransa sera perdonada com ella, y rehabilitada y tornada á sa hermosura y grandor primeres, *quoniam dilexit multum*

SORTINT DE PARÍS

Desde una finestreta del tren, que per la vía de Lion fug com arrossegat per un mal esperit, contemplo, ben segur per derrera vegada, aqueixa gran ciutat que s' allunya, y que tot allunyantse sembla mes gran. Estona há que som fora de les esplanades, jardins y *boulevarts* de vora 'l Sena; estona há que 'n fugim en ales del vapor; mes sempre tenim un de sos interminables carrers á cada banda de tren, com empenyats en no deixarnos sortir de la ciutat: fugim de son cor, mes no hem pogut sortir encara de sos brassos, que s' extenen per la plana á través de rius y serres, com per lligar y engrapar la Fransa, lo mateix que un calamar monstruós engrapa sa presa

Lo sol, que gayre be no se'ns havía deixat veure á París, se mostra rogench e inflamat, com en un trono, damunt la ciutat geganta, cobrintla amorós ab son mantell de resplendorosos raigs, que van minvant, minvant d' intensitat, com los d' un incendi que s' allunya La daurada cupula dels *Invalides* apar rebre 'ls ultims, coronantsen com si l' astre del dia 's recordas del home terrible y extraordinari que dorm sota aquella mitja taronja á la ombra de la creu

Una girada de tren me fa perdre de vista les derreres torres de la gran ciutat, mes lo turó que me la roba no la esborra, no, de ma imaginació, ni la esborrará may de ma memoria.

Lo que mes m' ha impressionat, á més dels dos ò tres grans monuments religiosos, es lo que hi resta de Napoleon primer. La columna Vendôme, imitació de la de Trajano en Roma, feta del bronzo de 1,200 canons aplegats en ses titániques campanyes contra austriachs y russos, l' arch de l' *Étoile* començat per ell y digne d' ell; lo frontis, ahont está representat á la dreta d' un aplech de sabis, artistes y generals, entre un vell granader y 'l celebre tambor d' Arcole, tan bellament cantat per Mistral; y, per ultim, sa tomba superba y monumental. Sota mateix de la grandiosa cupula del temple, sobre una cripta rodona de marbres, y mitj voltada d' una inmensa corona de llorer en mosaich, s' aixeca un alt y ample sarcòfach de gres de Finlandia, ahont reposan ses cendres. Sobre la porta de la cripta, ahont se baixa desde l' altar, coronat per un gran crucifix de bronzo, se llegeixen eixes lletres del testament del Emperador: «Desitjo que mes cendres reposen á les vores del Sena, en mitj d' aqueix poble francès que estimo tant.»

Juny de 1884

LA ERMITA DEL MONT

La serra del Mont es comparable, per sa extranya figura, á un enorme y bonyegut camell que baixa del Pirineu en direcció del golf de Roses, vora avall del Fluviá. Ab lo cim del gep sosté lo santuari, y al cim del cap lo castell de Falgars.

L' extrem está tan espadat, y es tan rocós, que 'ls romeus delitosos s' entretenen en estimbarhi grossos penyals, sens pensar que llansan á perdre 'l bosch de pins de més avall, y que, com la pedra fora de la má no se sab hont va, poden ésser y han sigut causa, més d' una volta, d' alguna desgracia. Á dreta, l' ayguavés es més suau, y la boscuria 'l vestex de cap á cap, exceptuant algun clap de conreu, desde Sant Martí fins á la reclosa y bellíssima vall d' Espinau. Á esquerra la montanya está molt accidentada: hi há planells, córrechs y fondalades; boscos de roures y alzines, y sobre tot cingleres, que semblan fetes expressament pera niarhi los roquerols, los voltors y les águes Al cim d un

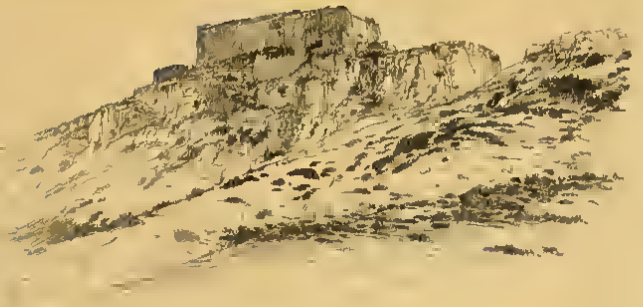

La cresta del Mont

serradet del repeu del Mont se veuhen les runes del castell de Beuda, dominant lo poblet d' aquest nom Part d' amunt, seguint lo mateix còrrech, á má esquerra, se troban les d' una masía, aterrada fa trenta anys, de la qual no 'n resta més que un gentil llorer, com pera fer enveja á les del castell, descarnades y nues. Mes amunt se troban pilots de pedres y senyals de parets, deixalles, sens dubte, d' un poble que, ab lo nom de Casal, vivía á la ombra del monastir de Sous.

Eix está situat entre 'l castell de Beuda y 'l santuari del Mont, al fons d' un bonich redòs de la serra, en forma de petxina, mirant á sos peus, desde son balcó de cingles, les viles de Besalu, Banyoles y tota la Garrotxa del Ampurdá. Si 'ns fem càrrech del temps en que probablement fou fundat, nos semblará un monjo, que baixant de Sant Aniol de Agujá, de montanya en montanya, s' aboca vora la balsera pera veure sortir los derrers moros del Ampurdá, escalfat per la noble idea de colonisar aqueixa hermosa y deserta plana, y de moralisar sos habitants, mitj selvatges Veja la *Ressenya de Nostra Senyora del Mont*, del Sr. Alsius, qui vulla saber la historia d' eix gran y antiguíssim cenobi, del qual podrèm dir, abans de gayre, *etiam periere ruinæ* Del espayós y devotíssim temple de tres naus, ne restan solament unes quantes canes de les parets laterals, que van cayent y desfentse al pas dels anys Sis columnes de pedra, que formarían part del altar major davant los trossos del senzill abside semicircular, que la cura, més piadosa que 'ls hòmens, ves-

teix y empalía per fora ab un mantell d' ufanosa verdor. Del petit claustre, paralel á la esglesia, ne queda 'l corredor, que li fa costat, de feixuga volta d acarreu, de mitj punt, que descansa sobre parets en forma de robustes pilastres quadrades, dividides per baixes arcades. Com pera dirnos lo que sería aquell reclòs y ascètich claustre, quedan de peus, encara, tres petites y ayroses columnes de gros capitell, format de nou fulles, senzilla y rutinariament treballades. La paret dels archs y de la caixa que resta del edifici, que es dreta encara. son de pedra picada, y estàn guarnides de ridortes, romagueres, camamilles grogues y campanetes blaves, totes florides Damunt d' un tros de muralla, veig un roseret de pastor y una clavellina boscana, qne ab ses flors, oviradores encara que humils, aconortan aquelles despulles del passat, de la indiferencia y cruel ingratitut del temps present.

Una sala del monastir serveix de temple á la parroquia de Sous, la més petita del bisbat, puix no té més que cinch fochs, esgarriats per la montanya. En ell no hi há res de notable, sinó dues columnetes de pedra, ab sos bomchs capitells, que, emblanquinades y tot, fan de bon veure Lo cementiri, contiguo á la esglesia, es un bosch de sauquers, ortigues y canyes, que se n' han ensenyorit, veyent que no hi entra may cap difunt á pledejarlos la terra Encara que aquí no ve gayre á tom dirho, aqueix es l' endret de Catalunya en que he vist gent de més llarga vida; als voltants de la montanya abundan los vells de vuytanta y noranta anys, y en ella

Claustres del monastir de Sous

mateixa hi há una dona de cent tres, que va á missa encara per ses cames, y trasteja per allí com una dayna.

La festa major de Sous, que acabo de veure 'l día de Sant Llorens, ha sigut ben senzilla Sos parroquians, que hi eran tots, ab alguns convidats quis cun, no umplían pas un ters de la reduhida esglesia. Aquexa es ben desmantelada y pobre; mes la pabordesa la ha escombrada pera la festa, la ha regada y hi ha escampat una faldada d' espígol que ha cullit venint de casa seva, ha tret lo sobretaula ab puntes llargues de la coreada calaixera, y les floreres y pitxers del armari, y en eixos, á falla de flors de jardí, hi ha posat flors de Sant Joan y corones de rey, cullides en lo cíngle de Roca Pastora. Los sacerdots vehins, lo senyor Rector, ajudat de pagesos y pastors, han cantat l' ofici. Al ofertori, l' obrer s' ha presentat al temple ab una coca rodona, més ampla que un plat regular, voltada d' altres nou coques petites com lo puny, totes elles ab un brot d' alfábrega plantat al mitj, com un arbre petit que li donava flayre y bellesa. Les ha pujades al chor dins un paner cobert ab un mocador blanch brodat, y á mi m' ha tocat la sort de benehirles ab aquella hermosa oració de la liturgia: *Domine Jesuchriste, panis Angelorum, panis vivus æternæ vitæ, benedicere dignare panem istum, sicut benedixisti quinque panes in deserto: ut omnes ex eo gustantes, inde corporis et animæ percipiant sanitatem.*

Al últim Evangeli n' ha posat un á cada banda d' altar pera 'l celebrant y l' acòlit; n' ha donat un

á cada sacerdot y secular dels que eram al chor, y la coca grossa ha sigut repartida entre 'ls fidels, á petits bocins, al ferlos besar la pau.

Cada vehí dels de Sous presenta al seu sant patró un tortell de tres mesurons de xeixa, cobert de pessichs, fulles, pinyes y petits llargandaixos sense carnes, y fan prou per la escultura que han estudiada les pobres dones d' aqueixes masíes Després del ofici s' encantan á *qui diu més* Devant lo que fou monastir raja abundosament la *Font dels Monjes* Un vell del país me digue que en temps antich no hi era, mes, que, passant per allí uns perseguidors de moros, no 'm sapigué dir quí, sentiren una gran set, y exclamaren· «¡Si Deu nos fes mercè d' un poch d' aygua!» Y en lo mateix instant vegeren sortir aqueixa font de la terra.

Ara que hem vistes les runes del monastir de Sous, anem á veure sa gentil fillola, la capella de Nostra Senyora del Mont, en que viu encara y viurá centuries, si á Deu plau, quelcom d' aquella casa santa, ahont diu la gent que venían á batejar y á enterrar los cristians de tota aqueixa terra, fins á Olot, y tot això pe'l preu á que ho he comprat vos ho vench, sense guanyarhi una paraula

Pujant al santuari per la banda de Besalú, al arribar á la cima, se veu, sobre una capelleta, que hi há un forat en la roca de la esquerra allí fou trobada per un bou la hermosa imatge de Nostra Senyora del Mont Això fou, segons Alsius, en lo segle XIII, y fou venerada en lo temple del monastir fins al XIV, en que, veyent créixer en lo pahis sa

devoció. L' abat Bernat feu construhir lo temple actual en lo bell cim del turó, donantli per trono, pera que la que havía de ser Reyna del Ampurdá fos vista de tots los pobles y masíes del seu reyalme.

Sobre eixa fundació rodola per aquí una tradició popular, que, encara que ningu ho haja fet, val la pena d' escriure.

Una persona principal, no sabem si l' abat de Sous, tingué un somni, de que havía de fer una capella á eixa veneranda imatge en una altura. Feu avisar los mestres de casa, y la capella 's comensá en lo pla de Solls, que es entre Sous y l' actual santuari. L' endemá trobaren les eynes en lo cim de la montanya. Tornaren á treballar, y succehí lo mateix, fins que deixaren los fonaments de la obra pera escomensarla hont la Verge la volía.

Lo temple es bisantí d' una sola nau, coberta ab volta de canó. Es tota de carreu, mes sense cap adorno ni motllura per dins ni per fora. Únicament del timpan destruhit del portal ne resta un ángel de pedra ab un bordó á les mans y ab les ales mitj plegades, en la actitut en que 'l solen pintar en lo misteri de la Anunciació.

Lo frontis estava cobert d' una ala de groixudes lloses, formant un bordonet de mitja canya. les enarbolá una forta tramontana, fentles voleyar com fulles per sobre la montanya. Ara les plujes ajudan al temps y als llamps á destruhir la cara, algun día hermosa y escayguda, del edifici.

Tres soles finestres hi há en la part antiga del

temple, y son d' uns quatre dits d' ample Més que finestres semblan aspilleres per ahont la llum aguayta sens poder entrar. Com aquell antich hermitá que sortía de la celda ab los ulls closos perque 'l món exterior no 'l distragués del interior en que vivía, lo temple cristiá, que té dintre son cor lo Criador del món, ¿per què necessita obrir los ulls davant un carrer ò un passatge per bonich y maravellós que sía?

Entre 'ls senzills retaules y presentalles ab que 'ls devots mostran á la Verge l' agrahiment que per sos favors y miracles li deuhen, son dignes d' atenció cinch hermosos quadros de distintes dimensions provinents del altar antich, tirat á terra no fa gayre per qui devía haverlo estojat com una joya. La ignorancia fa en nostre temps lo que 'ls iconoclastas feyan en altre

La santa imatge es de marbre de Beuda, semblant al alabastre de la pedrera d' ahont sortí l' altar major de Castelló. Sa estatura es mitjansera. Seu en un dau de roca; lo simbolisa de la manera més poètica sa posició incomparable al cim d' aquelx pedregós turó Sa cara es agraciada y hermosíssima. Té les galtes rosades, lo nas ben perfilat y 'ls llabis plens d' amor. Son sient de roca queda nuty cobert ab son mantell, que li baixa fins als peus Sobre 'l mantell du una toca que li arriba fins sota les espatlles en artistichs plechs Son vestit está molt ben plegat també, y deixa veure en la mániga esquerra un rengle de botonets, que semblan un enfilall de perles; ab ella sosté son santíssim Fill, aixerit infan-

tó, que seu sobre sa falda Ab la altra má benehida sosté un ram de monja lligat ab uns rosaris Lo bon Jesuset esta de peus sobre 'l genoll esquerre de la Verge, y mostra en sa má un llibre, mentres ab la altra dona la benedicció

L' espectacle que 's descobreix, tant desde 'l terrat de la casa com desde 'l Padró, que está al cap de la serra, derrera 'l santuari, es maravellós Des de assí 's veu tota la serralada del Pirineu, desde Puigmal fins á la mar, renglera d' enormes montanyes, que, desde assí semblan dominades per l' ample y alterós Canigó Aqueixa té á llevant les de Massanet de Cabrenys, que ab sos marlets recordan les de Montserrat, les Salines, lo coll de Panissars, dominat pe'l castell de Bellaguarda, Requesens, trono de la Verge d' aquest nom, á la qual demanan los figuerenchs la sanitosa tramontana; lo coll de Banyuls, per hont passavan fa trenta anys, á rua feta, los contrabandistes; les dues montanyes de Sant Pere de Roda y Pani, aquesta ficada de peus dintre la mar de Roses. Davant eixa filera de gegants n' hi há una altra de menys important, mes que no es pas de recatens Bassegoda, Mont Negre, de Fransa, les cingleres de Sant Aniol, y altres que s' allunyan cap á trobar lo turó de Sant Antoni y lo Taga, formant l' antemural dels Pirineus

Á ponent, mes ensá del formidable Pedraforca, se veu arrancar d' aquesta gran cordillera la de Santa Magdalena, fins á les Osques de Cabrera: aquí se tors cap á llevant envers lo santuari de la Salut, lligantse ab la serra de Santa Cecilia, pera formar

Finestral de la iglesia de Besalú

totes dues plegades lo promontori del Far, que sembla una nau de llarga proa que surt d' entre les serres, sobre la extranya mar de verdor de les Guillerles La serra de Santa Cecilia, allargantse cap á llevant, va á trobar la de Finestres, que, trencada y oberta, es ben mereixedora del nom que 'l poble li ha donat Aqueixa montanya es una branca de Rocacorva, que, encara més alta, sembla una alzina superba que escampa al entorn les amples arrels del Puigarnol, Camós y Puigsurroca Damunt de totes y del Montnegre, se veu, allá d' allá, torrejar lo Montseny, com si diguessem lo cedre de les montanyes de Catalunya.

Les altes y llargarudes Gavarres tancan al S O lo magnífich anfiteatre de montanyes al fons del qual se troba la del Mont Bagur y Les Escales d' Aníbal se veuhen negrejar més á Orient, y les dues viles que s' hi enfilan blanquejan com dos tudons, quiscun en son arbre.

¡Quántes dotzenes de pobles y viles se veuhen desde aqueix incomparable mirador, desde Figueres, la reyna del pla, fins á la inmortal Girona, que, recolzada á la serra dels Angels, sembla repassar lo compte de ses glories, tot enmirallantse en lo Ter, que corre á ses plantes! Més ensá se veu Banyoles, ab son hermós Estany, flor d' aqueix pahisatje, que 'l perfuma ab la dolsa flayre de sa fe y ab la aroma de ses primitives tradicions A la altra banda de la plana, atravessant la cinta del Fluviá, que la divideix, s' ovira un altre estany· es lo de Castelló, ahont se sent lo misteriós *bruel* del parell de

bous que s' enfonzaren ab son amo, en cástich de sa avaricia Part d' allá, un xich á ponent, s' ovira, ab prou feynes, Ampuries, que á un costat del golf sembla mirar ab enveja á sa germana Roses renáixer de ses runes al altre costat

Mes ensá d' aquexa bella escampadissa de pobles, més ensa del Ampurdá y de sa Garrotxa, al peu del Mont, mostra encara algun dels marlets de sa corona, Besalú, la patria del compte Tallaferro, tan gran com oblidat de la musa catalana. Més cap al nort, se veu Argelaguer, la patria de Sant Dámas; Castellfollit, poble que s' en es pujat, com una cabra, al cim d' una roca; y, part d' amunt, Olot, més atrevida encara, asseguda entre les boques de volcans apagats, y á les plantes de sa patrona, la Verge del Tura.

ROCA PASTORA

Una nit fosca del any 1882, los habitants del Ampurdá y de sa Garrotxa, y los de la vall del Fluviá fins á Olot, se desvetllaren soptadament á un terratrèmol may sentit en aquexes terres desde que son apagats los volcans olotins, que venim d' anomenar

La remor fou soptada, seca y aterradora, com la d' un llamp que aterrás una ciutat vehina, fent rodolar les cases, muralles y castells á bossins Tota la gent de la comarca 's desvetllá esglayada, á excepció dels infants, que, com tenen la ánima mes aprop del cel, se deixan conmoure menys pe'ls catachsmes de la terra. «¿Què es això, valgans Deu?» digueren, obrint finestres y portals, á sos vehins, que feyan lo mateix Los masovers de Castellá de Beuda, casa que ja no existeix, arrancaren á fugir en robes blanques, creyent que la casa se 'ls en anava á terra, ò que 'l món se 'n entrava

¿Què havía sigut? Ningú sapigue respondre á

aqueixa pregunta, que feya tothom, senyantse y pronunciant lo sant nom de Deu, fins que á la llum del dia vegeren la gran esllavissada, que, desde 'l cingle de Roca Pastora, baixava fins al fons del córrech pregon que porta á Beuda les aygues dels voltants de Sous, cubrint tres quarts d' hora de vessant.

Un tros de cinglera, cansat d' estar dreta al cayre de la montanya, fent centinella segles y segles, se deixá caure rost avall, y, com un frontis que 's deslligás d' una basílica, com un ala que 'l temps arrancás d' una antiga y enlayrada fortalesa, se llansá pe'l ayguaves, aixafant les oliveres, los roures y les rouredes, fins los mateixos penyals, que ensopegá, si no volaren llestos, davant lo terbolí de rochs, al precipici. La esglayadora esllavissada ho arrasá tot, los rechs, los xaragalls y córrechs pregons; escorxant los márgens, arrombollá la terra montanya avall, convertint los prats en un areny, y les feixes en un pedregam umplí d' enormes y mal tallats daus los pochs camins que trobá, obligant al viatjer, ò als devots que pujan al santuari, á fer una llarga giragonsa

Lo vessant, un día cobert d' herba y emboscat, quedá, desde aquell dia, sense verdor, cobert, com un fossar, de blanquinosos òssos de la montanya. la cinglera, que era recta com una paret, quedá esmaixalada, y la immensa osca de son vuyt no s' arrasará fins que 's desprengan altres cantells de serra, algun del quals potser no trigara gayre, atès les grans esquerdes que s' hi veuhen

Tot aixo no fou més que una nota de preludi del horrible terratrèmol que l' endemá mateix havía de sembrar l' espant y la mort entre 'ls habitants de Murcia y d' Oriola, segons m' ho explicá lo sabi y venerable eclesiástich, D Feliciá del Noguer de Segaró

Dels molts santuaris de Catalunya, y de fora d' ella, que he visitat, may cap se m' havía aparegut tan hermós com ara mateix lo de la Mare de Deu del Mont, Reyna del Ampurdá. Lo Canigó, que domina tota aqueixa terra per la banda del nort, com si no estigués content del seu vassallatge, ha estat, tota aquesta tarde, mirántsela de rehull per entre 'ls plechs de la atapahida boyrada, y roncant y botzinant cada vegada mes fort Son front, si gens ne deixava veure de tant en tant, s' ennegría de quimera, y son turbant de núvols s' ennegría també, s' aixamplava y creixía, com una gran fumarel la, fins á tapar un bon tros de cel; lo tro sembla va esclatar en sos llabis, y 'l llamp semblava guspirejar en sos ulls Evidentment lo gegant de la encontrada vol castigar als seus vassalls La espinosa carlina, barómetre del pagès, se clou com pera guardar de la pluja 'l sol que du sobre son cor Los llauradors arrían lo parell cap á la masía Les

ovelles cercan lo redós d' una roca balmada, los aucellets cercan la teulada d' unes quantes fulles pera abrigar de la pluja sos vestits de ploma, y de la pedregada sos aixents caparrons de músichs silvestres Sols les falsíes traydores, que com los gitanos nían en les coves dels cingles y sota 'ls ponts, com si 's complavessen ab lo cástich imminent, volan y cantan, y mouhen gran gatzara davant la tempesta que s' acosta. Lo Canigó, semblantse en assò á algun tirá, semblava voler descarregar sa ira en lo primer que ensopegás; y lo primer que troba d' aquesta plana es la anomenada Garrotxa del Ampurdá Ha enviat dues ales de núvols: la una, per llevant, cap á Custojes, les Salines y Requesens, y la altra, per ponent, envers Costabona, Gra de Fajol y montanyes d' Olot Avansavan les dues, fressejant y deixant caure pe'l camí sa cárrega d' aygua y calamarsa, mes tot seguit escorrían son caudal, com si diguessem acabavan ses municions, y s' anavan esvanint en petites boyres, com borrallons de neu que 'l vent s' emporta. Lo tro esclatava en la montanya de Canigó, y dos nous escamots de negres nuvols seguían més forts lo camí dels primers, com dues ales d' exèrcit, fent rodar pe'l cel y per les montanyes sos canons, y fent tremolar ab ses descárregues lo fonament de les montanyes

Les dues ales de la tempesta s' han romput al repeu d' esta montanya santa, com se romperán als peus de la Verge, que hi té son trono, totes les heretgíes; no obstant, algun terme haurá rebut, puix los nuvols están descarregats, y 'l Canigó, satisfet

de sa batalla, se trau lo turbant de boyra, y assere-na son ample front, ahont encara blanqueja alguna congesta, que 's pendría per cabra encinglada. Lo vent, cansat de batres cos a cos ab los roures centenaris, y de rompre ses onades en les crestes de les montanyes, com les del mar en un escull, s' adorm en lo fons de la vall; l' aucell, que s' havía amagat, poruch, ò pot ser creyent que era arribat lo vespre, torna á sortir del niu, espolsant ses ales rosades, y saludant ab un refilet al sol, que surt de sota un cortinatje de boyres pera aguaytar una volta més aqueix quadro de la sempre hermosa plana del Ampurdá, y pot ser á sa Reyna, que 's mostra bellament coronada ab l' arch de Sant Martí, que, mirat desde son extrem nort, derrera 'l Padró, está escamarlat, cama ensá cama enllá de la montanya, servint á ella de march maravellós y d' arch de triomf sens igual, y de corona de gloria al santuari Si 'ls ampurdanesos poguessen veure la Verge del Mont aixís engarlandada tots caurían com jo, desde Roses á Bagur, de genolls en terra pera adorarla

II

La vesprada arriba; lo flaviol del pastor ja no espigna, lo so de las borrombas dels bous, de les esquelles dels moltons y ovelles, y dels esquellerons dels xays y cabridets, s' allunyan aubaga avall cap á la masía que fuma, lo cant monòton dels grills succeheix al cant ardorós de la cigala Los auce-

llets, tot ajocantse en l' arbre, llansan sa darrera nota pera dirnos, en sa llengua angèlica. «Den vos dó bona nit,» la mateixa paraula que 'ns diu lo bover, tirant cap á sa cabanya lo parell de bous, que arrossega, maymó, la feixuga arada, deixant en lo camí un rastre de serpent Los arbres están quiets, la roureda muda, mes no trigará á sentirshi lo crit feréstech del duch, rey dels aucells de la nit, que fa més solitaries les selves y més pavorosa la vesprada.

Lo sol, que, fa estona, s' ha amagat derrera 'ls Pirineus, daura 'l cel, que es llur corona; y 'ls gegants de nostres montanyes, lo Puigmal y 'l Nou Fonts, los puigs de Coma de Vaca y Costabona, y los quatre marlets de Canigó, deixan veure lo fil de sa silueta, com una renglera d' imatges en lo fons daurat d' un retaule bisantí

L' astre d' or s' enfonza darrera les montanyes al temps en que l' astre de plata llambrega sortint de les onades á la altra banda del horisó, avuy fa 'l ple, y no cal dir que, usant lo llenguatje de les endevinalles, es *rodó rodó com una poma, y no cap en tot Barcelona* Rodona com una poma, ó com un cedás tot nou, comparació que 'm semblava millor quan era petit, la lluna s' aixeca volta del cel amunt, des de 'l mitj del golf, justament entre Ampuries y la antigua Rodes, com una llantia que s' eleva en un gran temple pera il luminar dos cadavres. Lo far de Palafrugell, com una estrella de llum vermellosa que va á pondres, llansa de tant en tant una encesa llambregada Á la mateixa banda de Girona, un

xich més ensá, blanqueja l' estany de Banyoles com un llarch y mal arrodonit escut d' argent que aquei xos colosos ajassats, Rocacorva y Coll de Finestres, haguessen deixat á terra, á entrada de fosch, pera dormir una estona. Les aygues estancades de la font intermitent d' Esponellá semblan desde assí la fulla d' una espasa que relluheix á la claror de la lluna entre l' Estany de Banyoles y 'l Fluviá, que 's veu anguilejar y blanquejar en la foscor desde Castellfollit á Espinadesa com una ratlla blanca feta per un infant á través d' una negra pissarra

Una mitja llum, calitjosa y terbola, abriga, pera que s' adormin, los palaus y les masies, los pobles y los camps, les valls y les montanyes; l' Ampurdá y sa mal-planera Garrotxa se veuhen á través d' un vel de glassa que atravessa alguna llum perduda en la terra, que s' apaga prompte com tot lo que en ella resplandeix, y les sempre hermoses estrelles del cel ¡Oh! lo cel sí que 's veu d' un cap al altre del horisó, enjoyat, ó, millor diríam, sembrat de tota la gentil florida de ses estrelles inmortals desde aquesta sagrada cima, en aquesta hora de soletat y de misteri, lo cel sembla l' immens y florejat mantell blau de la Verge, que abriga *tota* la terra y *tot* l' univers.

LES CARAMELLES

Entre les moltes y malaguanyades costums de la antigor que, perdentse, fan perdre la fesomia á nostra terra, sobreviu, gracies á Deu, encara que un xich degenerada de son orígen religiós, y ben sovint en los grans centres enterbolida per les corrents dels temps y per les passions humanes, la de les Caramelles.

Quan en la missa del Dissapte Sant s' entona 'l gloria, los minyons del poble, devant la mateixa esglesia, responen ab los set *Goigs* que tenen ben assajats y saben tots de memoria, y per lo cántich del jovent y per lo trilleig de les campanes, que esclatan plegats, los pobletans y 'ls pagesos, la vall y la montanya, saben la alegre nova de la Resurrecció del Senyor.

¡Oh, qué dolsa nova, que va á aconortar al malalt en son llit, al vell al peu del foch y en lo portal de la masía al pobre que va á demanar almoyna per amor de Deu! Los mateixos infants,

que 's desvetllan soptadament, la saben dels llabis de sa mare, que va espargint aygua beneyta per tots los recons de sa casa, dihent al mal esperit «cuca, cuca, ix del forat, que Jesús ha ressucitat.»

Los fadrins solen fer la segona y terça cantada á la porta de la Rectoría y de casa 'l Batlle, y apres van á vessar la alegría de sos cors de casa en casa y de masía en masía, cantant com un vol d' oronetas que acaba d' arribar.

Miraulos pujar á la pagesía per entre 'ls presseguers y pruners florits que ombrejan lo camí de la quintana van tots ells ab sa roba de cada festa y ab lo cap cobert ab la ayrosa barretina del color del clavell que vermelleja, junt ab un brot d' alfábrega, en la botonera més alta de la armilla. Un dels més gallarts y de bona llábia porta la cistella, que ha guarnit la pabordesa del Roser, ab tots sos flochs, y cintes, y rams de monja; y derrera la colla ve tot estufat lo traginer, tirant lo ronsal del matxo, que, guarnit ab sa cabessada, vermella, nova y flamanta, estrenada lo día de Sant Antoni, á cada colp de cap fa sentir d' un quart lluny ses cascabellades y rengles de picarols. Sobre 'l bast, també nou y enribetat, van los arganells, plens de blanquíssims ous coberts ab una manta blava. Arribant á la masía, trucan, y per tot Deu vos guart se posan á cantar:

Camiller que va devant
dona tres truchs á la porta
venjunos á obrir, si us plau,
que tenim un amich vostre

Després cantan a chor los Set Goigs de la Mare de Deu, acabant cada posada ab la antiga resposta *Siau la nostra advocada, Regina y Mare de Deu*, que en alguns pobles de la plana de Vich cambian ab aquesta felís y olorosa frase *Flor de lliri, clavell violeta, oh gentil Mare de Deu*

Després de tirar eixes floretes dels Goigs á la Verge María, lo corrandista (y aquí ve la part moderna, y no se si diga profana, de la festa) ne tira unes quantes, més ò menos poètiques, en corrandes que no han deixat de ferlo rumiar, al amo y á la mestressa, y sobre tot á les nunyones ò á la pubilla si n' hi há, als peus de la qual, rustichs trobadors, no trencan la arpa, perque no 'n tenen, sinó que en frase característica, que no hi sol faltar,

buydan los butxacous.

Aqueix afegit, que creyem d' origen foraster, no entra en les Caramelles dels voltants de la montanya del Mont, hont escribim aquestes ratlles, tal vegada per estar més allunyada de la influencia castellana Després dels Set Goigs, fins á la mitja nit de Pasqua, cantan la cançó sagrada

Un divino vull cantar
de Jesús y de María,
de la mort y passió
que 'l divendres sant patia.

(*Romancerillo*, p 14)

Desde la mitja nit de Pasqua, si s' escauhen fent Caramelles cambian lo *divino* de la passió ab lo seguent, que s' estampa també tot sovint á Girona:

Ja ve lo sant diumenge,
sant diumenge de rams,
les taules son parades
de palmes y de rams,
de fulles d' olivera,
Jesus María,
y un ciri molt galan,
Jesús tan gran

Donchs en aquest recó de la Garrotxa ampurdanesa es ahont se conservan nostres Caramelles ab tot son ayre y puresa primitius ¿No 'n serían filles tal volta? ¿Serían aqueixes valls de la Muga y del Fluviá, arrecerades á aquest bellissim trono de la Verge, lo bressol d' aqueixa antiga, religiosa y catalana costum? Jo bé so d' aqueix parer, y 'm sab greu no poder aduhir més que probes indirectes.

La primera es lo nom mateix de *Caramelles*, que no vol dir res fora del Ampurdá, y que assi significa la gralla primitiva, lo *calamus*, assó es, un tros de canya ab un foradet al extrem y una obertura prop d' ell, ab sa llengueta Ab aqueix senzill instrument músich, que acompanya encara les Caramelles pobres, que son les que més agradan, degueren comensarse les primeres, Deu sab ahont y quán.

Lo nom de *Caramelles* comensa á entregirarse vers Riudarenes ab lo de *Camarelles*, que domina en bona part de Catalunya, y que 's cambía en la

plana de Vich ab lo de *Camalleres*, que ha fet sospitar á algú si 's derivava de *camalls*

Altra proba d' això nos donan los mateixos hermosos Goigs de la Verge del Mont, que foren gayre bé los unichs que 's cantavan fins á nostres díes en la Catalunya espanyola y francesa desde temps inmemorial, y que son encara los que dominan per tot arreu, havent cambiat solament lo nom, en alguns punts, ab lo de *Goigs dels ous*, los *Set Goigs de les Caramelles*, *Goigs de Pasqua*, etz Dels centenars d' edicions que se n' haurán fetes, ne coneixem solament algunes derrerenques de Girona, Figueres, Perpinyá, Puigcerdá, Vich, Manresa, Cervera y Barcelona (1)

¿Còm naixería eixa poètica festa de la joventut en la vigilia de Pasqua florida, lo día més hermós del any? Reculem quatrecents anys; afiguremnos veure á la ombra del feréstech castell de Beuda uns quants pastors, que, guardant lo remat del castellá, enrahonan, entre les alzines, lo matí del dissapte sant, quant los fereix de sopte 'l toch d' *Alleluya* del monestir de Sous, altra de les venerades ruines de nostre passat Son fill, lo monestir de Besalu, no trigaría á respondre ab la veu de ses campanes: Sant Domingo de Palera y Santa Magdalena tocarían sa esquelleta, aquell en sa clotada y aquesta al cim de la montanya de Meyá.

(1) Parlant dels goigs rossellonesos, diu Mr Pierre Vidal (*Guide du Vernet*, p 27)

«Los más célebres son primer los Goigs dels ous, en l' honor de la Verge María del Mont, que s cantan gayre bé per tot es lo pahis »

Los pastors se posan á cantar com les campanes y 'ls aucells, y, conmoguts per soptada alegría, los passa pel cap d' anar á vessarla á la porta de les cabanyes vehines

Pera ferne fluviols ò *caramelles*, pera sonar y acompanyar ses veus pageses, arrancan una canya de vora 'l torrent. ¿Quína cansò cantarán? Alçant los ulls en l' ayre, com cercant inspiració, veuhen allá dalt, al cap d' amunt del turó, que 'ls manté á ells y á ses ovelles, lo Santuari de la Mare de Deu del Mont, de que 'ls parlan les mateixes canyes, regades ab la aygua que 'n devalla; y sos *Goigs*, senzillíssims y bonichs, venen als llabis de tots La petita festa ja té son nom y son himne; y la Verge María del Mont y 'l bon Jesús, á qui va dedicada, no deixaran de benehirla desde aquella montanya alterosa y desde 'l cel blau, hont enfonza son front agut de parallamps En totes les pletes d' aquells boscos, y en totes les pagesíes del vehinat, se parlaría de les Caramelles dels pastors del Mont; y 'ls pagesos de Meyá y Lladó, los cullerayres de Tortellá, los ballesters y hòmens d' armes de Besalú, y 'ls teixidors de Banyoles, no trigan á pendre y á escampar cap als Pirineus y cap á la marina la jovenívola y religiosa costum de la vigilia de Pasqua, que sembla talment la inauguració de la primavera.

Á qui 'm vinga ab que tot això no es més que una ilusió poètica d' un esperit somiador, li diré que pot molt ben ser; mes que 'm deixe ab ella fins y á tant que m' explique millor lo sentit de la paranla *Caramelles*, arreconada en aquesta Garrotxa del

Ampurdá, que ha donat nom á una festa extesa en tot Catalunya, y, á més, per què los *Goigs* de la Mare de Deu del Mont, que no tenen gayre mes relació ab la festivitat de la Pasqua que altres qualsevols, son los obligats en esta esbarjosa y antiga festa de nostre jovent

Santuari de Nostra Senyora del Mont, 1884

TAULA

	Págs
Excursió al Alt Pallars	9
Recorts de la costa d' Africa	41
A vol d' aucell.—Apuntacions d' un viatje al centre y nort d' Europa	91
La ermita del Mont.	193

LLIBRES CATALANS

DE VENDA EN LA ILUSTRACIÓ CATALANA

y en las principals llibrerías

PIFERRER — Necrología, per Joan Sardá. Un volum de 64 planas 4 rals

TRES ENGLANTINES —Poesies premiades en los Jochs Florals, de Ramon Picó y Campamar, ab un estudi per J Sardá, retrato del autor per Ross y láminas de Baixeras, Pahissa y Pellicer Un volum de 76 pág elegantment encubertat 8 »

PENSAMENT DE NIT.—Melodía per piano y cant, lletra de F Matheu, y música de J Garcia Robles . . . . 2 »

FUNERALS DELS REYS D' ARAGÓ Á POBLET — Transcrit y publicat per Manuel Bofarull y Sartório. Un volum de 48 planas . 4 »

MEMORIAS D' UN NIHILISTA, per Isaac Paulowsky Traducció catalana per Narcís Oller Un volum de 88 planas . . 6 »

LA COPA —Brindis y cansons, de Francesch Matheu *Tercera edició* Un volum de 72 planas en magnífich paper de fil 6 »

EXCURSIONS Y VIATJES, per Mossen Jacinto Verdaguer, ab 45 ilustracions de Pahissa, Pinós y Stvillá Un volum de 224 planas . . 12 »

[illegible] DE MOSNER [illegible]

LA ATLANTIDA, nova edició en quadernada en tela [illegible]

ANIGÓ, llegenda pirenayca del temps de la Reconquista (enquadernada en percalma ab relleus de plata y or) 10

CAPTAT, aplech de poesies estampades á favor de les víctimes dels terratrèmols (segona edició, enquadernada en tela 6

LLIS CANTS MÍSTICHS (tercera edició 6

LEGENDA DE MONTSERRAT 4

CANSONS DE MONTSERRAT (segona edició 2

[illegible] traducció en prosa del poema de Mistral 8

CANSONS DE MONTSERRAT musica de D Lluis Ginestá 24

EXCURSIONS Y VIATJES 12

80

INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Núm. 53438
Armari Verd
Prestatge 10-III-5